

P.11412

OTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ
IWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

1996 WARSZAWA, nr 1 (67)

**INSTYTUT BIBLIOTEKOWSTWA
I INFORMACJI NAUKOWEJ
UNIwersytetu warszawskiego
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH**

**ZAGADNIENIA
INFORMACJI NAUKOWEJ**

WARSZAWA 1996

NR 1 (67)

RADA REDAKCYJNA I REDAKCJA

Bożenna BOJAR (redaktor naczelny), Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący),
Stanisława KUREK-KOKOCIŃSKA (sekretarz red.), Mieczysław MURASZKIEWICZ,
Hanna POPOWSKA, Jadwiga SADOWSKA, Anna SITARSKA, Marta SKALSKA-ZLAT,
Barbara SORDYL, Henryk SZARSKI, Mieczysław SZYSZKO, Jan WOŁOSZ,
Jadwiga WOŹNIAK, Elżbieta Barbara ZYBERT.

Tłumaczenie tekstów

Elżbieta Artowicz

Korekta

Jadwiga Krężlewicz

PL ISSN 0324-8194

WYDAWNICTWO

SBP

Dyrektor

Janusz Nowicki

Adres Redakcji:

ul. Konopczyńskiego 5/7,

00-953 Warszawa

tel. 27-08-47

PRENUMERATA I SPRZEDAŻ

— ORPAN Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa
— Dział Promocji i Kolportażu SBP, ul. Hankiewicza 1,
02-103 Warszawa tel. 22-43-45

Wydawnictwo SBP - Warszawa 1996. Nakład 450 egz.

Ark. wyd. 5,80 Ark. druk. 6,00

Skład i łamanie **AKLAND** s.c.

Druk i oprawa: Warszawska Drukarnia Naukowa,
ul. Śniadeckich 8, 00-656 Warszawa, tel. 628-87-77

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

KU BIBLIOTECE WIRTUALNEJ.

Ewa Chmielewska-Gorczyca
Biblioteka Sejmowa

Komputeryzacja bibliotek — nowe kryterium podziału; biblioteka: polimedialna, elektroniczna, cyfrowa, wirtualna; charakterystyka typów bibliotek, rola bibliotekarza, zagrożenia dostępu do informacji.

Analizując historię bibliotek wyróżnić można wyraźne dwa okresy ich rozwoju i w związku z tym dwa rodzaje bibliotek: bibliotekę tradycyjną i bibliotekę zautomatyzowaną. W obrębie obu rodzajów wyodrębnić można szereg podtypów w zależności od funkcji bibliotek, form działalności i wykorzystywanych technologii. W przypadku biblioteki zautomatyzowanej istnieje wiele prób usystematyzowania rozwoju komputeryzacji bibliotek i związanej z tym typologii systemów bibliotecznych [2, 10]. Ze względu na stopień i zakres wykorzystania komputerów do prac bibliotecznych oraz związane z tym zmiany formy niektórych nośników i narzędzi informacyjnych wyodrębnić można cztery typy bibliotek stosujących komputery:

- 1) bibliotekę polimedialną (polymedia library),
- 2) bibliotekę elektroniczną (electronic library),
- 3) bibliotekę cyfrową (digital library),
- 4) bibliotekę wirtualną (virtual library)¹.

Biblioteka polimedialna to biblioteka posiadająca w swoich zbiorach dokumenty na różnego rodzaju nośnikach, np. papierowych, mikrofilmowych, audiowizualnych, elektronicznych. Charakterystyczne dla takiej biblioteki jest gromadzenie różnego typu dokumentów, do których wykorzystania stosowane muszą być różnego rodzaju urządzenia (dla każdego typu inne), np. czytnik mikrofisz, magnetowid, komputer, telewizor. W zasadzie biblioteka polimedialna jest bardzo podobna do biblioteki tradycyjnej — gromadzi głównie dokumenty w postaci konwencjonalnej, które współistnieją z informacją utwaloną na kasetach, płytach, mikroformach, taśmach i płytach wideo, dyskietkach, CD-ROM-ach, itp. Już teraz wiele bibliotek posiada w czytelnich (lub w wydzielonych

---

¹ Przedstawiona typologia jest tylko jedną z propozycji; często autorzy stosują inne kryteria podziału i inne nazewnictwo — por. np. artykuł A.Radwańskiego, który bibliotekę elektroniczną w rozumieniu niniejszego artykułu nazywa biblioteką zautomatyzowaną, a cyfrową — biblioteką elektroniczną [8].

pomieszczeniach) mikrokomputery, przy pomocy których użytkownicy mogą skorzystać ze znajdujących się w bibliotece publikacji elektronicznych (np. encyklopedii lub bibliograficznych baz danych).

Biblioteka elektroniczna to system, w którym podstawowe procesy biblioteczne mają charakter elektroniczny (np. prowadzi katalog tylko w postaci komputerowej). Charakterystyczne dla biblioteki elektronicznej jest szerokie wykorzystanie komputerów oraz wszelkich technologii informacyjnych, np. dostęp do zewnętrznych serwisów informacyjnych online, wyszukiwanie pełnotekstowe, itp. Rozwój biblioteki tego typu polega na coraz większym stosowaniu techniki elektronicznej do gromadzenia, wyszukiwania i udostępniania zbiorów. Nośniki wykorzystywane w bibliotece elektronicznej są podobne do biblioteki polimedialnej, jednak dominować wśród nich zaczyna nośnik elektroniczny, choć biblioteka dalej gromadzi i przechowuje dokumenty w postaci konwencjonalnej.

Biblioteka cyfrowa różni się tym od dwóch poprzednich typów, że całość jej zbiorów istnieje tylko w postaci elektronicznej (na nośniku magnetycznym lub optycznym). Ze względu na sposób, w jaki zbiory (informacja) są przechowywane biblioteka taka nie posiada dokumentów w postaci konwencjonalnej. Dostęp do informacji możliwy jest tylko za pośrednictwem specjalnych urządzeń, usytuowanych w czytelnicy lub w specjalnych indywidualnych pomieszczeniach. Możliwy jest także zdalny dostęp do informacji gromadzonych w bibliotece za pośrednictwem modemów lub sieci telekomunikacyjnych.

Biblioteka wirtualna związana jest z zastosowaniem nowej i gwałtownie rozwijającej się technologii rzeczywistości wirtualnej (virtual reality), której wizję przedstawił po raz pierwszy w 1963 r. pisarz gatunku science fiction Hugo Gernsback, a praktyczne prace nad realizacją tej wizji rozpoczął w 1968 r. Ivan Sutherland [4]. Wirtualna rzeczywistość (VR) możliwa jest dzięki zdolności komputera (wraz z podłączonymi interakcyjnymi urządzeniami peryferyjnymi) do tworzenia wysoce realistycznych symulacji, które człowiek odbierać może jako świat rzeczywisty. Technologia VR stosowana była z powodzeniem do tworzenia wirtualnych (pozornych) krajobrazów, budynków i miast, do kreowania wirtualnych laboratoriów i instrumentów (np. kabin samolotów i statków kosmicznych), obecnie zaś dużym zainteresowaniem cieszą się projekty mające na celu utworzenie bibliotek wirtualnych lub przynajmniej częściowe zastosowanie technologii VR w bibliotece jednego z typów opisanych powyżej (na zasadzie wydzielenia pewnego podzbioru).

Charakterystyczną cechą biblioteki wirtualnej (nazywanej też biblioteką „bez ścian”) jest to, iż nie istnieje ona fizycznie, i chociaż użytkownik korzystający z niej za pośrednictwem odpowiednich urządzeń odnosi wrażenie, że wchodzi do biblioteki, wędruje po salach, przegląda zawartość półek lub szufladek, korzysta z katalogu, wybiera książkę (poprzez „wskazanie” jej za pomocą odpowiedniego polecenia lub ruchu ciałem), otwiera ją i czyta, faktycznie jedynym miejscem, w którym ta książka istnieje jest pamięć komputera i umysł (wyobrażenie) użytkownika. O ile więc w bibliotece elektronicznej zniknęły niektóre tradycyjne narzędzia biblioteczne, jak katalog, księga inwentarzowa, kartoteka czytelników, zaś w bibliotece cyfrowej zniknęły dodatkowo książki i czasopisma (księgozbiór i magazyn), o tyle w bibliotece wirtualnej zniknęły i sam budynek biblioteczny. Zniknięcie nie oznacza, że obiekty te całkowicie przestały istnieć fizycznie, jako że zapis elektroniczny ma także formę fizyczną — przestały one tylko istnieć jako obiekty takie, jakie znamy z biblioteki tradycyjnej, które można dotknąć, wziąć do ręki, które zajmują przestrzeń. Narzędzia, które je zastąpiły,

mają inną formę — nierealną, wirtualną, którą można porównać do rzeczywistości filmowej lub rzeczywistości gier komputerowych.

Przedstawiony podział bibliotek zautomatyzowanych ma charakter umowny, granice między poszczególnymi typami nie są wyraźne. Obecnie obok biblioteki tradycyjnej istnieją biblioteki polimedialne i są na tyle powszechne, że postrzega się je często jako jeden z typów biblioteki tradycyjnej (audiowizualnej). Coraz częściej mamy do czynienia (także w Polsce) z biblioteką elektroniczną, mającą np. katalogi tylko w postaci OPAC (rezygnacja z katalogów kartkowych), automatyczną kontrolę wypożyczeń (rezygnacja z kart czytelników), gromadzącą obok książek i czasopism także CD-ROM-y, dysponującą dostępem online do zewnętrznych baz danych i serwisów informacyjnych. Przykładem może być Biblioteka Sejmowa, która w ramach zintegrowanego systemu bibliotecznego ALEPH prowadzi od 1993 r. zautomatyzowany katalog online (rezygnując z równoległego prowadzenia katalogu kartkowego), od początku 1995 r. kartotekę zamówień, od 1994 r. kartotekę kontroli wpływu wydawnictw ciągłych, a obecnie jest w trakcie wdrażania modułu wypożyczeń, gromadzi wśród różnych typów dokumentów także bazy danych na dyskietkach i CD-ROM-ach (udostępnianych użytkownikom w czytelniach) oraz posiada dostęp online do zewnętrznych serwisów informacyjnych [por. 3].

Biblioteka cyfrowa jest w początkowej fazie rozwoju, funkcjonuje na razie w formie eksperymentalnej lub pokazowej. Przykładem może być projekt ELINOR [8] lub „Digital Library” Biblioteki Kongresu, powstała w ramach Narodowego Programu Biblioteki Cyfrowej (National Digital Library Program) w USA [11]. Biblioteka Kongresu, w ścisłej współpracy z innymi amerykańskimi instytucjami naukowymi i kulturalnymi, rozpoczęła stopniowe przenoszenie na nośnik maszynowy dokumentów tekstowych, dźwiękowych i wizualnych związanych z historią Ameryki (unikatowe zbiory historyczne). Dzięki uzyskaniu odpowiednich funduszy (ok. 60 milionów dolarów) planowane jest zapisanie w postaci cyfrowej do roku 2000 ponad 5 milionów dokumentów (głównie materiałów nieksiążkowych). Dotychczas postać cyfrową uzyskało dopiero 210 000 dokumentów amerykańskiej kultury i historii, np. wybrane fotografie z wojny secesyjnej, nagrane przemówienia przywódców amerykańskich z okresu I wojny światowej i wyborów prezydenckich w 1920 r., fragmenty filmów z początków kinematografii, kolorowe fotografie z okresu II wojny światowej, itp. Część z tych dokumentów dostępna jest poprzez WWW w Internecie (obok innych baz danych Biblioteki Kongresu, jak katalog online LOCIS z 27 milionami rekordów, informacja nt. działalności Biblioteki Kongresu LC w systemie MARVEL). Udostępnione publiczności na początku 1995 r. Centrum Biblioteki Cyfrowej (Digital Library Visitors' Center) oferuje szereg usług oraz służy dodatkowo do demonstracji nowych technologii informacyjnych.

Biblioteka wirtualna jest raczej wizją przyszłości, choć pierwsze kroki w kierunku jej urzeczywistnienia podejmowane są w krajach najbardziej zaawansowanych technologicznie (USA, Japonii, niektórych krajach Europy Zachodniej). Istnieje już odpowiednie oprogramowanie dostępne w formie pakietów programów na CD ROM-ach, np. The Book House [2]. Przykładem może być projekt Gutenberg, którego celem jest utworzenie i udostępnienie do 2001 r. w postaci maszynowej tekstów najbardziej poczytnych książek, np. wybranych pozycji literatury pięknej, Biblii, wydawnictw informacyjnych [7]. W opracowanym dla tego projektu systemie VEL książki nie są traktowane jako izolowane obiekty, lecz jako fragmenty większego zbioru, w którym poszczególne elementy po-

wiązane są ze sobą siecią różnego rodzaju relacji (typu hipertekstowego). Użytkownik korzystający z systemu przechodzi przez podobne etapy, jak przy korzystaniu z biblioteki tradycyjnej: przeszukiwanie katalogu, wybranie odpowiednich pozycji, przejrzanie ich oraz — w przypadku uznania za relewantne — „wypożyczenie” (na zasadzie wyświetlenia lub wydruku). Zrealizowanie wizji biblioteki wirtualnej zależy jest od dalszego rozwoju technologii WR i powstania tzw. przestrzeni cybernetycznej (termin wprowadzony w 1984 r. przez pisarza science fiction Williama Gibsona). Przestrzeń cybernetyczna to nowy świat stworzony dzięki komputerom i liniom telekomunikacyjnym, świat mogący przyjąć formy nie występujące w rzeczywistości na Ziemi, świat o nieograniczonym dostępie (z domu, biura, baru, statku kosmicznego) do całego bogactwa wiedzy ludzkiej zorganizowanej w postaci jednego systemu.

Refleksją, która nasuwa się przy analizowaniu wizji biblioteki przyszłości, jest rola bibliotekarza w rzeczywistości wirtualnej. Skoro budynki biblioteczne, zbiory i katalogi zostały w niej zastąpione nowymi formami fizycznymi, czy nie oznacza to, iż bibliotekarz jako organizator tych zbiorów i twórca katalogów także przestanie istnieć i zostanie zastąpiony nierealnym „bibliotekarzem wirtualnym” ?

Historycznie patrząc, rolą bibliotekarza było wspomaganie czytelników w zlokalizowaniu materiałów w zbiorach biblioteki. Wraz z wprowadzeniem sieci komputerowych i połączeniem biblioteki za ich pośrednictwem z innymi bibliotekami i instytucjami wyszukiwania informacji, a także z coraz częstszym wykorzystywaniem zewnętrznych serwisów informacyjnych (w trybie online i na CD ROM-ach) rola bibliotekarza uległa zmianie: funkcjonuje on już nie tylko jako pośrednik między użytkownikiem a własnymi zbiorami, lecz również zbiorami innych instytucji. Pomimo że wyszukiwanie nie jest obecnie ograniczone do lokalnych (własnych) źródeł informacji, podstawowy charakter usługi pozostaje niezmieniony: jest to pośrednictwo w zlokalizowaniu odpowiednich źródeł.

Jak już wspomniano, w bibliotece polimedialnej komputer pełni funkcję dodatkowego urządzenia odczytu, niezbędnego do korzystania z dokumentów zapisanych na nośniku elektronicznym, podobnie jak czytnik mikrofilmów jest niezbędny do odczytu dokumentów w postaci mikroform, magnetowid do dokumentów zapisanych na taśmach wideo, a magnetofon lub adapter dla nagrań dźwiękowych. Proces wyszukiwania w bibliotece polimedialnej ma dalej charakter manualny, przy pomocy katalogów kartkowych, drukowanych indeksów lub mikrokatalogów. Chociaż biblioteka posiada komputery i może je wykorzystywać do ułatwienia bibliotekarzom wykonywania pewnych prac pomocniczych, administracyjnych (np. jako procesor tekstu), technologia ta nie jest wykorzystywana do realizacji podstawowych funkcji bibliotecznych, a produkt tych prac nie zastępuje żadnego z dotychczasowych narzędzi bibliotecznych. Bibliotekarz funkcjonuje w bibliotece polimedialnej tak jak w bibliotece tradycyjnej: gromadzi i porządkuje dokumenty, tworzy zbiory wyszukiwawcze w postaci katalogów i kartotek, wspomaga czytelnika w procesie wyszukiwania, dostarcza wyselekcjonowane w tym procesie dokumenty (fizyczne obiekty), jednym słowem dalej pełni rolę pośrednika między informacją znajdującą się w zgromadzonych dokumentach a użytkownikiem pragnącym z niej skorzystać.

Z podobną sytuacją mamy do czynienia w bibliotece elektronicznej, w której użytkownik dalej może liczyć (a nierzadko jest „skazany”) na pomoc bibliotekarza przy wyszukiwaniu i dostępie do materiałów bibliotecznych. Obserwujemy tu jednak pewne próby odciążenia bibliotekarza jako pośrednika (choć może lepiej byłoby powiedzieć — odciążenia czytelnika od konieczności konsul-

tacji z bibliotekarzem) przy wykonywaniu prostych, rutynowych czynności wyszukiwawczych, np. poprzez tworzenie bardziej przyjaznych — a tym samym łatwiejszych w obsłudze i wspomagających niewykwalifikowanych użytkowników — systemów katalogowych.

W bibliotece cyfrowej bibliotekarz teoretycznie dalej istnieje, jednak ze względu na coraz częstsze zdalne korzystanie przez użytkowników końcowych z katalogów i zbiorów bibliotecznych, kontakt z nim (przynajmniej kontakt fizyczny) jest w znacznym stopniu utrudniony. Dlatego w bibliotece tego typu dąży się do wypracowania alternatywnych mechanizmów dostępu do bibliotekarza lub usług przez niego tradycyjnie zaspokajanych, np. poprzez pocztę elektroniczną (gdzie mamy do czynienia z faktycznym kontaktem z bibliotekarzem, choć za pośrednictwem niekonwencjonalnego środka przekazu) lub poprzez tworzenie systemów ekspertowych (gdzie można już mówić o zastąpieniu bibliotekarza programem komputerowym, czyli wystąpieniu po raz pierwszy bibliotekarza nierzeczywistego — wirtualnego).

W bibliotece wirtualnej bibliotekarz w funkcji pośrednika wspomagającego czytelnika przy wyszukiwaniu i dotarciu do wybranych dokumentów lub wybrnięcia z sytuacji przekraczającej jego zdolności wyszukiwawcze zostaje całkowicie zastąpiony bibliotekarzem wirtualnym w postaci systemu ekspertowego, dysponującego rozbudowanym modułem wspomagania użytkownika na zasadzie bogatego zestawu helpów, podpowiedzi, wskazówek, wzorów strategii wyszukiwawczej, itp. Nie oznacza to jednak, że bibliotekarz w środowisku wirtualnym nie jest w ogóle potrzebny. System ekspertowy zastępuje go tylko w roli pośrednika między użytkownikiem a zbiorami, wciąż jednak nie jest możliwe zastąpienie bibliotekarza nowymi technologiami w roli organizatora wiedzy, twórcy narzędzi wyszukiwawczych. W nowym scenariuszu bibliotekarz występuje w większym stopniu jako administrator systemu, odpowiedzialny za organizację, rozwój i utrzymywanie pełnotekstowych baz danych, lub bardziej efektywnie — jako kierujący ruchem na „infostradach” przyszłości. Nasuwa się tu jednak pytanie: czy rola ta nie wykracza poza zadania stawiane dotychczas bibliotekarzom i czy nie przekracza ich możliwości. Nie ulega wątpliwości, że do realizacji wizji biblioteki wirtualnej niezbędny jest udział specjalistów z zakresu informatyki, jednak podobnie jak bibliotekarz nie będzie w stanie samodzielnie zapanować nad organizacją wiedzy w systemach wirtualnych, tak i informatyk nie będzie w stanie wykonać tego zadania bez korzystania z wiedzy i doświadczeń bibliotekarzy i pracowników informacji. Wiedza ta to przede wszystkim znajomość potrzeb użytkowników, umiejętność identyfikowania tych potrzeb oraz wskazywania na podstawie niezbyt precyzyjnie sformułowanych zapytań informacyjnych zaspokajających je źródła informacyjnych, znajomość typowych schematów wyszukiwawczych i najczęstszych błędów popełnianych przez użytkowników oraz wielowiekowa już tradycja w budowaniu i wykorzystywaniu systemów porządkowania dokumentów (systemy bibliograficzne, systemy haseł przedmiotowych, systemy klasyfikacyjne, tezaury, itp.). Już biblioteki tradycyjne stały się nie tylko zbiornicami informacji, lecz także jej producentami. Wiedzę zdobyłą przy tych pracach należy wykorzystać zarówno przy tworzeniu systemów ekspertowych, jak i przy budowaniu bibliotek wirtualnych czy przestrzeni cybernetycznej. Będzie ona pomocna w wyeliminowaniu lub przynajmniej częściowym zredukowaniu istniejącego obecnie chaosu, tak bardzo widocznego i dającego się we znaki użytkownikom sieci Internet, a związanego z nadmiarem nie usystematyzowanej informacji (tzw. przeładowaniem informacyjnym).

Podjęcie się przez bibliotekarzy nowej funkcji wymaga od nich zdecydowanie większej aktywności i uczestnictwa w programach tworzenia systemów „bezsćian”, lepszego przygotowania w zakresie projektowania i wykorzystania nowych technologii, bardziej ożywionej współpracy z innymi bibliotekami. Jeśli bibliotekarz nie będzie w stanie sprostać tym zadaniom, zostaną one przejęte przez inne instytucje, a rola biblioteki zostanie drastycznie ograniczona: dalej pełnić będzie funkcje dydaktyczne, kulturalne, wychowawcze, archiwalne, czy „artystyczne” [13], odebrana jej jednak zostanie najistotniejsza funkcja — wyszukiwanie i dostarczanie informacji.

Korzyści dla użytkownika, związane z nowymi sposobami dostępu i wyszukiwania informacji są tak oczywiste, iż nie ulega wątpliwości, że powstanie przestrzeni cybernetycznej lub biblioteki wirtualnej jest tylko kwestią czasu. Naturalnym dążeniem bibliotek powinno więc być aktywne włączenie się do tych prac i w jak największym stopniu wykorzystywanie dostępnych technologii, nie tylko do wyeliminowania nużących czynności bibliotecznych, lecz także do zmniejszenia kosztów (poprzez np. wzajemne wykorzystywanie swych zbiorów i wyeliminowanie powtarzania niektórych czynności, np. wspólne katalogowanie), podniesienia jakości świadczonych usług, zwiększenia prestiżu zawodu bibliotekarza.

Zalety biblioteki elektronicznej w porównaniu z tradycyjną są ogromne. Dla użytkownika najistotniejszy jest znacznie łatwiejszy i wygodniejszy dostęp, zapewniony — dzięki technologii sieciowej — z każdego miejsca (także z przemieszczającego się pojazdu), niezależny od godzin pracy biblioteki i pory dnia (co ma znaczenie przy różnych strefach czasowych). Korzystanie ze zbiorów lub katalogów nie jest już jednoznaczne z koniecznością fizycznej obecności w bibliotece.

Inną z zalet informacji dostępnej w formie elektronicznej jest to, że może z niej korzystać wielu „czytelników” jednocześnie; zbiory mogą być powielone nieograniczoną liczbę razy, każdy dokument może posiadać pożądaną liczbę kopii, w rezultacie czego jest on zawsze dostępny na życzenie użytkownika. Czytelnik nie usłyszy już nigdy rozczarowującej odpowiedzi typu „książka jest wypożyczona”, tak częstej w bibliotekach akademickich dysponujących np. jednym lub dwoma egzemplarzami podręcznika dla ok. 100 studentów. Biblioteka elektroniczna, posiadając w swych zbiorach dalej jeden „egzemplarz”, może wygenerować nieograniczoną liczbę kopii, w zależności od potrzeb (często bez dodatkowego zużycia papieru), a następnie zlikwidować je bez konieczności przechowywania.

Z postacią fizyczną zbiorów elektronicznych związana jest jeszcze jedna zaleta biblioteki wirtualnej — niewielka „objętość” tych zbiorów. Podobnie jak nie istniały ograniczenia co do liczby egzemplarzy jednego dokumentu, tak też i co do liczby dokumentów: biblioteka wirtualna dysponuje nieograniczoną niemalże pojemnością (chciałoby się powiedzieć: nieograniczoną powierzchnią magazynową). Zbiory na nośnikach tradycyjnych wymagają znacznej przestrzeni (szczególnie przy posiadaniu wielu egzemplarzy jednej pozycji), co wiąże się z dużymi kosztami utrzymywania biblioteki. Zbiory biblioteki wirtualnej nie stwarzają problemów związanych z przestrzenią, a niektóre czynności wykonywane dotychczas w magazynach stają się zbędne, np. ustawianie fizyczne na półkach, konserwacja zbiorów (choć szkodniki książkowe zostaną prawdopodobnie zastąpione przez „szkodniki” komputerowe — wirusy i nielegalne kopiowanie). Nie bez znaczenia dla bibliotek jest fakt, że przy odpowiednim systemie zabezpie-

czeń sprzętowych i programowych zniknie zjawisko kradzieży, zniszczenia lub „zaginięcia” dokumentów, a więc ogromna bolączka obecnych bibliotek.

Publikacje elektroniczne mają ponadto możliwość wykorzystywania technik niedostępnych w dokumentach tradycyjnych, a znacznie podnoszących atrakcyjność i wartość poznawczo-informacyjną wydawnictw, np. technologię multimedialną przetwarzającą tekst, głos, obrazy ruchome i nieruchome, oraz hipertekstową, oferującą niespotykane dotychczas możliwości wyszukiwawcze.

Najbardziej rewolucyjną zmianą, z punktu widzenia użytkownika, jest zintegrowanie procesu wyszukiwania informacji z jej dostarczaniem. Bibliotekę wirtualną można traktować jako nową strategię gromadzenia, przechowywania, wypożyczania i dostarczania dokumentów, gdzie pełne teksty dostępne są dla użytkownika natychmiast po uzyskaniu informacji o nich, przy czym pojęcie „wypożyczenia” należy tu rozumieć jako chwilowy dostęp do materiałów bibliotecznych z automatycznym ich skasowaniem po określonej dacie, natomiast dostarczanie — jako możliwość skopiowania lub wydrukowania przez użytkownika. Skopiowane teksty, lub ich fragmenty, użytkownik może przenieść do swojej „prywatnej” biblioteki i odpowiednio je modyfikować, np. dodawać własne komentarze, uzupełniać, aktualizować, łączyć z innymi.

Przed powstaniem sieci elektronicznych biblioteka służyła lokalnym użytkownikom — patrząc na to z drugiej strony, użytkownik „skazany” był na korzystanie z biblioteki lokalnej (ze względu na jej bliskość). Sam mechanizm korzystania z katalogu kartkowego, fizycznego księgozbioru, wypożyczenia książek jako obiektów fizycznych nakładał naturalne ograniczenia na dostęp do materiałów bibliotecznych. Sieci oraz dostęp online radykalnie odmieniły mechanizm korzystania z tych materiałów: obecnie użytkownik może z nich korzystać bez konieczności fizycznej obecności w bibliotece. Z drugiej strony biblioteki mogą dzięki nowym technologiom obsługiwać nie tylko lokalnych użytkowników ale i zewnętrznych, gdyż zapis elektroniczny, jak już wspomniano, można powielać i przysyłać bez ograniczeń. Odpowiedni system połączeń między bibliotekami i dostosowane do tego oprogramowanie pozwalają użytkownikowi nawigować po wielu bibliotekach, tak jak do tej pory „nawigował” po swojej lokalnej, często nawet bez uświadomienia sobie tego zjawiska. Modele systemów wirtualnych pozwalają bowiem zorganizować wiele systemów informacyjnych w taki sposób, że wyglądają jak jedna baza danych. W systemie wirtualnym ponadto ta sama informacja może być przedstawiona w różnej formie i posiadać różną strukturę, co sprawia wrażenie nadania jej nowej jakości.

Nie ulega wątpliwości, iż bez względu na to, czy nam się to podoba, czy nie, jesteśmy obecnie świadkami procesu przechodzenia od ery bibliotek izolowanych do ery bibliotek zintegrowanych, połączonych za pośrednictwem sieci ze sobą i z użytkownikami. Wyłaniająca się z przedstawionych tendencji wizja biblioteki przyszłości to biblioteka o nieograniczonym dostępie, obejmująca całość wiedzy ludzkiej, z której korzystanie jest łatwe i wygodne, w której dokumenty powiązane są siecią różnego typu relacji, a ich pełne teksty dostarczane natychmiast na życzenie.

Z punktu widzenia technologii biblioteki bez ścian już istnieją (lub utworzenie ich jest już możliwe), na drodze ich rozpowszechnienia stoją jednak pewne przeszkody, wyrastają innego rodzaju „ściany”, głównie natury organizacyjnej, prawnej i komercyjnej. Postęp w zakresie metod i technik organizacji i prezentacji informacji oraz doskonalszych środków wyszukiwawczych pozostał daleko w tyle za rozwojem technologii. Efektem tego jest panujący obecnie chaos w istnieją-

cych sieciach i systemach łączących wiele baz danych, trudności z dotarciem do informacji relewantnej, pokrywanie się (przynajmniej częściowe) zakresu wielu serwisów, duplikowanie i rozproszenie źródeł i usług, coraz większa liczba i różnicowanie baz danych. Bibliotekarze dobrze wiedzą, iż większa liczba dokumentów nie oznacza automatycznie więcej informacji; eksplozja wydawnicza sprawia, że dotarcie do potrzebnej (wartościowej) informacji jest coraz trudniejsze. Nawigacja po Internecie już teraz wymaga umiejętności hackera. Zapewnienie wygodniejszego dostępu do większej ilości informacji wątpliwej jakości, nie uporządkowanej i preselekcjonowanej, nie jest celem godnym poparcia. Bez wypracowania nowych modeli organizacji wiedzy nie będzie możliwe efektywne korzystanie z ogromnych ilości danych, które są obecnie gromadzone. Najpoważniejszym wyzwaniem dla bibliotekarzy jest zapanowanie nad tą masą informacji, znalezienie efektywnych sposobów gromadzenia, przechowywania, wyszukiwania, selekcjonowania, filtrowania, aktualizowania i wartościowania informacji w systemie w sposób, który zwiększy jej zrozumienie i percepcję (odbiór) a nie — jak dotychczas — poczucie niepewności i zagubienia wśród użytkowników, kiedy to — jak to obrazowo określił Halman — „będziemy tonąć w oceanie informacji umierając jednocześnie z pragnienia” z powodu braku przewodników po dostępnych zbiorach [5]. Należy też dążyć do wyeliminowania duplikowania zbiorów i usług, co wymaga od bibliotek lepszej koordynacji prac, np. utworzenie regionalnych lub narodowych skarbnic pełnych tekstów dokumentów dostępnych online, rozwoju idei wspólnego katalogowania oraz standaryzacji narzędzi wyszukiwawczych.

Innego rodzaju przeszkodą w realizacji biblioteki wirtualnej jest brak prawnego i finansowego uregulowania zasad korzystania ze zbiorów elektronicznych, a przede wszystkim systemu opłat za usługi typu „wypożyczenia” i „zakupu” tekstów dokumentów, chroniącego prawo autorskie i zapewniającego zyski wydawcom. Wymaga to wypracowania i ujednoczenia zasad kontroli korzystania ze zbiorów elektronicznych, stworzenia jednolitego systemu odpłatności za tego rodzaju usługi, ustalenia co traktować należy jako chwilowe wypożyczenie (czy tylko wyświetlenie na ekranie), a co jako dostarczenie dokumentu na stałe, równoznaczne z zakupem książki (czy tylko wydrukowanie, czy także skopiowanie). Jak dotąd brak jest tego typu ustaleń, dlatego nie dziwi fakt, że w dotychczasowych projektach biblioteki cyfrowej lub wirtualnej jako pierwsze zostały uwzględnione dokumenty o charakterze historycznym, archiwalnym lub urzędowym (będące własnością publiczną). W projekcie ELINOR rozwiązano ten problem przez płatne drukowanie scentralizowane (na koszt wydruku składa się opłata dla wydawcy i opłata za materiały eksploatacyjne), przy czym wydawcy zażądali ograniczenia liczby drukowanych stron (dziennie 5-10 stron na jednego użytkownika) [8].

Innego rodzaju problemem wymagającym dalszych prac i badań jest sposób prezentacji informacji na ekranie, związany z koniecznością zmiany dotychczasowej struktury zapisu informacji (pomocne mogą tu być systemy hipertekstowe), oraz z rozwojem technologii komputerowej (lepsza jakość obrazu, większa pojemność i rozdzielczość ekranu, wyższa zdolność kompresji danych). Nie ulega wątpliwości, że przy obecnym rozwoju technologii ekran monitora nie może konkurować z drukowaną książką (szczególnie pod względem wygody czytania): trójwymiarowa książka została zredukowana do dwuwymiarowego ekranu, a wielowymiarowa przestrzeń biblioteczna ograniczona do niewielkiego płaskiego „okienka”.

Wbrew głoszonym przez niektórych autorów poglądom [13] przed biblioteką wirtualną nie uda się uciec, bibliotekarze są na nią niejako skazani; zaistnieje ona w przyszłości obok już istniejących szkół i uniwersytetów wirtualnych, a próby negowania tego prowadzą do przejęcia wielu tradycyjnych ról biblioteki przez komercyjne systemy informacyjne lub do upadku „opornych” bibliotek (zjawisko to można już obecnie zaobserwować na gruncie amerykańskim). O przetrwaniu biblioteki decydować będą bezwzględne reguły konkurencji, analogiczne do panujących w produkcji i usługach na rynkach innych niż informacyjny. Ubocznym bowiem efektem dostępności wielu bibliotek w sieci było uświadomienie sobie przez użytkowników możliwości korzystania z katalogów i zbiorów innych bibliotek niż lokalna. Usługi i zasoby biblioteczne zaczęły być konkurencyjne, trudno bowiem wymagać od użytkownika fizycznego przychodzenia do biblioteki lokalnej w celu dotarcia do odpowiednich źródeł, jeśli inna biblioteka może mu je udostępnić i dostarczyć elektronicznie. Porównanie usług własnej biblioteki z innymi spowodowało falę nowych żądań i oczekiwań, szczególnie w zakresie podniesienia jakości usług, np. lepszych narzędzi wyszukiwania rzeczowego (m.in. przez zaopatrzenie opisów w abstrakty i spisy treści), elektronicznego dostarczania pełnych tekstów dokumentów, których opisy znajdują się w OPAC.

Na zakończenie warto rozprawić się z pewnym utartym, często powielanym poglądem, że biblioteki wirtualne zapewnią równy dostęp dla wszystkich. Jest to zdecydowanie twierdzenie propagandowe i zupełnie fałszywe, jako że dostęp elektroniczny nie jest ani bezpłatny, ani nawet tani. Koszt korzystania ze zbiorów elektronicznych rośnie i to nie ze względu na wyższą cenę (wartość) informacji tam przechowywanych lub większy koszt transmisji danych, lecz głównie ze względu na wyższe ceny sprzętu niezbędnego do korzystania z nich. O wiele bardziej „demokratyczne” są pod tym względem systemy tradycyjne, gdyż do czytania książki nie jest wymagane żadne dodatkowe urządzenie. Szybszy i wygodniejszy dostęp ograniczony jest tylko do tych instytucji i osób, które chcą i mogą za to płacić i które posiadają odpowiedni sprzęt, oprogramowanie oraz umiejętność korzystania z sieci i baz danych. Już teraz widać, że informacja dystrybuowana elektronicznie nie jest w równym stopniu dostępna dla ogółu, forma elektroniczna powiększa raczej przepaść między krajami biednymi i bogatymi lub w obrębie jednego kraju — między użytkownikiem, którego stać na kupno odpowiedniego sprzętu oraz opłaty związane z korzystaniem online z dostępnych baz danych i tym, który nie może sobie na to pozwolić². Być może biblioteka tradycyjna (ta ze ścianami) odegrać może pewną rolę w zmniejszeniu tych różnicowań.

Literatura:

1. Barker P.: *Electronic Books and Libraries of the Future. The Electronic Library 1992 vol 10 nr 3 s.139-149.*
2. Barker P.: *Electronic Libraries — vision of the future. The Electronic Library 1994 vol 12 nr 4 s.221-229.*
3. Chmielewska-Gorczyca E., Nowosad K.: *Automatyzacja Biblioteki Sejmowej. Bibliotekarz (w druku).*
4. *Cyberspace. First step.* Ed. M.Benedikt. Cambridge The MIT Press 1993.

---

² Badania w Wielkiej Brytanii wykazały, że wielu studentów nie stać ani na sprzęt, ani na opłaty telekomunikacyjne, co było m.in. przyczyną niepowodzenia projektu kształcenia na odległość w ramach Uniwersytetu Otwartego [1].

5. Halman T.S.: From Babylon to Liberspace. IFLA Journal 1995 vol 21 nr 4 s.257-260.
6. King H.: Walls around the Electronic Library. The Electronic Library 1993 vol 11 nr 3 s.165-173.
7. Landoni M., Catenazzi N.: Hyper-books and visual-books in an electronic library. The Electronic Library 1993 vol 11 nr 3 s.175-186.
8. Radwański A.: Projekt ELINOR — biblioteka elektroniczna. Bibliotekarz 1995 nr 11 s.10-13.
9. Radwański A.: Ściany, biblioteki i nieporozumienia. Bibliotekarz 1995 nr 7-8 s.34-36.
10. The Evolution of Library Automation. Management Issues and Future Perspectives. Ed. G.M.Pitkin. London, Meckler 1991.
11. The National Digital Library Program. Special Issue. Library of Congress Information Bulletin 1995 vol 54 nr 12.
12. Tier van G.M.: Information 2000: a Dutch view. The Electronic Library 1992 vol 10 nr 3 s.151-154.
13. Wojciechowski J.: Ściany bez bibliotek. Bibliotekarz 1995 nr 3 s.9-11.

Summary

TOWARDS VIRTUAL LIBRARY

The article deals with possible ways of functioning of libraries in the future. Four types of libraries are distinguished, depending on the degree and the scope of computerization of works: polymedial, electronic, digital and virtual. The author highlights the main features of each type including equipment and the role of the librarian.

The polymedial library holds its files on different data carriers such as paper, microfilms, audiovisual or electronic media and needs different appropriate devices for their use (eg. microfiche reader, video, computer, tv set). The Librarian performs his duties in the same way as in a traditional library, ie. as an intermediary.

The electronic library runs the basic processes by automatized means to provide: a computerized catalogue, access to the outer information online services, etc. Computer systems partially lighten the librarian of his intermediary tasks.

The digital library does not hold conventional documents, providing remote access to information through modems and telecommunication networks, using special devices, usually located in the reading room. The intermediary role of the librarian is limited, as other new forms of contact are implemented, such as e-mail or expert systems.

The virtual library is an element of virtual reality. It does not exist physically, but only in the computer's memory and in the imagination of the user who avails himself of information throughout relevant devices. Accomplishment of the idea of a virtual library is contingent on the development of technology of virtual reality and on the establishment of a so called „cyber space”, where the traditional librarian is to be replaced by a virtual, meant as an expert, system equipped with a large user-supporting module.

The author points out that technology of a „wall-less” library brings some advantages, but also disadvantages, such as: chaos in networks and systems, difficulties in getting the relevant information, an overlap of the scope of services, a dispersion of information sources, inadequacy of legal and financial regulations of the use of electronic files and inequality of users in accessing information files.

Резюме

К ВИРТУАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ

В статье обсуждаются возможные формы функционирования библиотек будущего. Различаются четыре типа библиотек в зависимости от степени и объёма автоматизации работ: полимедиальные, электронические, цифровые и виртуальные.

Полимедиальная библиотека сохраняет свои файлы на различных носителях, таких как: бумага, микрофильмы, аудиовизуальные средства и требует различных устройств для их употребления (например аппарата для чтения микрофильмов, магнетовида, компьютера, телеприёмника итд.) Библиотекарь исполняет свои функции тем самым образом как в традиционной библиотеке, действуя как посредник.

Электроническая библиотека осуществляет свои процессы средствами автоматизации, чтобы предоставить: автоматизированный каталог, доступ к внешним, диалоговым информационным фондам итп. Автоматизированная система частично облегчает библиотекаря в его задачах посредника.

Цифровая библиотека не сохраняет конвенциональных документов, предоставляя удалённый доступ к информации посредством специального оборудования, обычно помещённого в читальном зале. Роль библиотекаря как посредника ограничена, так как используются новые формы контактов, например электроническую почту или системы-эксперт.

Виртуальная библиотека является элементом виртуальной действительности. Она не существует физически, лишь в воображении потребителя, который употребляет информацию посредством соответствующего оборудования. Осуществление идеи виртуальной библиотеки зависит от развития технологии виртуальной действительности и от создания так называемого кибер-пространства (cyber space), где традиционный библиотекарь должен быть заступлен виртуальным, понимаемым как система-эксперт, снабжена модулем воспомогания потребителя.

Технология библиотеки „без стен” несёт пользу и одновременно угрожения, такие как хаос в информационных сетях и системах, затруднение в получении релевантной информации, дублирование информационного обслуживания, рассеяние информационных фондов, недостаток юридических и финансовых предписаний относительно использования электронных файлов, а также неравенство потребителей в доступе и информационным фондам.

WYDAWNICTWO

SBP

JUŻ JEST

książka dr Jadwigi Andrzejewskiej

BIBLIOTEKARSTWO SZKOLNE. TEORIA I PRAKTYKA

Tom I. Organizacja biblioteki

ukazała się w serii <<NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA>>. Podręcznik, który bibliotekarzom wykwalifikowanym pozwoli na renowację wiedzy lub rewizję dotychczasowej pracy zaś nauczycielom i studentom zdobywającym kwalifikacje będzie nieocenioną pomocą w kształceniu.

Tom I zawiera następujące rozdziały:

1. Ewolucja modelu biblioteki szkolnej.
2. Dokumenty programujące pracę biblioteki szkolnej.
3. Funkcje i kierunki pracy biblioteki szkolnej.
4. Wszystko o organizacji biblioteki (od pracowników i lokalu do komputeryzacji).

Tom II. Praca pedagogiczna biblioteki

zawiera następujące rozdziały:

1. Praca pedagogiczna (ranga pracy pedagogicznej, wzorzec kultury czytelniczej, formy pracy pedagogicznej etc.).
2. Ocena pracy biblioteki szkolnej. Sprawozdawczość.
3. Uwarunkowania efektywności pracy biblioteki.

Ponadto wiele praktycznych załączników Książkę zamyka indeks rzeczowy.

Cena obydwu tomów – 30 zł

Myślą przewodnią podręcznika jest ukazanie ścisłego związku zadań biblioteki szkolnej z procesem kształcenia i wychowania w szkole, co się Autorce znakomicie udało.

Książka ta jest niezbędna w każdej bibliotece pracującej z dziećmi i młodzieżą.

Zamówienia prosimy składać na adres

**Dział Promocji i Kolportażu SBP,
02-103 Warszawa-Ochota,
ul. S.K. Hankiewicza 1, tel. 22-43-45**

KOMPUTERYZACJA BIBLIOTEK

— na przykładzie naukowych bibliotek m. Łodzi

Stanisława Kurek-Kokocińska
Uniwersytet Łódzki

Biblioteki naukowe w Łodzi; automatyzacja bibliotek, etapy automatyzacji: dezintegracja, działanie zespołowe; doświadczenia w automatyzacji poszczególnych bibliotek.

BIBLIOTEKARSTWO POWSZECHNE A KONTEKST ZMIAN GLOBALNYCH

Wprowadzenie do bibliotek książki drukowanej (stopniowo od poł. w. XV) zapoczątkowało epokę nowożytnego rozwoju bibliotekarstwa. Owocowała ona wypracowywaniem podstaw „bibliografii” (od w. XVII) i „bibliotekoznawstwa” (od w. XIX). Rozwój form czasopiśmienniczych oraz innych typów dokumentów, związanych z postępami na gruncie nauk przyrodniczych, technicznych oraz ze specjalizacją wiedzy, towarzyszył genezie „dokumentologii” (schyłek w. XIX). Przemiany rzeczywistości biblioteczno-informacyjnej nieustannie wpisują się w kontekst zdarzeń naukowych, społeczno-gospodarczych i politycznych. Dokonywały się stopniowo, by w 2-iej połowie XX w. zderzyć się z nowym medium — zapisem elektronicznym — burzącym okrzepli już ład.

NOWE OBSZARY BADAWCZE

Wprowadzenie do bibliotek nowoczesnych technologii stworzyło nowe inspiracje, zarówno na poziomie działań organizatorskich i praktycznych, jak też w sferze wyłaniających się nowych tematów badawczych.

Generalnie widzimy dwa główne kierunki refleksji nad działalnością bibliotek w zmieniającym się technologicznie otoczeniu:

1 — odnoszący się do doświadczeń i wysiłku bibliotek — organizatora nowoczesnego warsztatu informacji,

2 — rozpoznający w tym kontekście sytuację użytkownika, jego poziom akceptacji i możliwości uzyskiwania żądanych odpowiedzi.

W niniejszej wypowiedzi skupimy się na zagadnieniu pierwszym. Temat drugi wymaga odrębnych badań, prowadzonych przez dłuższy czas i przy aktywnym współudziale bibliotek.

Refleksją chcemy ogarnąć dotychczasowy poziom automatyzacji łódzkich bibliotek, postrzeganych tradycyjnie jako naukowe. Uzasadnieniem dla podjęcia tematu jest m.in. wyraźnie rysująca się zmiana kierunku komputeryzacji tych bibliotek — z działań podejmowanych w warunkach dezintegracji (etap pierwszy) na działanie zespolowe, w klimacie współpracy i uzgodnień (etap drugi).

POŁOWA LAT 90. — NOWY ETAP W ROZWOJU ŁÓDZKIEGO BIBLIOTEKARSTWA

Biblioteki łódzkie właśnie stoją przed takim wyzwaniem. Może nie wszystkie, lecz tylko te, które utworzyły przed rokiem Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny zainteresowany ubieganiem się o grant z Fundacji Mellona, przeznaczony na dofinansowanie przedsięwzięcia zakupu zintegrowanego systemu komputerowej obsługi biblioteki¹. W skali miasta i praktyki bibliotekarskiej stwarza to nowego rodzaju sytuację. Potrzeba kooperacji bez wątpienia będzie miała wpływ na obecne procedury i rozwiązania. Dlatego też pozytywną decyzję Fundacji (jesień 1995 r.) przyjmujemy za cezurę wyznaczającą systemową granicę komputeryzacji bibliotek miasta. Sygnalizowany temat z pewnością doczeka się niejednej pracy analitycznej.

OBRAZ BADANEJ RZECZYWISTOŚCI

Grupa łódzkich „bibliotek naukowych” jest liczna i różnorodna. Niestety nie posiadamy aktualnego źródła informującego o stanie bibliotek miasta, który podawałby interesujące nas w tym momencie dane statystyczne.

Autorka objęła uwagę książnice różnych typów, zwłaszcza te, o których mowi się, że prace związane z komputeryzacją są tam prowadzone:

— z grupy bibliotek wyższych uczelni miasta:

- Bibliotekę Główną Akademii Medycznej,
- Bibliotekę Główną Politechniki Łódzkiej,
- Bibliotekę Główną Uniwersytetu Łódzkiego,
- Bibliotekę Główną Wojskowej Akademii Medycznej,
- Bibliotekę Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Teatralnej i Telewizyjnej,
- Bibliotekę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego,
- Bibliotekę Wyższego Seminarium Duchownego²;

---

¹ Por. J. Janiak: *Konsorcjum łódzkich bibliotek naukowych a Fundacja Andrew W. Mellona*. [W:] „Automatyzacja bibliotek łódzkich. Dziś i jutro”. Materiały konferencyjne. Łódź 7.12.1995.

² Warto zauważyć, iż Biblioteka wspomaga cztery wyższe szkoły, tj. Seminarium (bez prawa magisterium; ew. możliwość taką stwarza procedura w Akademii Teologii Katolickiej (ATK) lub w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim), filię ATK, Instytut Teologiczny (studia 6-letnie) oraz Instytut Katechetyczny (kolegium 3-letnie).

- z grupy bibliotek instytutów i innych placówek naukowo-badawczych:
Bibliotekę Instytutu Badań Europejskich³,
Bibliotekę oraz Zakład Informacji Naukowej Instytutu Medycyny Pracy;
- z grupy bibliotek PAN:
Bibliotekę Centrum Badań Molekularnych i Makromolekularnych PAN,
- nadto:
Bibliotekę Naukową Szpitala Centrum Zdrowia Matki Polki,
Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. J. Piłsudskiego.

Metodą bezpośredniej obserwacji oraz wywiadów z zespołem kierowniczym i pracownikami starano się rozpoznać sytuację w zakresie automatyzacji. Telefoniczny kontakt z Biblioteką Akademii Muzycznej oraz z Biblioteką Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych pozwolił postrzegać te księżnice jako placówki rozpoczynające proces automatyzacji i uczestniczące w zespole bibliotek fundacyjnych.

Uwzględnione w syntezie biblioteki jednego regionu kraju reprezentują różne typy zaliczane do kategorii „bibliotek naukowych”; ich doświadczenia na płaszczyźnie automatyzacji wydają się ciekawą ilustracją jednego z etapów procesu (stan na koniec 1995 r.) wiodącego nas, użytkowników w Polsce, ku nowoczesnym źródłom poszukiwań informacyjnych.

KOMPUTERYZACJA I DEZINTEGRACJA

Obserwacja łódzkich bibliotek związanych z obsługą poszczególnych dziedzin nauki pozwala na dokonanie następującego podziału:

- biblioteki automatyzujące warsztat pracy na drodze stwarzania warunków dostępu do „gotowych” komputerowych baz danych: **Instytut Europejski, Instytut Medycyny Pracy, Akademia Med., WAM, Szpital Centrum, PŁ, Wyzd. Prawa UŁ, BUŁ, WBPubl., Szkoła. Filmowa., PAN;**
- biblioteki automatyzujące warsztat pracy na drodze tworzenia komputerowych baz danych, obejmujących dane katalogów i/lub kartotek informacyjnych: **WBPubl., PŁ, Instytut Medycyny Pracy, ale także BUŁ, Wyzd. Prawa UŁ, Szpital Centrum, Szkoła Filmowa, WAM, Instytut Europejski;**
- w odrębną podgrupę należałoby wydzielić biblioteki budujące wprawdzie różnorodne komputerowe rejestry dokumentów, ale nie przydające im charakteru „baz danych”, które mogłyby być udostępniane użytkownikowi, np. biblioteki prowadzące ewidencję prenumeraty, rejestry nabytków czy zagadnienia księgo-wości i administracji.

Odnosząc się do zagadnień technologicznych automatyzacji warsztatu bibliotecznego, wyróżnić też można:

- biblioteki związane z programem ISIS
Instytut Medycyny Pracy, PŁ,
- biblioteki związane z programem LECH
PŁ,

³ W *Informatorze* pt. *Centrum Dokumentacji Europejskiej. Biblioteka* placówkę tę nazwano następująco: Biblioteka: Ośrodka Badań Europejskich/ Fundacji Studiów Europejskich — Instytutu Europejskiego. Tytułem wyjaśnienia podajemy, że Fundacja Studiów Europejskich — Instytut Europejski powołana została do życia w 1993 r.; Centrum Dokumentacji Europejskiej (CDE) utworzono wcześniej, w r. 1989 r. przy Ośrodku Badań Europejskich UŁ. Obecnie Biblioteka, oprócz innych prac, zajmuje się m.in. obsługą kolekcji materiałów otrzymywanych w ramach CDE.

- biblioteki związane z programem MAK **WBPubl., Szpital Centrum**, ale także **BUŁ**,
- biblioteki związane z programem SOWA **Szkoła Filmowa, WAM**.
- Niektóre z bibliotek wykorzystują, pisane na zamówienie, autorskie programy informatyków
BUŁ, Wydz. Prawa UŁ., Szkoła Filmowa.
- Bywa, że korzystają biblioteki z programów środowiska WINDOWS, np. Fox-Pro, Access
Akademia Med., Instytut Europejski.

Wybór i częściowa komputeryzacja bibliotek w jednym z wymienionych programów nie znaczy, że nie prowadzono prób z innymi systemami. Kilka bibliotek, poza wymienionymi, miało doświadczenie z Micro CDS/ISIS (np. **Biblioteka Publiczna, BUŁ, Seminarium, Wydział Prawa**) czy MAK (np. **Seminarium**).

BAZY DANYCH — NOWOCZESNE ŹRÓDŁO INFORMACJI ŁÓDZKICH BIBLIOTEK

Automatyzacja działalności informacyjno-wyszukiwawczej w uwzględnianych bibliotekach polega na:

- zapewnieniu dostępu do polskich i światowych baz danych; w większości przypadków są to bazy bibliograficzne,
- tworzeniu własnych bibliograficznych i faktograficznych baz danych, obejmujących swym zakresem tematykę zgodną z profilem instytucji macierzystej,
- dokumentowaniu dorobku pracowników tych instytucji,
- tworzeniu katalogu zbiorów.

Na łódzkim rynku usług informacyjnych funkcjonują też satelitarne telekonferencje z dziedziny medycyny, w których można uczestniczyć za pośrednictwem **Biblioteki Głównej Akademii Medycznej**.

Bazy danych dostępne są użytkownikowi w trybie dyskowym i CD ROM-owym. Online korzystają z baz nieliczne biblioteki, np. **Instytut Europejski** za pośrednictwem serwisu EUROBASES (status użytkownika, tj. związanego z Ośrodkiem Centrum Dokumentacji Europejskiej zapewnia niekomercyjny dostęp do centralnego komputera w Brukseli). Konto w komercyjnym serwisie informacyjnym STN (The Scientific and Technical Information Network) otworzyła **Biblioteka PŁ**.

Jak na razie nieliczne biblioteki udostępniają zakupywane bazy w sieci: np. w trybie sieci wydziałowej (z serwerem w bibliotece) udostępnia swoje bazy **Biblioteka Wydziału Prawa**, w sieci uczelnianej **Biblioteka PŁ** (24 stanowiskowa sieć lokalna Biblioteki podłączona została do Uczelnianej Sieci Komputerowej pod koniec 1994 r.), a w **Bibliotece Akademii Med.** w trakcie wdrażania jest sieciowy system do obsługi bibliograficznych baz danych na CD ROM, który obejmuje biblioteki wydziałowe Akademii.

Biblioteki stwarzają też dostęp do baz danych w ramach sieci ogólnej instytucji macierzystej, np. w **Centrum Zdrowia Biblioteka** jest jedną z Sekcji Szpitala i przewidziano dla niej miejsce w ogólniejszym szpitalnym systemie informacyjnym (dotyczącym tzw. ruchu pacjenta na terenie szpitala), stwarzającym dostęp m.in. do bazy MEDLINE przez całą dobę; mamy też do czynienia z udostępnianiem baz w sieci ogólnobibliotecznej np. **Biblioteka Wojewódzka**

lub w ramach sieci obejmującej jedną z agend biblioteki, np. w **Oddziale Informacji Naukowej BUŁ**.

Wyposażenie bibliotek w sprzęt komputerowy jest zróżnicowane. Należy przy tym rozróżnić „wyposażenie” biblioteki od „komputerowych stanowisk dla użytkowników” oraz od „komputeryzacji instytucji macierzystej”.

W niektórych bibliotekach komputery pozostają narzędziami pracy bibliotekarzy i odpowiednio do tego przeznaczenia są lokalizowane; szczególnie dotyczy to bibliotek o nierozbudowanej strukturze organizacyjnej i niewielkiej liczbie komputerów, np. w **Bibliotece Szkoły Filmowej**; w innych oprócz komputerowych stanowisk pracy bibliotekarzy wydzielane są końcówki dla czytelników, np. w **Bibliotece PŁ**; czasem specjalnie dla użytkowników utworzono laboratorium komputerowe, np. w **Bibliotece Wydziału Prawa**.

Na podstawie obserwacji łódzkich bibliotek daje się zauważyć, jak specyfika i wielkość (złożoność struktury, stan zbiorów) biblioteki rzutują na tempo i stan komputeryzacji.

Większość bibliotek ma dostęp do INTERNET-u, ale na ogół wykorzystuje tę „elektroniczną autostradę” nieliczny personel — np. do usług poczty elektronicznej (mail) i uczestniczenia w listach dyskusyjnych, oglądania katalogów (telnet); także przez gophery i WWW.

Tryb korzystania przez użytkowników końcowych z zakupionych baz danych wykazuje następującą specyfikę:

— dostęp samodzielny — dla osób zorientowanych w zakresie operowania komendami wyszukiwawczymi (dotyczy baz CD ROM-owych i dyskowych) np. w **Bibliotece Akademii Med., Centrum Zdrowia, PAN, WBPubl., BUŁ**,

— dostęp z aktywną pomocą pracownika biblioteki w zasadzie realny w każdej z wyposażonych bibliotek,

— dostęp przez pośrednika — bibliotekarza np. preferowany w **Bibliotece WAM oraz w Zakładzie Informacji Naukowej Instytutu Medycyny Pracy**; w **Bibliotece Instytutu Europejskiego** w odniesieniu do baz online; w **Bibliotece Wydziału Prawa** w odniesieniu do baz zagranicznych,

— wyszukiwanie bibliotekarza na jednorazowe zlecane wcześniej kweryndy w zasadzie realny w każdej z wyposażonych bibliotek,

— wyszukiwanie bibliotekarza prowadzone cyklicznie na sformułowane uprzednio profile

np. **Biblioteka WAM; Zakład Informacji Naukowej Instytutu Medycyny Pracy, Biblioteka PŁ czy Biblioteka Instytutu Europejskiego** przygotowują na tej podstawie i z własnej inicjatywy zestawienia bibliograficzne do użytku wewnętrznego (informacja adresowa).

Biblioteki nie prowadzą specjalnych szkoleń dla swych komputerowych użytkowników. Świadczą pomoc przy warsztacie, w trakcie sesji wyszukiwawczej. Dotyczy to zarówno baz polskich, jak i zagranicznych. Zagadnienia ekonomiki korzystania z baz danych (odpłatność) regulują wewnętrzne indywidualne rozwiązania.

Ogólnie należałoby stwierdzić, iż poziom automatyzacji działalności informacyjno-wyszukiwawczej jest w uwzględnianych bibliotekach zróżnicowany. Przeważają biblioteki komputeryzujące warsztat informacji bibliograficznej przez zapewnienie dostępu do źródeł już sporządzonych, tj. kupowanych.

Na płaszczyźnie informacji bibliograficznej stopień „nasylenia” bazami danych też jest niejednakowy, tak jak zróżnicowane są obsługiwane dziedziny wiedzy. Dotyczy to w pierwszym rzędzie ilości baz, co traktujemy jako pochodną czynników:

- „naukowości” (tj. rozwoju i specjalizacji dyscypliny oraz wielkości produkcji piśmienniczej),

- finansowej realności (koszt baz danych, koszt wyposażenia sprzętowego).

Inne poziomy dostępności wyznacza:

- czynnik organizacji dostępu,
- czynnik sprawności wyszukiwawczej.

W niektórych bibliotekach, przy istniejącym sprzęcie (np. brak czytnika CD-ROM), ważne serwisy informacyjno-wyszukiwawcze zakupywane są i udostępniane w wersji tradycyjnej, np. *The American Film Institute Catalog* czy *The Motion Picture Guide* w **Bibliotece Szkoły Filmowej**.

Niektóre tytuły baz danych powtarzają się w kilku łódzkich bibliotekach (np. MEDLINE). Często jednocześnie biblioteki starają się utrzymywać serwisy w wersji tradycyjnej (kontynuacja) i komputerowej (np. MEDLINE i INDEX MEDICUS w **Bibliotece WAM**; LISA w **BUŁ**).

Znacznie mniejszą grupę stanowią biblioteki, które włączyły komputer do automatyzacji „drogi książki” w swym warsztacie, dając użytkownikowi szybki dostęp do zgromadzonych zasobów. Pod koniec 1995 r. były to: **Biblioteka Politechniki**, **Biblioteka Publiczna** i **Biblioteka Wydziału Prawa**; (katalog jest tu w trzech oddzielnych rejestrach.) Liczba bibliotek opracowujących dokumenty przy zastosowaniu komputera jest naturalnie większa.

Komputerowe kartoteki tworzone w bibliotekach w większości dotyczą zagadnień i literatury dobieranej w sposób celowy, uzasadniony wykorzystaniem tych źródeł w warunkach lokalnych (np. kartoteki zagadnieniowe tworzone w różnych agendach, np. Oddziałach Informacji naukowej bibliotek). Szczególny charakter mają zatem kartoteki-bazy tworzone np. w **Bibliotece Szkoły Filmowej** *Faktograficzna baza polskich filmów fabularnych obejmująca utwory z lat 1902-1995*, odrębna *baza polskich filmów dokumentalnych* (także z dążeniem do kompletności) oraz równie odrębna — *baza rejestrująca polonica filmowe*, czy w **Zakładzie Informacji Naukowej Instytutu Medycyny Pracy Komputerowa Baza Danych Bibliograficznych MEDIP** prowadzona na podstawie czasopism polskich i zagranicznych prenumerowanych przez **Bibliotekę Instytutu** (materiał od 1989 r.) — w oparciu o zawartość bazy sporządzany jest — jako adnotowany (słowa kluczowe) rocznik — *Przegląd Bibliograficzno-Dokumentacyjny. Medycyna Pracy*. Prowadząc działalność jako **Krajowe Centrum Informacji Toksykologicznej**, Zakład prowadzi też komputerową bazę danych ITOX — o toksycznych czynnikach i preparatach chemicznych dostępnych na rynku krajowym. ITOX zawiera m.in. informacje o oddziaływaniu na organizm człowieka związków i preparatów chemicznych (w tym leków), trujących roślin i grzybów⁴. Nadto opracowywana jest tu baza INCAR dotycząca substancji o działaniu rakotwórczym, zawierająca podstawowe informacje o właściwościach

---

⁴ Baza ITOX jest fundamentem dla funkcjonowania Krajowego Centrum Informacji Toksykologicznej. Jest wykorzystywana do udzielania przez Instytut informacji obejmujących m.in. działanie czynników toksycznych na organizm człowieka, skład preparatu chemicznego, zalecenia odnośnie postępowania leczniczego, miejsca leczenia zatrutego pacjenta (np. oddział szpitalny, oddział ostrych zatruc), wykonania analiz toksykologicznych i diagnostycznych.

substancji, ich działaniu biologicznym, zapobieganiu szkodliwemu działaniu na organizm ludzki, udzielaniu pomocy⁵.

DYLEMATY

Obecnie nie można mówić o komputerowej łączności bibliotek o podobnym profilu, np. ze specjalizacją medyczną (**Akademia Med.**, **WAM**, **Szpital Centrum**, **Instytut Medycyny Pracy**), w dziedzinie fizyki i chemii polimerów (**PAN Centrum Badań Molekularnych...**, **Wydział Chemii PŁ**) itp. Zastanawiamy się, czy zaangażowanie i zaawansowanie w pracach organizacyjno-technicznych i merytorycznych wybranych bibliotek dodatkowo nie pogłębi tego dystansu.

Inna rzecz, to mała zbieżność tematyczna zainteresowań i zbiorów bibliotek akademickich. Dostrzegamy tu problem aktualny na poziomie budowy kartotek wzorcowych haseł przedmiotowych. Szczególnie, że dotychczasowa praktyka w dziedzinie opracowania rzeczowego zbiorów w łódzkich naukowych bibliotekach jest indywidualna, warunkowana dotąd jedynie specyfiką dziedziny, np. w **Bibliotece PAN** — wg UKD; wg UKD również w **Bibliotece PŁ**, ale jednocześnie, od pewnego czasu zaczęto także stosować słowa kluczowe; w **Instytucie Europejskim** — wg Klasyfikacji Urzędu d/s Oficjalnej Publikacji Unii Europejskiej; w **Bibliotece Wydziału Prawa** — przy wykorzystaniu klasyfikacji polskiej bibliografii prawniczej; w **Bibliotece Seminarium** — wg klasyfikacji nauk teologicznych stworzonej u progu wieku, w który to schemat wprowadzono nauki świeckie; w **BUŁ** — wg języka haseł przedmiotowych budowanych w oparciu o własny słownik tematów i okreśników; w **Bibliotece Wojewódzkiej** — w zasadzie wg metody języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej; i tu jednak są problemy, szczególnie że zderza się tradycja Biblioteki z obecną metodyką; w **Bibliotece Centrum Zdrowia** oraz **Instytutu Medycyny Pracy** i **WAM** wg *Słownika haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych*. (odpowiednio: Wyd. 3 popr. i uzup. oprac. Z. Domańska, J. Janowski. Warszawa, GBL 1984 oraz Wyd. 4 popr. i uzup. 1991). Materiały biblioteczne spoza zakresu Słownika są klasyfikowane w **WAM** wg UKD (*UKD dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej*. Warszawa 1988 oraz *Tablice specjalne Klasyfikacji Dziesiątej. Nauka wojenna, wojskowość, siły zbrojne*. Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa 1975); w **Bibliotece Akademii Medycznej** — wg stosowanego od lat systemu języka haseł przedmiotowych; specyficzną odmianę języka tematów stanowi katalog rzeczowy w **Bibliotece Szkoły Filmowej**.

Można sądzić, że włączenie łódzkich placówek do zapewnianej się powoli komputerowej sieci bibliotek Polski pozwoli wykorzystać metodykę i skorzystać z leksyki kartotek wzorcowych już zbudowanych i permanentnie aktualizowanych. Np. z metodyki języka KABA, opracowanego na użytek „bibliotek systemu VTLS”.

INNE PROBLEMY WARSZTATOWE

Porównawcze spojrzenie na komputeryzację łódzkich bibliotek, powołanych do wspomagania rozwoju nauki oraz dostępu do naukowej wiedzy, pokazuje modelowy przykład przypadku dezintegracji w komputeryzacji: Dość powołać się

---

⁵Oprócz utrzymywania baz danych, Zakład Informacji Naukowej IMP prowadzi rozbudowaną działalność wydawniczą, np. *Czynniki rakotwórcze*. Łódź 1993, *Jak bezpieczniej pracować z substancjami rakotwórczymi*. Łódź 1994, *Substancje rakotwórcze w środowisku pracy. Karty informacyjne*. T. II. Łódź 1995.

na przykład bibliotek i ośrodków informacji związanych z zagadnieniami medycyny, spośród których każda ma doświadczenia z innym programem. W niniejszym tekście odnosimy się do sytuacji Łodzi, ale nie jest to chyba specyfika tylko naszego miasta⁶.

Poszczególne biblioteki w podobnym czasie otrzymywały swe pierwsze komputery. Np. w roku 1985 — **Biblioteka Wydziału Prawa UŁ**, w roku 1986 — **Zakład Informacji Naukowej Instytutu Medycyny Pracy**, a w r. 1992 — **instytutowa Biblioteka**; w roku 1988 — **Biblioteka PAN**, a w 1989 **Łódzkiej Politechniki**⁷; w 1990 — **BUŁ, Biblioteka Seminarium, Centrum Zdrowia, Szkoły Filmowej** (ale wybrane moduły SOWY zakupiono w r. 1993); w roku 1991 — **Biblioteka Instytutu Europejskiego, Biblioteka Wojewódzka, Biblioteka Akademii Medycznej** (tu od razu z 2 stanowiskami CD ROM-owymi); w roku 1992 — **Biblioteka WAM** (ale program SOWA zakupiono w 1994 r.).

Czas doświadczeń w pracy z komputerem jest w bibliotekach krótki. Wielu rozmówców nazwało go „czasem prób i błędów” lub „czasem wymuszonego wyboru”.

Biblioteki nie chciały jednak czekać na decyzje zewnętrzne, zresztą — jak dowodzi tematyka dyskutowana na „komputerowych” konferencjach⁸, nikt takich nie podejmował. W jednych spośród łódzkich bibliotek skupiano się na programach wówczas dostępnych (ISIS, MAK, LECH) lub zawierano umowy z informatykami (np. **Biblioteka Akademii Med.**). W innych przyglądano się scenie automatyzacji, wprowadzając technologię stopniowo, w postaci różnych programów i na różnych „odcinkach” (np. w **BUŁ**, w Oddziale Informacji Naukowej w latach 1990/91 do zaprojektowania bazy dorobku pracowników Uczelni; w r. 1992 — w Sekcji Zbiorów Muzycznych oraz w Oddziale Gromadzenia).

W niektórych bibliotekach wraz ze zmianą trybu pracy nastąpiły zmiany organizacyjne — np. w **Bibliotece Wydziału Prawa** Sekcję Informacji przemianowano na Sekcję Informacji Prawniczej, a w Pracowni komputerowej uruchomiono stanowisko do składu wydawnictw (PENTIUM HP VECTRA, Word.6 for Windows). W **Bibliotece PŁ** już w latach 80. przy Oddziale Informacji Naukowej pracowała Sekcja Dokumentacji; strukturę tę rozdzielono w r. 1992 pomiędzy dwie nowo utworzone sekcje: Oddział Systemów Informacyjnych oraz Oddział Informacji Naukowej. Zmiany te ukształtowały się niejako samoistnie, na skutek rozwoju rynku komputerowego oraz presji płynącej ze strony użytkownika (szczególnie pracowników i studentów I roku PŁ).

Obecnie, po kilku latach doświadczeń bibliotek z komputeryzacją własnych zbiorów, użytkownik ma do dyspozycji komputerowe kartoteki oraz — w trzech bibliotekach — automatyczne katalogi. Komputerową rejestrację wypożyczeń

---

⁶ Por. *Przegląd systemów zautomatyzowanych w bibliotekach warszawskich*. „Bibliotekarz” 1995, nr 5 s. 21-22.

⁷ Dodajmy, że Biblioteka PŁ już w latach 1979-1980 współpracowała z Bibliotekami Politechnik Warszawskiej i Poznańskiej w celu budowy bazy danych dotyczących materiałów konferencyjnych — baza pod systemem SINFO 1300 eksploatowana była wsadowo na ODRZE 1305; w r. 1985 bazę tę „przełożono (pod zmienioną nazwą SYMPO) pod system CDS/ISIS na komputerze RIAD, którego czas dzierżawiono w ZETO-ŁÓDŹ”. W roku 1989 bazę SYMPO przeniesiono na dysk pierwszego mikrokomputera a także zaprojektowano bazę bibliografii publikacji pracowników PŁ pn. BIBLIO. Por. E. Woźniakowska, I. Gajda, H. Lebioda, M. Lont: *Informacja naukowa w przeobrażającym się świecie*. [W:] *Zmiana miejsca i roli biblioteki w uczelni technicznej jako efekt przeobrażeń w nauce, technice i gospodarce*. Materiały z seminarium. Łódź 1995 s. 111 — 115

⁸ S. Kurek-Kokocińska: *Konferencja naukowa — źródło informacji dla bibliotekarzy, bibliotekoznawców i pracowników informacji naukowej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1994 nr 1-2.

prowadzi Biblioteka Politechniki Łódzkiej. Komputerowe rejestry wspomagają różnorodne prace biblioteczne, jak: administracja prenumeraty wydawnictw ciągłych dla systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni (FOX-PRO for WINDOWS), wypożyczanie międzybiblioteczne oraz zagadnienia księgowości (programy autorskie informatyków).

Biblioteki wdrażające programy automatyzacji czynności mierzyły się z materia „w pojedynkę”, w procesie indywidualnych implementacji. Działo się to w gronie entuzjastów, m.in. na drodze konsultacji z autorami programów (np. przy wdrażaniu SOW-y, MAK-a, LECH-a) czy z bardziej doświadczonymi kolegami (np. przy wdrażaniu Micro ISIS-a).

Również dziś nie każda biblioteka ma personel przygotowany dwukierunkowo, tj. bibliotekarsko i informatycznie. W zakresie komputeryzacji często mamy do czynienia z samokształceniem pracowników biblioteki, choć korzystano też z możliwości programu TEMPUS. Dla pracowników „bibliotek fundacyjnych” dogodną sposobność uzupełniania wiedzy i umiejętności dają szkolenia.

PODSUMOWANIE

Nowym zjawiskiem na mapie Łodzi jest zespołowe działanie różnych bibliotek, bibliotekarzy i informatyków prowadzone — jak się wydaje — od tzw. podstaw. Można sądzić, iż owocują tu doświadczenia lat wcześniejszych i inicjatywy indywidualnych. Także czas nauki i obserwacji pierwszych polskich przedsięwzięć tego typu w bibliotekach związanych z VTLS oraz z MARQIZ/HORIZON „regionu” toruńskiego.

Perspektywa użytkownika biblioteki chciałaby spostrzegać rzeczywistość już urządzoną, zwłaszcza że w aspekcie teoretycznym są to sprawy poruszane od ok. 30 lat. Literaturowe opisy dostarczają przykładów implementacji indywidualnych, ale i zespołowych, jak np. znany na świecie OCLC. Obserwacja działań bibliotek polskich wskazuje na niełatwe, ale stopniowe zbliżanie się do tych standardów. Wsluchanie się w głosy bibliotekarzy-organizatorów nowej rzeczywistości wyznacza temu użytkownikowi jeszcze pewien czas oczekiwania.

Przed 60 laty wśród ogłoszonych wówczas praw bibliotekarstwa S.R. Ranganathan uświadomił nam, że *biblioteka jest żywym, rozwijającym się organizmem*. W reinterpretacji dokonanej przez M. Gorman⁹ zabrzmiało ono jako dewiza by *czcić przeszłość i tworzyć przyszłość*. W naszym rozumieniu powiemy, że komputerowe mosty łączące sytuację niewiedzy użytkownika z informacją o zbiorach jednej biblioteki lub wielu bibliotek, z informacją o dokumentach polskich i obcych wymagają nieustannego inwestowania, w sensie intelektualnym, warsztatowym i finansowym.

Osiągnięcie przez nasze biblioteki trzeciego etapu nie będzie zatem kończyło ich rozbudowy.

---

⁹ Por. M. Gorman: *Przyszłość biblioteki akademickiej*. „Przegląd Biblioteczny” 1995 z. 2 s. 147-55.

Summary

COMPUTERIZATION OF LIBRARIES — BASED ON THE EXAMPLE OF SCIENTIFIC LIBRARIES OF THE CITY OF ŁÓDŹ

Two main approaches are observed in the theoretical literature devoted to the activity of modern libraries: (1) taking the point of view of the manager of the modern information workshop (of library), (2) regarding the user's situation. The situation in scientific libraries of the city of Łódź in the period of their computerization is presented from the first point of view. Two stages of computerization are distinguished: the phase of activity in the disintegration (up to mid 1995) and the phase of coordinated activity related to the purchase and implementation of the integrated system (from mid 1995). The experience gathered from the work with computers is quite limited, since it comprises the mid 1990s. This work was rather difficult because of the limited access to library software and the scarcity of hardware. Despite all the difficulties the carried works yielded significant results, eg.: opening to the public acquired databases, establishing own database catalogues, other information files and providing access to them, establishing registers of a different kind (eg. rolls, book-keeping data). New financial capacity created by the A. Melon Foundation and the approval of an initiated course of work in the librarian's milieu points the way to the development of the Łódź librarianship.

Резюме

АВТОМАТИЗАЦИЯ БИБЛИОТЕК — НА ПРИМЕРЕ НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕК ГОРОДА ЛУДЗЬ

В теоретической литературе посвященной деятельности современных библиотек наблюдается два подхода: (1) принимающий точку зрения руководителя современного информационного станка, (2) учитывающий ситуацию потребителя. Положение научных библиотек города Лудзь во время автоматизации представлено с первой точки зрения. Выделено два этапа автоматизации: период деятельности в дезинтеграции (до половины 1995 г.) и этап координированной деятельности, связанный с внедрением интегрированной системы (от половины 1995 г.) Опыт полученный из этих работ является довольно ограниченным, как охватывающий лишь девяностые года. Эта работа была довольно трудной из-за ограниченного доступа к библиотечному программному обеспечению и недостатка машинного обеспечения. Вопреки всем затруднениям проводимые работы принесли значительные результаты, например предоставление доступа к купленным базам данных, создание собственных баз данных, каталогов и других информационных файлов и сделание их доступными, создание реестров различного вида (например списков, файлов для учёта). Новые финансовые возможности созданные Обществом А. Мелёна и оказание поддержки со стороны библиотечарской среды в ходе работ определяет путь развития библиотечного дела в городе Лудзь.

INTERFEJS UŻYTKOWNIKA W SYSTEMIE WYSZUKIWANIA INFORMACJI

Maria Próchnicka
Uniwersytet Jagielloński

System wyszukiwania informacji, przyjazność systemu, interfejs użytkownika, cechy oprogramowań interfejsowych, zasady projektowania.

Nowoczesne źródła informacji na nośnikach elektronicznych zajmują coraz bardziej poczesną pozycję. Nie ma w tym nic dziwnego, jeżeli zważy się ich pojemność, elastyczność, dynamizm, możliwości wieloaspektowego wyszukiwania i szybkiego dostępu do informacji. Korzystający z tych źródeł napotykają jednak pewne bariery. Są to zarówno bariery o charakterze ogólnym, związane z warunkami technicznymi eksploatacji baz danych, kwestiami finansowymi i prawnymi, jak i indywidualnym, związane z poziomem umiejętności i doświadczenia użytkowników informacji w zakresie efektywnego posługiwania się źródłami elektronicznymi. Problemom pokonywania owych barier indywidualnych i sposobom ich usuwania przez projektantów systemów poświęcony jest niniejszy artykuł.

PRZYJAZNOŚĆ SYSTEMU WYSZUKIWANIA INFORMACJI

Pojęciu „przyjazności” systemu wyszukiwania informacji liczne prace poświęciła Elsie P. Geysler¹. Zauważa ona, iż za systemy przyjazne uważa się te, które są łatwe w obsłudze, nastawione na wszechstronną pomoc dla użytkownika początkującego i nie wymagają specjalnego szkolenia użytkowników. Słusznie podkreśla też, że są to cechy subiektywne, trudne do sformalizowania przy projektowaniu skomputeryzowanych systemów informacyjnych².

¹ Por. E.P. Geysler: *A model for evaluating user friendliness of an interface to an information retrieval system*. M. Bibl. Thesis, Pretoria: University of Pretoria [niepubl.]; Też: *Indiscriminate use of the term 'user friendly' and its shortcomings in the evaluation of information retrieval systems*, „South African Journal of Library and Information Science” 1992 vol. 60 nr 2 s. 80-88; Też: *Human factors in the interaction process between man and the user friendly information retrieval system*, tamże 1992 vol. 60 nr 3 s. 167-173.

² Por. E.P. Geysler: *Indiscriminate use of the term 'user friendly'...*, s. 80.'

Geyser przeanalizowała kilkanaście definicji „przyjazności” systemu wyszukiwania informacji starając się wyodrębnić cechy wskazywane w poszczególnych sformułowaniach jako istotne. Warto przytoczyć za nią zestaw tych cech. Na przyjazność systemu mają wpływ:

- właściwości fizyczne systemu związane z wykorzystywanym sprzętem np. wykorzystanie standardowej klawiatury z klawiszami funkcjonalnymi;
- niezawodność systemu, definiowana jako stała gotowość do pracy; za wyznaczniki niezawodności systemu uważa się także krótki czas oczekiwania na odpowiedź, zapewnienie ochrony danych użytkownika oraz brak nieoczekiwanych lub ukrytych efektów działania;
- sposób prowadzenia dialogu przystosowany do różnych grup użytkowników, możliwy do zakończenia w dowolnym momencie, odbywający się za pośrednictwem prostego, logicznego, łatwego do zapamiętania języka komend lub menu; w odpowiedziach systemu należy unikać żargonu bibliotecznego lub komputerowego, a układ informacji wyświetlanych na ekranie jest równie istotny, jak ich zawartość, przy czym użytkownik powinien mieć możliwość zmiany formy informacji wyjściowej;
- sprzężenie zwrotne, związane w zasadzie z dialogiem, ale ze względu na istotne znaczenie rozpatrywane jako odrębna kategoria; oznacza to reakcję systemu na każdą akcję użytkownika;
- pomoc użytkownikowi na przykład poprzez dostarczanie mu informacji o możliwych do wykonania operacjach, zabezpieczenie go przed możliwością wykonania niektórych czynności np. wymazaniem dużego pliku;
- wykrywanie błędów użytkownika i wyświetlanie stosownych komunikatów;
- możliwość kontroli systemu przez użytkownika (np. określanie czasu i kosztu operacji);
- przezroczystość systemu definiowana jako zachowanie się systemu w sposób przewidywalny³.

Należy zwrócić uwagę na to, że przeważająca większość cech systemu, uznanych za decydujące o jego przyjazności dotyczy dialogu użytkownika z systemem. Właściwy przebieg dialogu, dostosowanie jego poziomu do umiejętności różnych typów użytkowników, nadanie dialogowi miłego tonu, zapewnienie mu elastycznej struktury, przejrzysty sposób prezentowania informacji na ekranie to najczęściej wskazywane charakterystyki systemów przyjaznych. Komunikowanie się użytkownika z systemem jest obsługiwane przez oprogramowanie interfejsowe. Zadaniem interfejsu jest z jednej strony zapewnienie użytkownikowi możliwości dialogu z systemem, a z drugiej uzyskanie dla systemu wiedzy o użytkowniku, bez której efektywny dialog byłby niemożliwy. Przyjazny system traktuje bowiem każdego ze swoich użytkowników w sposób zindywidualizowany, dostosowany do uprawianej przez niego dziedziny, konkretnego tematu aktualnego poszukiwania, stanu wiedzy użytkownika o rozwiązywanym problemie, jego umiejętności i doświadczenia w posługiwaniu się systemem.

CECHY PRZYJAZNEGO INTERFEJSU UŻYTKOWNIKA

Problematyce projektowania interfejsów poświęcone są liczne prace. W bazie danych LISA na CD-ROM zarejestrowane są w latach 1990-1994 m.in. następujące badania:

---

³ Tamże, s. 84-87.

- prowadzone od 1989 r. prace nad wielomodalnym systemem interakcji człowiek-maszyna (J.L. Binot, BIM SA, Belgia), których celem jest zaprojektowanie interfejsu umożliwiającego użytkownikom komunikowanie się z systemem na wiele sposobów — przy pomocy języka naturalnego, przy pomocy języka komend, metodami manipulacyjnymi itp;

- prowadzone w latach 1987-1993 pod kierunkiem C.R. Hildretha i S.E. Robertsona (City University Department of Information Science, London) badania zmierzające do ustalenia czynników sprzyjających zwiększeniu efektywności wyszukiwania przedmiotowego przez mało doświadczonych użytkowników w katalogach online, wykorzystujących format MARC;

- prowadzone w latach 1989-1991 przez E.P. Geysera (University of South Africa Department of Library and Information Science, Pretoria) badania uwieńczone opracowaniem modelu oceny przyjazności interfejsu dla użytkownika. W modelu tym połączone zostały cechy determinujące przyjazność interfejsu dla użytkownika wiedzą i samowiedzą użytkownika oraz wymogami procesu projektowania systemu.

Zainteresowanie interfejsem użytkownika w polskim piśmiennictwie związane jest głównie z wdrażaniem katalogów OPAC w dużych polskich bibliotekach naukowych. W materiałach z konferencji „Komputeryzacja bibliotek a potrzeby użytkowników”, Kraków — Łopuszna 16-18 maja 1995, zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Politechniki Krakowskiej opublikowane zostały rezultaty badań użytkowników katalogów online wdrożonych w Bibliotece Jagiellońskiej i Bibliotece Głównej AGH w Krakowie⁴. Ciekawy jest też przeglądowy referat D. Pietruch-Reizes *Wykorzystanie OPAC w bibliotekach uczelnianych. Oczekiwania i umiejętności użytkowników*⁵. W literaturze polskiej brak jednak publikacji omawiających rozwiązania modelowe w dziedzinie projektowania interfejsu. Warto więc wskazać kilka przykładowych publikacji zagranicznych charakteryzujących interfejsy wykorzystywane w różnych katalogach: np. opis (przez A.M. Pejtersen) interfejsu użytkownika katalogu Book House, wykorzystującego obrazki, tekst i animację wyświetlenia na ekranie⁶; przegląd interfejsów graficznych i interfejsów opartych na menu zawarty w pracy R.P. Hulser⁷, czy charakterystykę doświadczeń grupy badawczej ACCESS z Biblioteki Kongresu dotyczących interfejsów graficznych i „dotykowych”⁸. Analizy różnych sposobów projektowania interfejsów użytkownika, wymagań, które powinny spełniać oraz opisu niektórych zastosowanych już rozwiązań dokonują w obszernym artykule przeglądowym Brian i Alina Vickery⁹. Z ich rozważań — przeprowadzonych na

⁴ Por. A. Bityk-Mydlarz: *Użytkownicy Biblioteki Jagiellońskiej wobec jej komputeryzacji*. [w:] „Komputeryzacja bibliotek a potrzeby użytkowników. Materiały konferencyjne. Kraków — Łopuszna 16-18. 05. 1995”. Kraków 1995 s. 59-85 oraz E. Dobrzyńska-Lankosz: *Sposoby i możliwości przeszukiwania katalogu online Biblioteki Głównej AGH — oczekiwania użytkowników*. [w:] Tamże s. 105-117.

⁵ Opublikowany tamże: s. 191-214.

⁶ A.M. Pejtersen: *New model for multimedia interfaces to online public access catalogues* „*Electronic Library*”. 1992 s. 359-366.

⁷ R.P. Hulser: *Overview of graphical user interfaces*. [w:] „*Advances in Public Access Catalogs*”, vol. 1, s. 1-8.

⁸ M. Ashley: *ACCESS: new OPAC interfaces at the Library of Congress put a new face on software development*. „*CD-ROM Professional*” 1991 s. 83-86.

⁹ B. and A. Vickery: *Online search interface design*. „*Journal of Documentation*” 1993 vol. 49 nr 2 s. 103-187. Artykuł w znacznej części poświęcony jest szczegółowemu opisowi rozwiązań stosowanych w interfejsach użytkownika do różnorodnych systemów wyszukiwania informacji, posiada ponadto obszerną bibliografię załącznikową (s. 165-187).

podstawie analizy działających interfejsów użytkownika — można wyciągnąć wniosek, że interfejs powinien nie tylko umożliwiać zalogowanie się i sformułowanie instrukcji wyszukiwawczych, ale także wspomagać niedoświadczonego użytkownika w przeprowadzeniu w pełni efektywnego wyszukiwania. W szczególności należy oczekiwać od interfejsu pomocy w następujących czynnościach:

- Określenie kontekstu pytania np. dziedziny wiedzy, celu wyszukiwania. Aby spełnić tę funkcję interfejs powinien posiadać warunki pozwalające na zbudowanie modelu użytkownika. Moduł UMS pozwalający na modelowanie użytkownika wbudowany jest np. w interfejs IR-NLI¹⁰. Model użytkownika obejmuje tu trzy zespoły danych dotyczące: a) stereotypów, czyli opisów klas użytkowników posiadających wspólne cechy (pozycja zawodowa, uprawiana dziedzina wiedzy, doświadczenie w obsłudze komputerów, doświadczenie w bibliotekarstwie, doświadczenie w wyszukiwaniu informacji) b) charakterystyk indywidualnych użytkowników, na które składają się dane ogólne i profil wyszukiwania informacji, gromadzonych w trakcie pierwszej sesji wyszukiwawczej i modyfikowanych w trakcie następnych c) tematów dotychczasowych sesji wyszukiwawczych każdego użytkownika, co pozwala interfejsowi ustalić zakres przedmiotowy zainteresowań użytkownika i zaproponować mu odpowiednie bazy danych¹¹.

- Wybór odpowiedniej bazy lub odpowiedniego serwera. Aby wykonać to zadanie interfejs powinien mieć dostęp do informacji o zakresie tematycznym różnorodnych baz danych oraz opisu ich zawartości. Wielka różnorodność baz danych sprawia niedoświadczonemu użytkownikowi wiele kłopotów z doбором baz odpowiednich dla jego potrzeb. Przyjazne interfejsy są wyposażone w narzędzia wspomagające użytkownika w podejmowaniu decyzji związanych z wyborem baz danych. Podstawowym kryterium wyboru bazy danych jest jej zakres treściowy. A. i B. Vickery opisują dwa — stosowane w projektowaniu interfejsów — sposoby wyboru interesującego użytkownika zakresu treściowego i odpowiadających mu baz danych stosowane przez Tome Associates w Londynie. Pierwszy, który można by nazwać metodą wprost, polega na określeniu przez użytkownika zakresu jego zainteresowań poprzez wybór tematów z uporządkowanego hierarchicznie wykazu tematów. Drugi, który można by określić jako sposób nie wprost polega na dopasowaniu odpowiedniej bazy danych do wyrażenia wyszukiwawczego wprowadzonego przez użytkownika do systemu i opiera się na porównaniu terminów występujących w zapytaniu informacyjnym i w opisie bazy danych. Lista baz danych „zgodnych” z zapytaniem informacyjnym jest wyświetlana na ekranie i użytkownik może dokonać wyboru w obrębie tej listy¹². Warto zauważyć, że selekcja baz danych dokonywana przez interfejs w oparciu o analizę terminów wykorzystanych przez użytkownika w formułowaniu zapytania informacyjnego może okazać się zawodna w sytuacji, gdy użyto w nim terminów nieadekwatnych do faktycznych potrzeb informacyjnych. Może się to zdarzyć szczególnie w początkowych fazach rozwiązywania problemu, wówczas bowiem zakres wiedzy o problemie posiadanej przez użytkownika jest niewielki, co utrudnia w znacznym stopniu uświadomienie sobie potrzeb informacyjnych i stawianie

---

¹⁰ Opisy tego interfejsu można znaleźć w pracach: G. Brajnik [i in]: *User modelling in intelligent information retrieval*, "Information Processing and Management" 1987 vol. 23 s. 305-320; G. Guida, C. Tasso: *NLI: a robust interface for natural language person-machine communication*, "International Journal of Man-Machine Studies" 1982 vol. 17 s. 417-433 (cyt. za: A. i B. Vickery: *Online search...*)

¹¹ Opis cech interfejsu IR-NLI za A. i B. Vickery: *Online search...*, s. 115-117.

¹² A. i B. Vickery *Online search...*, s. 120-121.

pytań. Wydaje się zatem, że dobór odpowiedniej bazy danych zależy nie tylko od jej zakresu treściowego i sposobu, w jaki ustalili się związki tego zakresu z zainteresowaniami użytkownika, ale także od stanu wiedzy użytkownika o problemie. Można więc chyba przyjąć, że w początkowych fazach procesu rozwiązywania problemu bardziej efektywny jest pierwszy ze sposobów wspomaganie użytkownika przez interfejs w wyborze odpowiedniej bazy danych. W dalszych fazach, gdy w miarę coraz lepszego poznawania problemu przez użytkownika zadawanie pytań i formułowanie zapytania informacyjnego staje się bardziej precyzyjne, korzystniejsze jest stosowanie sposobu drugiego, czyli „dobieranie” bazy danych do zapytania informacyjnego.

• Formułowanie zapytania informacyjnego przez użytkownika (np. możliwość przedstawienia go w języku naturalnym, pomoc w precyzowaniu pytania, wykorzystanie języka wyszukiwawczego stosowanego w bazie, nadanie pytaniu informacyjnemu pożądanej struktury, modyfikowanie instrukcji wyszukiwawczej — zmiana operatorów algebry Boole'a lub terminów wyszukiwawczych). Interfejs powinien także wspomagać użytkownika prowadząc z nim dialog w celu wyjaśnienia znaczenia terminów występujących w pytaniu, a nie znanych systemowi oraz określenia logicznych i semantycznych relacji między nimi. Pomoc interfejsu w prawidłowym sformułowaniu instrukcji wyszukiwawczej i sterowanie procesem jej przetwarzania to jedno z najważniejszych zadań. Badania użytkowników końcowych baz danych i katalogów wskazują, iż większość problemów wiąże się przede wszystkim z wyszukiwaniem według kryteriów rzeczowych¹³. Obecnie stosowane oprogramowania interfejsowe oferują w zasadzie dwie możliwości sformułowania pytania. Niektóre z nich umożliwiają użytkownikowi postawienie pytania w języku naturalnym, przekształcanego następnie przez interfejs w instrukcje wyszukiwawczą zbudowaną w języku wyszukiwawczym systemu¹⁴. Dokonanie takiego przekształcenia przez interfejs wymaga odeń, mówiąc najogólniej, umiejętności rozpoznania poszczególnych słów występujących w pytaniu użytkownika, przyporządkowania ich odpowiednim kategoriom gramatycznym i składniowym, eliminowania słów nieznaczących oraz terminów wieloznacznych, rozpoznawania związków semantycznych między terminami itp. Proces owego przekształcania odbywa się przy współudziale użytkownika. Duża grupa interfejsów umożliwia wyszukiwanie rzeczowe jedynie przy użyciu terminów kontrolowanych (np. deskryptorów) lub terminów niekontrolowanych (występujących w tytule dokumentu, jego abstrakcie itp.). Zadanie prawidłowego sformułowania zapytania informacyjnego spoczywa wówczas na użytkowniku. Pomocą służą tu takie zabiegi interfejsu, jak np. wyświetlenie na ekranie schematu powiązań semantycznych między terminami kontrolowanymi. Rodzi się tutaj pytanie, który z tych sposobów jest bardziej efektywny, czy lepsze są interfejsy wykorzystujące wciąż jeszcze niedoskonałe metody automatycznego przetwarzania języka naturalnego, czy też interfejsy posługujące się słownictwem kontrolowanym. Odpowiedź na to pytanie: nie może być jednoznaczna. Jedną z potencjalnych, ważnych korzyści z wykorzystania języka naturalnego do formułowania pytania jest możliwość przesłania go do systemu dokładnie w postaci zaproponowanej przez użytkownika. Z drugiej jednak strony wykorzystanie języka naturalnego do for-

¹³ Por. np. S.A. Cousins: *Enhancing subject access to OPACs: controlled vocabulary vs natural language*. „*Journal of Documentation*” 1992 vol. 48 nr 3 s. 291-292.

¹⁴ Obszerne omówienie problematyki zastosowania metod przetwarzania języka naturalnego w projektowaniu interfejsów znaleźć można w pracy B. Vickery, A. Vickery: *An application of language processing for a search interface*. „*Journal of Documentation*” 1992 vol. 48 nr 3 s. 255-275.

mułowania pytania oznacza ograniczenie możliwości wyszukiwania wielojęzycznego. Automatyczne tłumaczenie z jednego języka naturalnego na inny możliwe jest obecnie tylko w ograniczonym zakresie, podczas gdy opracowano i z powodzeniem zastosowano metody automatycznego tłumaczenia słownictwa kontrolowanego¹⁵. Problem wielojęzyczności może być więc rozpatrywany na różnych poziomach. Dostarczenie przez interfejs możliwości wyświetlania komunikatów w różnych językach jest obecnie stosunkowo łatwe do osiągnięcia. Akceptacja pytań w różnych językach jest aktualnie w zasadzie niemożliwa¹⁶. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że rozwój oprogramowania interfejsowego zmierza do wykorzystania w coraz szerszym zakresie języka naturalnego. Ten kierunek rozwoju należy uznać za słuszny, oznacza on bowiem uwzględnienie w procesie projektowania systemów preferowanych przez użytkowników naturalnych strategii wyszukiwawczych.

- **Dostosowanie zasięgu i zakresu pytania do wymaganej przez użytkownika „wielkości” odpowiedzi i przewidywanych kosztów wyszukiwania.**
- **Wykonywanie zadań związanych z zarządzaniem plikami**, np. kopiowanie, wybór pliku, ładowanie itp.
- **Transmitowanie wyrażen wyszukiwawczych do serwera.**
- **Prezentowanie rezultatów wyszukiwania w wygodnej formie** np. uporządkowanych wg prawdopodobnej trafności, eliminowanie dubletów w sytuacji, gdy wyszukiwanie jest przeprowadzane jednocześnie w kilku bazach danych lub katalogach.

ZASADY PROJEKTOWANIA INTERFEJSÓW

Przedstawiona powyżej lista cech przyjaznego dla użytkownika interfejsu jest oczywiście pewnym tworem idealnym. Stosowane w praktyce oprogramowania interfejsowe odznaczają się dużą różnorodnością wykonywanych przez siebie funkcji i można z nich stworzyć pewne kontinuum — od interfejsów najprostszych umożliwiających zalogowanie się do systemu i przeprowadzenie podstawowego dialogu po wyrafinowane, spełniające większość z wymienionych tu zadań¹⁷. Wielka różnorodność interfejsów stanowi z punktu widzenia użytkownika znaczną niedogodność. Ideałem byłoby stworzenie interfejsu wielozadaniowego, wielomodalnego (zapewniającego dialog przy zastosowaniu różnych sposobów — menu, języka komend, języka naturalnego) oraz umożliwiającego dostęp do różnych typów baz danych (tekstowych i relacyjnych). Obecnie jednak większość

---

¹⁵ Problemy te omawiane są też w pracy S.A. Cousins *Enhancing subject...*, s. 293 oraz 306, omawiającej wyniki badań porównawczych efektywności indeksowania w języku naturalnym i przy użyciu słownictwa kontrolowanego.

¹⁶ Warto przy tej okazji zwrócić uwagę na problem braku „równouprawnienia językowego” w dostępie do baz danych osób posługujących się różnymi językami naturalnymi. Omówiła go ciekawie W. Pindlowa: *Czy bariera językowa w przekazie informacji naukowej jest jednocześnie barierą demokracji?* [w:] „*Rola bibliotek w rozwoju demokracji*” praca zbiorowa pod red. M. Kocójowej i G.S. Bobinskiego Kraków 1995 s. 95-106. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Z. 2 [4].

¹⁷ Do cytowanego wyżej artykułu (*Online search...*) Alina i Brian Vickery dołączają wykaz ponad stu stosowanych oprogramowań interfejsowych (s. 185-187); wiele z nich omówiono w artykule szczegółowo.

działających interfejsów zapewnia dialog albo z pojedynczą bazą danych (np. interfejs INSERM obsługujący wyszukiwanie w bazie MEDLINE), albo z określonym hostem (np. STARSEARCH dla DATASTAR).

Charakteryzując interfejsy użytkownika musimy zdawać sobie sprawę z tego, że są one tylko jednym z elementów zautomatyzowanych systemów wyszukiwania informacji. Najlepszy nawet interfejs niewiele znaczy, gdy system nie spełnia funkcji oczekiwanych przez użytkownika. Projekt systemu powinien być w większym stopniu wynikiem potrzeb i oczekiwań użytkowników niż funkcjonalnych wymagań związanych z procesem przetwarzania. Elsie Geysler podkreśla, że aby osiągnąć sukces w procesie projektowania systemu należy doprowadzić do zgodności dwóch punktów widzenia: użytkownika i projektanta systemu. Model systemu tworzony przez użytkownika nazywa mentalnym, zaś model tworzony przez projektanta konceptualnym¹⁸.

Model mentalny składa się z oczekiwań użytkownika w stosunku do systemu wyszukiwania informacji. Jego cechy są określone m.in. poprzez dotychczasowe doświadczenie użytkownika w korzystaniu z systemów i mogą się zmieniać w miarę nabierania doświadczenia. Projektanci systemów powinni dążyć do tego, aby tworzone przez nich modele konceptualne ściśle korespondowały z modelami mentalnymi. Nie jest zadaniem niniejszego artykułu odpowiedź na pytanie, w jaki sposób to zrealizować. Chodzi jedynie o zwrócenie uwagi na fakt, że w procesie projektowania systemów, a tym samym projektowania interfejsów, w centrum zainteresowania powinien stać użytkownik, jego oczekiwania, potrzeby, nawyki i preferencje związane z komunikowaniem i wyszukiwaniem informacji. System i interfejs należy tak zaprojektować, by spełniał prawidłowo swoje funkcje, podtrzymując i utrwalając jednocześnie naturalne zachowania użytkowników w procesie poszukiwania informacji. Należy też podkreślić, że użytkownikowi dla efektywnego korzystania z systemu potrzebna jest wiedza dwojakiego rodzaju. E.P. Geysler nazywa ją, za C.L. Borgmanem, wiedzą mechaniczną i wiedzą konceptualną¹⁹. Wiedza mechaniczna odnosi się do semantyki i syntaktyki systemu, umożliwia zatem użytkownikowi prawidłowe formułowanie wyrażen wyszukiwawczych i prowadzenie negocjacji z systemem. Wiedza konceptualna wiąże się z „jak” i „dlaczego” procesu wyszukiwania. Zawiera się w tym zrozumienie istoty systemu, znajomość kluczy dostępu do niego, umiejętność zawężenia i rozszerzenia rezultatów wyszukiwania, świadomość przyczyn błędów itp. Wiedza o mechanicznych aspektach systemu pozwala użytkownikowi korzystać z systemu, wiedza o aspektach konceptualnych pozwala go w pełni eksploatować — pisze E.P. Geysler.

W procesie projektowania systemów zorientowanych na użytkownika jako jeden z głównych problemów jawi się znacznie ograniczona, jak dotychczas, możliwość posługiwania się przez użytkowników w dialogu z systemem językiem naturalnym, zarówno przy wprowadzeniu pytania, jak i wydawaniu poleceń systemowi. Inną istotną sprawą jest to, że dialog użytkownika z maszyną jest jedynie symulacją rzeczywistego dialogu między ludźmi. Sprawia to nie tylko brak możliwości posługiwania się językiem naturalnym, ale także ograniczenia w spo-

---

¹⁸ Por. E.P. Geysler, P.A. von Brakel: *Man-machine interaction as a factor in the design of computerised information retrieval systems*. „*South African Journal of Library and Information Science*” 1991 vol. 59 nr 4 s. 256-260.

¹⁹ C.L. Borgman: *Why are online catalogs hard to use? Lessons learned from information retrieval studies*. „*Journal of the American Society for Information Science*” 1986 vol. 37 nr 6 s. 387-400, cyt. za: E.P. Geysler, P.A. van Brakel: *Man-machine interaction...*, s. 258.

sobach komunikowania²⁰. Cechy interakcji człowiek — maszyna wpływają w znacznym stopniu na specyfikę dialogu użytkownika z systemem informacyjnym i ich identyfikacja ma istotny wpływ na powodzenie procesu projektowania systemu i interfejsu.

Elsie Geysler zidentyfikowała i opisała na podstawie analizy literatury następujące podstawowe zasady projektowania interfejsów:

- **konsekwencja** (ang. consistency) — stosowanie tych samych terminów w menu, podpowiedziach i ekranach wyświetlających pliki pomocy oraz wykonywanie takich samych sekwencji czynności w podobnych sytuacjach wyszukiwawczych,
- **przejście na skróty** (ang. short cuts) — stosowanie skrótów, kluczy specjalnych i komend w celu wykonania określonej czynności (zamiast wydawania kolejnych poleceń z hierarchicznie rozbudowanego menu),
- **sprzężenie zwrotne** (ang. feedback) — każda czynność wykonywana przez użytkownika musi spotkać się z reakcją ze strony systemu,
- **grupowanie czynności** (ang. design dialogues to yield closure) — łączenie w grupy pewnych sekwencji czynności, czyli określonych partii dialogu użytkownika z systemem,
- **usuwanie błędów** (ang. error handling) — dostarczenie użytkownikowi prostego, zrozumiałego mechanizmu usuwania błędów w wydawanych przez niego poleceniach skierowanych do systemu,
- **odwracalność czynności** (ang. reversal of actions) — możliwość łatwego powrótca do stanu poprzedniego po wykonaniu pojedynczej czynności lub całej ich sekwencji, stanowiącej grupę; stwarza to użytkownikowi możliwość eksperymentowania,
- **panowanie nad systemem** (ang. control) — zapewniające użytkownikowi poczucie bycia nie klientem, lecz osobą w pełni sterującą systemem, nie narażonej na nieoczekiwane reakcje ze strony systemu (niemożność wykonania określonej czynności itp.),
- **spójność** (ang. compatibility) — koincydencja mentalnego modelu systemu w umyśle użytkownika i konceptualnego modelu systemu w umyśle projektanta,
- **adaptowalność** (ang. adaptability) — przystosowywanie się interfejsu do różnych grup użytkowników,
- **oszczędność** (ang. economy) — możliwość wykonania określonej operacji w możliwie minimalnej liczbie kroków,
- **doradzanie nie sterowanie** (ang. guidance not control),
- **struktura** (ang. structure) — prezentowanie informacji w postaci ustruktrowanej,
- **dobra organizacja** informacji na ekranie i unikanie długich komunikatów (ang. uncluttered screens and avoidance of long displays)
- **komunikaty zawierające informację pomocniczą** (ang. help messages), wyświetlane na żądanie użytkownika²¹.

W dziedzinie projektowania interfejsów nie ma jedynych prawidłowych rozwiązań. W artykule starano się pokazać, że należy uwzględnić wiele różnorodnych czynników, ale za najważniejszy uznano użytkownika systemu, jego cele,

---

²⁰ Ludzie komunikują się ze sobą nie tylko za pomocą aktów mowy, ale także niewerbalnie (gesty, miny).

²¹ E.P. Geysler: *A model for the evaluation of an information retrieval system in terms of user friendliness*, „Mousaion” 1993 vol. 11 nr 2 s. 127-131.

potrzeby, doświadczenie, umiejętności, nawyki i preferencje związane z poszukiwaniem informacji. Nowa sytuacja, w której znaleźli się użytkownicy informacji w związku z rozwojem zautomatyzowanych narzędzi przechowywania i wyszukiwania informacji, wymaga też rozwoju takich kierunków badań użytkowników, które pozwoliłyby na zidentyfikowanie i opis ich interakcji z komputerem w procesie poszukiwania informacji.

Summary

USER'S INTERFACE IN AN INFORMATION RETRIEVAL SYSTEM

The article deals with the functions of an interface in computerized information retrieval systems and its role in the communication with the user. Special attention is paid to system's the friendliness particularly important for begins users. User-friendly computer information retrieval systems are easy do handle, no special user training is needed, as they are oriented to provide the beginner with the comprehensive help. The crucial point in user-friendliness is the course of dialog, flexibility in adjusting to the different categories of users and the clear presentation of information on the screen. The task of an interface is not only to run dialog with the user, but also to provide the system with information about the user and his needs. The list of functions supporting the user by means of a friendly interface, set on the basis of literature comprises: defining the context of the query, selecting an adequate base or server, formulating the search query (eg. presenting the query in natural language), structuring the search command by the use of the database's retrieval language, modifying the search command to assure the results of retrieval, etc. Among other factors influencing the user's dialog the following deserve special attention: the relation between the assumed scope of the system's response and the costs of search, tasks related to file management, transmitting search terms to the server, presenting the search results in a convenient form, eg. ordered after probable pertinence of searching to eliminate doublets.

Резюме

ИНТЕРФЕЙС ПОТРЕБИТЕЛЯ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВОЙ СИСТЕМЫ

В статье обсуждается функции интерфейса в автоматизированной информационно-поисковой системе и его роль в коммуникации с потребителем. Особое внимание учитывается гостеприимству системы, особенно важному для начинающих потребителей. Гостеприимная автоматизированна система легка в употреблению и не требует специальной подготовки потребителя, так как она ориентированна на предоставление помощи потребителю. Решающим элементом в гостеприимстве системы является ход диалога, эластичность в приспособлении к разным категориям потребителей и чёткая презентация информации на экране. Задачей интерфейса является не только

проведение диалога с потребителем, а также предоставление системе информации о потребителе и его потребностях. Список функций помогающих потребителя со стороны гостеприимного интерфейса охватывает: определение контекста информационного запроса, выбор соответственной базы данных или сервера, формулирование информационного запроса (т.е. представление запроса на естественном языке), формулировка поисковой команды с помощью информационного языка базы данных, модификация команды в зависимости от результатов поиска, итп. Из других факторов влияющих диалог потребителя следующие заслуживают особое внимание: соотношение между предполагаемым объёмом ответа системы и стоимостью поиска, задачи связанные с управлением файлами, передачей поисковых терминов до сервера, представление результатов поиска в удобной форме, например упорядоченных по вероятной пертинентности поиска для исключения дублетов.

BAZA DANYCH JURIS CD-ROM BUNDESRECHT

Hanna Popowska
Biblioteka Sejmowa

Informacja prawnicza — bazy danych z dziedziny prawa — baza danych JURIS CD-ROM BUNDESRECHT: charakterystyka i ocena bazy.

WPROWADZENIE

Ten artykuł poświęcono jednej bazie danych z dziedziny prawa, jest więc adresowany przede wszystkim do Czytelników zainteresowanych tą bazą. Może jednak okazać się przydatny także i innym Czytelnikom zajmującym się informacją prawniczą czy bazami danych.

Liczba baz danych dotyczących prawa stale wzrasta, na ten temat publikowane są liczne opracowania, np. regularnie wydawane różne katalogi baz danych, np. *CD-ROM and Online Law Databases* [11], *Directory of Law-Related CD-ROMs* [4], *Business & Legal CD-ROMs in Print* [1], a w Polsce literatury o prawniczych bazach danych na razie raczej brakuje, choć mamy już kilka polskich baz danych dotyczących polskiego prawa. Wydaje się więc, że dla użytkownika np. polskich baz LEX czy LEX POLONICA może okazać się ciekawy opis innej bazy, czyli np. bazy JURIS CD-ROM BUNDESRECHT, zapoznanie się z zasadami jej tworzenia i z zastosowanym mechanizmem wyszukiwawczym.

Baza JURIS BUNDESRECHT jest jedną z wielu¹ baz danych o tematyce prawnej produkowanych przez firmę JURIS GmbH z Saarbrücken, specjalizującą się w prawie niemieckim. Przykłady innych baz tej firmy: JURIS FAMILIENRECHT, JURIS GEBUHREN UND KOSTENRECHT, JURIS RECHTSPRECHUNG DES ARBEITSRECHTS, JURIS RECHTSPRECHUNG DES BUNDESGERICHTSHOFS, JURIS RECHTSPRECHUNG DES VERWALTUNGSRECHTS, JURIS VERKEHRSRECHT.

Bazy firmy JURIS składają się na system JURIS — Prawniczy System Informacyjny Republiki Federalnej Niemiec (Juristisches Informationssystem für die Bundesrepublik Deutschland). O utworzeniu tego systemu zdecydował rząd

---

¹ Na przykład, opisy dziesięciu baz JURIS przytoczono w katalogu *Directory of Law-Related CD-ROMs 1994* [4, s.59-62].

federalny w 1973 r. Informacje o bazie JURIS BUNDESRECHT można także uzyskać w Federalnym Ministerstwie Sprawiedliwości [7].

Firma JURIS udostępnia bazy zarówno online, jak i na CD-ROM-ach, wersje dyskowe mają w nazwie CD-ROM. Niżej posługiwać się będę skrótem nazwy omawianej bazy, tj. zamiast JURIS CD-ROM BUNDESRECHT będę pisać krótko BUNDESRECHT.

Ten artykuł i inne opracowania poświęcone bazie BUNDESRECHT, np. [12], przygotowałam na podstawie podręcznika *Juris Data Disc* [9], wydanego w 1993 r. przez producenta bazy dla wszystkich baz JURIS, pomocy (tzw. helpów), czyli objaśnień i odpowiedzi, wyświetlanych na ekranie podczas pracy z bazą BUNESRECHT, oraz broszury informacyjnej *Juris CD-ROM Bundesrecht* [10], dołączonej do dysku rozpowszechnianego w 1995 r. Bardzo przydatne podczas pisania tego tekstu okazało się także opracowanie Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości, zatytułowane *Handbuch der Rechtsförmlichkeit* [7], oraz prace W.M. Góralskiego [6], A. Szmyta [15] i E. Zwierzchowskiego [17].

Paru słów dodatkowego wyjaśnienia wymaga niewątpliwie przyjęta terminologia, a przede wszystkim — tłumaczenie terminów niemieckich na język polski. Niżej podam kilka przykładów.

Spójny fragment aktu normatywnego (artykuł, paragraf), zawarty w jednym rekordzie bazy, nazywam niżej krótko *przepisem prawnym* (Einzelnorm).

Producent bazy posługuje się słowem *Norm*, mając na myśli *akt normatywny*, tak więc nie przetłumaczyłam tego słowa jako *norma*, lecz wybrałam *akt normatywny*².

Bundes- tłumaczone jest na polski jako *federalny* lub *związkowy*, zdecydowałam się na pierwszą wersję.

Termin *Ausfertigung*³ przekładany bywa różnie, np: *sporządzenie*, *dopracowanie* czy *wygotowanie*. Przyjmuję pierwszą z wymienionych propozycji, czyli *sporządzenie* (stad *data sporządzenia*).

Warto podkreślić, że w ustawodawstwie niemieckim sporządzenie „ustawy nadaje jej datę powstania. Z tą datą ustawa jest powoływana; datą ustawy nie jest więc ani dzień uchwalenia aktu przez parlament, ani też np. dzień jej ogłoszenia. W toku przygotowywania tekstu oryginału ustawy miejsce na datę — w nagłówku ustawy i po formule końcowej — pozostawia się wolne; datę wpisuje prezydent przy wygotowywaniu [sporządzaniu] ustawy” [15, s. 218]. Innymi słowy, datą towarzyszącą ustawie w *Federalnym Dzienniku Ustaw* (Bundesgesetzblatt — BGBl.), czyli datą cytowaną w BGBl., jest data sporządzenia. A więc w tekście będę unikać sformułowania *data uchwalenia* i korzystać raczej z terminów *data ustanowienia* (bardziej zrozumiałego w Polsce) lub *data sporządzenia* (wierne tłumaczenie *Ausfertigungsdatum* z dokumentacji bazy BUNDESRECHT).

Z bazy BUNDESRECHT korzystają różni użytkownicy, w tym także osoby nie specjalizujące się w prawie niemieckim czy nawet nie będące prawnikami,

---

² Przy okazji warto zwrócić uwagę na pewien brak konsekwencji w bazie, związany m.in. z polem *NORMEN*: nazwy pól wyszukiwawczych podawane są zarówno w liczbie pojedynczej (*Suchwort*) jak i w liczbie mnogiej (*NORMEN*), co nie ma żadnego uzasadnienia, bo zarówno w pytaniu można umieścić np. w polu *NORMEN* albo nazwę jednego aktu normatywnego, albo nazwy kilku aktów połączone operatorami logicznymi, czy podać w polu *TEXT* (*Suchwort*) jedno bądź kilka słów, jak i w odpowiedzi można otrzymać jeden lub kilka aktów. Wydaje się, że lepiej byłoby używać zawsze liczby mnogiej.

³ W słowniku [14] podano dwa polskie odpowiedniki tego terminu: 1. *sporządzenie (dokumentu)* 2. *egzemplarz (dokumentu)*.

np. pracownicy bibliotek i ośrodków informacji, którym zlecane są różne wyszukiwania, np. *Proszę o niemieckie przepisy prawne dotyczące kombatantów czy Interesuje mnie ustawa dotycząca filmu niemieckiego, pamiętam datę uchwalenia, bo byłem wtedy w Bundestagu*⁴. Z myślą o tych użytkownikach bazy uzupełniłam to opracowanie kilkoma podstawowymi informacjami, które Niemcoznawcy uznają za zbędne. Na przykład, podane wyżej wyjaśnienie dotyczące procedury ustawodawczej w RFN czy opisanie niżej trzech części *Federalnego Dziennika Ustaw* (BGBl.), a zwłaszcza — zwrócenie uwagi na trzecią część BGBl., dzięki czemu zrozumiałe stają się „fikcyjne” daty przypisane części przepisów prawnych w bazie.

Przypomnijmy, że *Federalny Dziennik Ustaw* (*Bundesgesetzblatt* — BGBl⁵), wydawany przez Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości od 1949 r. jest organem promulgacyjnym przeznaczonym do ogłaszania federalnych ustaw i rozporządzeń [3,5,7,15] oraz orzeczeń Federalnego Trybunału Konstytucyjnego (FTK) mających moc ustawową [16]. Orzeczenia FTK zapadłe przy badaniu zgodności prawa z konstytucją, „ściślejsze sentencje wyroków, są ogłaszane w BGBl. przez federalnego ministra sprawiedliwości, pod warunkiem, że badane prawo miało rangę ustawy. Ogłoszenie wyroku w BGBl. ma jedynie deklaratoryjny charakter, ponieważ wyroki wydane przez Trybunał w trybie § 31 ust. 2 ustawy o FTK nabywają moc ustawową (znaczenie konstytutywne) z chwilą ich ogłoszenia przez Trybunał” [6].

Od roku 1951 BGBl. publikowany jest w dwóch częściach: BGBl. I i BGBl. II.

Federalne ustawy i rozporządzenia oraz orzeczenia FTK ogłaszane są w BGBl. I, z wyjątkiem ustaw zatwierdzających umowy międzynarodowe (tzw. *Vertragsgesetze*) wraz z aktami prawnomiędzynarodowymi, których dotyczą [15], i pewnej grupy rozporządzeń (np. rozporządzeń EWG⁶ — *EWG-Verordnungen*) oraz porozumień między rządem federalnym i krajami federalnymi, które są publikowane w drugiej części BGBl., tj. w BGBl. II. BGBl. II zawiera np. umowy między NRD i RFN. Także przepisy dotyczące taryf celnych publikowane są w BGBl. II [7].

W BGBl. I i BGBl. II akty normatywne ogłaszane są sukcesywnie w porządku ich ustanowienia [3,5,7].

Dodatkiem do BGBl. jest roczny skorowidz rzeczowy (*Fundstellennachweis*), publikowany w dwóch częściach: część A (FNA) stanowi skorowidz do BGBl. I, a część B — do BGBl. II.

Oficjalna retrospektywna kompilacja prawa federalnego, obejmująca okres poczynając od 1867 r., była publikowana nieregularnie w latach 1958-1969 jako trzecia część BGBl. — BGBl. III. BGBl. III jest więc zbiorem prawa federalnego, opartym na technice inkorporacji, znanym jako *Zbiór Prawa Federalnego* (*Sammlung des Bundesrechts*). Ogółem wydano 132 numery — ciągi⁷ BGBl. III i liczne dodatki [5].

BGBl. III — na mocy ustawy z 10 lipca 1958 r. (BGBl. I 1958, 437) — służy uporządkowaniu obowiązującego prawa federalnego (*Rechtsbereinigung*), więc akty normatywne uporządkowane są zgodnie z podziałem rzeczowym wprowa-

⁴ Jak już wspomniano, w bazie BUNDESRECHT nie przytoczono daty uchwalenia, lecz datę sporządzenia.

⁵ W podręczniku [7] używany jest skrót BGBl., tj. zakończony kropką, w bazie natomiast — bez kropki.

⁶ Obecnie Wspólnota Europejska.

⁷ Folge 1 (1958-07-15) — Folge 132 (1969-10-01) [5].

dzonym w FNA. Końcową datę „porządkowania prawa federalnego” wyznaczono na 31 grudnia 1963 r., co oznacza, że akty normatywne sprzed 31 grudnia 1963 r., które nie zostały włączone do BGBl. III, z dniem 31 grudnia 1968 r. zostają wykluczone z systemu prawnego (*Ausschlußwirkung*, BGBl. I 1968, 1451). Przepisom prawnym umieszczonym w BGBl. III przyporządkowano nową datę redakcji, co oznacza, że w bazie danych rekordy zawierające przepisy prawne mają nie pierwotną datę ustanowienia aktu normatywnego, lecz nową datę [7]. Podsumowując, wyszukujący w BUNDESRECHT powinien wiedzieć, że wiele przepisów prawnych opatrzone datą redakcji 1964-01-01⁸.

Użytkownik bazy otrzymuje informację, że baza jest pełnotekstowa w zakresie FNA, czyli BGBl. I, i bibliograficzna w zakresie BGBl. II i innych niemieckich dzienników urzędowych, dzięki czemu wie, które akty normatywne przytoczono w całości w bazie BUNDESRECHT. Producent bazy uczynił jednak np. wyjątek dla niemiecko-niemieckiego układu zjednoczeniowego, ogłoszonego w BGBl. II, którego tekst włączono do bazy.

W praktyce korzystanie z niemieckich wydawnictw urzędowych często okazuje się niełatwe, nota bene znawcy przedmiotu dają taki komentarz i radę: „korzystanie ze *Zbioru Prawa Federalnego* (BGBl. III) i różnych dodatków do tego wydawnictwa może prowadzić zarówno do konfuzji, jak i do depresji, dlatego radzi się polegać na źródle nieoficjalnym”⁹ [5]. Tak więc, baza danych obejmująca prawodawstwo federalne okazuje się naprawdę potrzebna!

CHARAKTERYSTYKA BAZY DANYCH JURIS CD-ROM BUNDESRECHT

Podstawową jednostką informacji w bazie, czyli rekord, producent bazy nazwał dokumentem. Dokładniej mówiąc, materiał gromadzony w bazie BUNDESRECHT został podzielony na podstawowe jednostki — tzw. dokumenty, a na zapisanie każdego dokumentu przeznaczono jeden rekord bazy.

Niżej oba słowa, tj. dokument i rekord, używane będą wymiennie.

Nazywanie rekordu dokumentem jest częste, zwłaszcza w odniesieniu do bibliograficznych i pełnotekstowych baz danych.

Warto się może zastanowić, dlaczego zastosowano takie rozwiązanie, tzn. dlaczego — zamiast umieszczać w rekordach bazy całe akty normatywne — podzielono je w bazie na spójne fragmenty. Otóż dzięki temu możemy w odpowiedzi dostać od razu interesujące nas fragmenty aktu normatywnego czy kilku aktów normatywnych. Wielu użytkowników zainteresowanych jest nie całymi aktami normatywnymi, lecz konkretnymi przepisami prawnymi lub ogólną informacją o stanie prawnym określonego problemu. Gdyby jednostką informacji w bazie był akt normatywny, to w wyniku wyszukiwania otrzymywalibyśmy całe akty normatywne i musielibyśmy sami szukać odpowiednich przepisów prawnych, przeglądając otrzymane teksty i zwracając uwagę na podświetlone ter-

---

⁸ Tę datę wpisano do 17529 rekordów bazy. Dla porównania: ogółem rok 1964 figuruje w 18384 rekordach, czyli jedynie 855 rekordów odnoszących się do przepisów z tego roku nie ma daty 1964-01-01; na pytanie o rok 1963 dostaniemy 203 rekordy, o rok 1965 — 2214 rekordy, o rok 1966 — 800 rekordów, o rok 1967 — 1067 rekordy.

⁹ „Use of the *Sammlung* and its various supplements can lead to confusion as well as depression, and one would be well advised to rely on an unofficial source” [5].

miny wyszukiwawcze, a wydruki często byłyby nadmiernie długie (potrzebny nam tylko jeden paragraf, a dostajemy wydruk całej ustawy). Oczywiście, jeśli interesuje nas konkretny akt normatywny, którego pełny tekst przytoczono w bazie, to możemy wydrukować go w całości z tej bazy danych.

Trzeba jednak zaznaczyć, że w bazie zdarzają się i bardzo długie rekordy, zajmujące w wydruku kilkanaście (a nawet — kilkadziesiąt) stron.

Użytkownicy innych pełnotekstowych baz danych mogą porównać rozwiązanie przyjęte dla tej bazy (podział aktów normatywnych na części) z rozwiązaniami zastosowanymi w innych bazach, np. JUSTIS CELEX (gromadzenie aktów normatywnych w całości i możliwość zaznaczania tzw. bloków, czyli potrzebnych fragmentów, które chcemy przechować na dyskiecie czy wydrukować), czy LEX (możliwość wybierania jednostek redakcyjnych w wyszukanym akcie).

Producent bazy wprowadził następujące rodzaje dokumentów: (1) dokumenty ramowe, (2) śródtytuły — nagłówki, składające się na strukturę aktu normatywnego, i (3) teksty, czyli przepisy prawne.

*Dokumentami ramowymi*¹⁰ nazwano informacje o aktach normatywnych przygotowane przez producenta bazy, dokument ramowy zawiera więc podstawowe informacje, takie jak np. nazwa aktu normatywnego, jej skrót, data ustanowienia (sporządzenia), źródło (czyli adres publikacyjny), symbol klasyfikacji rzeczowej FNA¹¹.

Do drugiej grupy dokumentów zaliczono śródtytuły — nagłówki większych aktów normatywnych, odzwierciedlające strukturę aktów normatywnych.

Trzecia grupa składa się ze spójnych fragmentów aktów normatywnych, czyli przepisów prawnych, oraz ze spisów treści aktów normatywnych.

Daty wpisywane do rekordów zależą od rodzaju dokumentu. W wypadku dokumentów ramowych datą jest data ustanowienia aktu normatywnego, np. data sporządzenia ustawy (*Zitierdatum*, *Ausfertigungsdatum*), cytowana w dzienniku urzędowym. W odniesieniu do poszczególnych przepisów prawnych i śródtytułów — nagłówków datą jest data ostatniej redakcji — nowelizacji (*Fassungsdatum*).

Aby zobrazować zasady tworzenia bazy BUNDESRECHT, posłużmy się kilkoma przykładami.

Ustawa o ochronie pracy nieletnich (młodocianych, *Jugendarbeitsschutzgesetz*, z 12 kwietnia 1976) składa się w tej bazie z 84 dokumentów, innymi słowy — na tę ustawę poświęcono w bazie BUNDESRECHT 84 rekordy. Pierwszy z nich — dokument ramowy — zawiera podstawowe informacje o ustawie (nazwa, data sporządzenia, odesłanie do BGBl., symbol podziału rzeczowego wg FNA, kolejne nowelizacje i ich podstawy prawne); drugi — spis treści ustawy; trzeci — pierwszy fragment tekstu ustawy z 12 kwietnia 1976 r. — formułę wstępną (czyli cały ten dokument składa się tylko z tekstu: „*Der Bundestag hat mit Zustimmung des Bundesrates das folgende Gesetz beschlossen:*”); czwarty — pierwszy nagłówek — śródtytuł (*Allgemeine Vorschriften*); piąty — tekst pierwszego paragrafu ustawy (*Geltungsbereich*), także z 12 kwietnia 1976 r.; itd., ale dokument 10. (JARbSchG § 5 — *Verbot der Beschäftigung von Kindern*) jest przytoczony w postaci obowiązującej od 15 października 1984 r. Z tego przykładu wynika, że użytkownik zainteresowany strukturą dłuższego aktu normaty-

¹⁰ Uwaga: dokument ramowy nie ma nic wspólnego z ustawami ramowymi. To jest tylko nazwa, jaką producent omawianej bazy przyjął na oznaczenie informacji o aktach normatywnych, przygotowanych do tej bazy. W polskiej bazie LEX dokument ramowy nazwano metryką.

¹¹ Ta sama klasyfikacja w części rekordów oznaczana jest jako FNA, w części — jako BGBl. W pytaniu oba skróty można stosować wymiennie.

wnego nie zawsze musi korzystać z rekordów przeznaczonych na śródtytuły-nagłówki, gdyż może po prostu obejrzeć spis treści aktu, zapisany w jednym z rekordów bazy przeznaczonych na daną ustawę; spis treści JArbSchG przytoczono w drugim z rekordów składających się w bazie na JArbSchG.

Ustawę Zasadniczą zapisano w 199 rekordach, pierwszy rekord — dokument ramowy — zawiera podstawowe informacje o tym akcie normatywnym (nazwa, data, źródło, zmiany itp.), drugi — część tytułową (nagłówek), trzeci — preambułę, itd.

Ustawa *Gesetz zur Verlängerung der Regelung über die Anmietung von Kraftfahrzeugen im Werkverkehr nach dem Einigungsvertrag* z 11 stycznia 1993 r., na którą składają się dwa paragrafy, przy czym drugi dotyczy wejścia ustawy w życie, zajmuje w BGBl. tylko jedną stronę (BGBl. I 1993, 58), w bazie poświęcono jej natomiast cztery rekordy: pierwszy z nich zawiera dokument ramowy; drugi — tylko tekst „*Der Bundestag hat mit Zustimmung des Bundesrates das folgende Gesetz beschlossen.*”; trzeci — tekst pierwszego paragrafu ustawy; czwarty — tekst drugiego paragrafu ustawy.

Z kolei jeden z obszernych rozdziałów jednego z załączników do niemiecko-niemieckiego układu zjednoczeniowego, EinigVtr Anlage I Kap III A III Anlage I Kapitel III (1993-03- 23), wpisano do jednego rekordu, którego wydruk zajmuje ok. 35 stron.

Na ogólną liczbę 116750 rekordów w bazie ok. 18% (20919 rekordów) stanowią rekordy przeznaczone na dokumenty ramowe, ok. 10% (11545) — na śródtytuły-nagłówki i ok. 72% (84286) — na pełne teksty.

Podstawowe informacje o bazie BUNDESRECHT przytoczono w poniższej tabelce:

Nazwa bazy:	Juris CD-ROM Bundesrecht
Inne nazwy i skróty nazwy bazy:	Juris DATA DISC Bundesrecht, JURIS BUNDESRECHT; BUNDESRECHTS-DATENBANK; BUNDESRECHTDATENBANK; BUNDESRECHT
Producent bazy:	Juris GmbH — Juristisches Informationssystem für die Bundesrepublik Deutschland
Dystrybutor bazy:	Juris GmbH — Juristisches Informationssystem für die Bundesrepublik Deutschland
Oprogramowanie:	LASEC OptiSearch 2, krócej: OptiSearch 2
Producent oprogramowania:	M.P.W. Lasec Software GmbH
Tematyka bazy:	prawo federalne
Zakres geograficzny bazy:	Republika Federalna Niemiec
Zakres czasowy bazy:	od 1949 r. (ok. 2% rekordów bazy dot. wcześniejszych aktów normatywnych) do 15 września 1994 r. (dot. 4. wydania bazy)
Język bazy:	niemiecki
Źródło informacji gromadzonych w bazie:	Federalny Dziennik Ustaw — Bundesgesetzblatt (w zakresie objętym Fundstellennachweis A) i inne dzienniki promulgacyjne
Typ bazy:	pełnotekstowa i bibliograficzna
Wielkość bazy:	ponad 116 tys. rekordów (w 1994 r., tj. dot. 4. wydania bazy.)
Częstotliwość aktualizacji bazy:	roczna
Pierwsza edycja bazy:	1991 r.
Aktualna wersja bazy:	4., z października 1994 r., rozpowszechniana w 1995r.
Liczba dysków:	1
Wersja online bazy:	dostępna, aktualizowana na bieżąco (co tydzień)

Podane informacje warto nieco rozszerzyć i uściślić, zwłaszcza w odniesieniu do zawartości, zakresu czasowego i typu bazy.

BUNDESRECHT obejmuje obowiązujące ustawodawstwo federalne Niemiec. Baza jest pełnotekstowa w zakresie obejmowanym FNA, czyli w zakresie pierwszej części *Federalnego Dziennika Ustaw* (BGBl. I), i bibliograficzna w zakresie drugiej części tego dziennika oraz innych niemieckich dzienników urzędowych¹². Baza zawiera więc pełne ujednolicone teksty aktów normatywnych publikowanych w BGBl. I, z wyłączeniem aktów nowelizacyjnych, które zostają uwzględnione w tekstach aktów nowelizowanych. W bazie przytoczono pełne teksty niektórych aktów normatywnych spoza BGBl. I, np. tekst niemiecko-niemieckiego układu zjednoczeniowego i uwzględniono te przepisy prawne b. NRD, które zostały włączone w niemiecki system prawny, tj. nadal obowiązują.

Obowiązujące teksty przepisów prawnych przygotował — stosownie do ustawy o zbiorze prawa federalnego z 10 lipca 1958 r. — federalny minister sprawiedliwości¹³.

Ze względów technicznych nie umieszczono w bazie tych dodatków z elementami graficznymi (rysunków), formularzy czy tabel, dla których szerokość wiersza na ekranie (80 znaków) nie jest wystarczająca.

W zawartości bazy można się najlepiej zorientować oglądając zestawienie zawartości bazy w podziale na typy (rodzaje) aktów normatywnych, w tym celu trzeba w menu wyszukiwania w polu TYP wywołać wyświetlenie zbioru wyszukiwawczego. Na przykład, rodzajowi aktu prawnego *wyrok (Urteil)* odpowiada w bazie kilkadziesiąt (ok. 70) rekordów, wszystkie dotyczą orzecznictwa Federalnego Trybunału Konstytucyjnego. Pozostałym rekordom odnoszącym się do orzecznictwa FTK przyporządkowano typ *Beschluß*. Orzecznictwu FTK poświęcono w bazie BUNDESRECHT kilkaset (ok. 600) rekordów, ale często wprowadzono do bazy tylko dokumenty ramowe.

Baza jest aktualizowana raz w roku, a wersja na dany rok kalendarzowy, udostępniana użytkownikom pod koniec pierwszego kwartału, dotyczy zazwyczaj trzeciego kwartału minionego roku. Na przykład, czwarta wersja bazy, rozpowszechniana w 1995 r., obejmuje stan prawny do 15 września 1994 r.

W wersji bazy na 1995 r. nowe akty normatywne uwzględniono do numeru 41 BGBl. I (1994-07-12), nowelizacje — do nr 38 BGBl. I (1994-06-29)¹⁴, w odniesieniu do pozostałych nowelizacji zaznaczono jednak w odpowiednich rekordach, że nowelizacje jeszcze nie zostały naniesione. Na przykład, przy ustawie dotyczącej poprawy stanu i struktury zatrudnienia AFG podano wyjaśnienie *Änderung durch Art. 3 G v. 26.7.1994 I 1792 (Nr. 48) noch nicht berücksichtigt (nowela ... jeszcze nie uwzględniona)*; przy ustawie VAGEWGDG widnieje informacja *Text in Bearbeitung (tekst w opracowywaniu)*; nie uwzględniono nowelizacji Ustawy Zasadniczej z 30 sierpnia 1994 r., ale użytkownik jest o tym uprzedzony (*Änderung durch G v. 30.08.1994 I 2245 noch nicht berücksichtigt*).

BUNDESRECHT w wersji rozpowszechnianej w 1995 r. zawiera ponad 6 tys. obowiązujących aktów normatywnych — ustaw, rozporządzeń itd. (czyli teksty

---

¹² Warto podkreślić, że producent bazy podczas omawiania zawartości bazy nie odwołuje się do części BGBl., lecz używa sformułowania „w zakresie FNA”.

¹³ „Die geltenden Texte der Rechtsvorschriften wurden gemäß den Grundsätzen des Gesetzes über die Sammlung des Bundesrechts vom 10. Juli 1958 (BGBl. I 1958, S. 437) vom Bundesminister der Justiz festgestellt” [10].

¹⁴ W broszurze [10] podano datę 29 lipca 1994 r., ale 38. numer BGBl. został opublikowany z datą 29 czerwca 1994 r.

ponad 84 tys. artykułów i paragrafów) niemieckiego prawa federalnego, wg stanu prawnego na 15 września 1994 r. [10].

BUNDESRECHT w wersji na 1995 r. liczy — według deklaracji producenta bazy — 116 tys. rekordów. Można jednak zauważyć, że rekordom w bazie przyporządkowano 116750 numerów systemowych, co oznacza, że wielkość bazy znacznie przekracza 116 tys. rekordów — w zaokrągleniu powinno się więc podawać prawie 117 tys. rekordów¹⁵.

Początek zakresu czasowego bazy wyznacza rok 1949. Znajdują się w niej jednak także informacje o wcześniejszych aktach normatywnych, choć nie są one liczne (ok. 2% rekordów) i w większości nie zawierają tekstów.

Na przykład, najstarszym aktem normatywnym uwzględnionym w BUNDESRECHT jest *Allgemeine Gewerbeordnung* z 17 stycznia 1845 r. (tylko dokument ramowy: skrót nazwy ustawy, nazwa pełna, data i źródło).

Na ogólną liczbę 116750 rekordów bazy jedynie 2145¹⁶ rekordów, czyli niecałe 2%, dotyczy aktów normatywnych sprzed 1949 r. Z tych 2145 rekordów aż 2018 (94%) gromadzi tylko informacje o aktach normatywnych, czyli dokumenty ramowe, a wśród pozostałych 127 rekordów mniejsza część (32 rekordy) zawiera śródtytuły — nagłówki aktów normatywnych, a większa — 95 rekordów, czyli ok. 4,4 % z 2145 — teksty fragmentów aktów normatywnych, czyli przepisy prawne.

Warto jednak pamiętać, że daty przyporządkowane poszczególnym rekordom w bazie zależą od rodzaju informacji zapisanej w rekordzie: w wypadku dokumentów ramowych jest to data ustanowienia — sporządzenia, a w wypadku tekstu — data ostatniej redakcji (nowelizacji) tego przepisu prawnego¹⁷.

Tak więc, np. na 997 rekordów składających się w bazie BUNDESRECHT na kodeks handlowy (HGB), tylko jeden rekord zawiera datę 1897-05-10. Jest to dokument ramowy przygotowany w tej bazie dla HGB. Wszystkie pozostałe rekordy przeznaczone na HGB zawierają daty późniejsze, np. 540 rekordów zawiera daty z przedziału od roku 1960 do roku 1969.

W bazie BUNDESRECHT można korzystać z tzw. hipertekstu. Dokumenty w bazie są treściowo powiązane. Jeśli oglądając dany dokument zobaczymy oznaczenia hipertekstu (żółty romb), to możemy od razu — bez przeprowadzania dodatkowych wyszukiwań — przywołać dokumenty związane z oglądanym dokumentem. Żółty romb w czerwonym prostokącie oznacza powiązanie, na którym w danej chwili znajduje się kursor.

Powiązania hipertekstowe dotyczą: dokumentów cytowanych we wskazanym przepisie prawnym; dokumentów, które odsyłają do wskazanego dokumentu; dokumentów umieszczonych w spisach treści.

Warto nadmienić, że — z uwagi na specyfikę przedmiotu — hipertekst stanowi niezbędne narzędzie w każdej bazie danych gromadzącej akty prawne.

W bazie wprowadzono 43 pola wyszukiwawcze. Część z nich umożliwia wyszukiwanie według cech formalnych aktu, np. według znormalizowanych skrótów

¹⁵ Podczas przeglądania bazy w celu ustalenia jej wielkości budzi się jedna wątpliwość — wielkość bazy daje się ustalić z dokładnością do jednego rekordu. Wyszukując według daty ustanowienia (wszystkie akty normatywne z datą poczynając od 0000) dostajemy 116749 rekordy, a według typu (wszystkie akty normatywne) — 116750 rekordów, choć wyniki obu wyszukiwań powinny być identyczne, bo oba pytania dotyczą wszystkich rekordów bazy.

¹⁶ Na pytanie DA: < 1949 otrzymujemy 2187 rekordów, ale w tej liczbie zawarte są 42 rekordy, którym w bazie przypisano datę 0000-00-00. Tak więc, jedynie 2145 rekordów zawiera daty sprzed roku 1949.

¹⁷ Por. — informacja o BGBl. III i przypis 8.

nazw aktów normatywnych (np. JArbSchG) czy przepisów prawnych (np. JArbSchG § 5)¹⁸.

W bazie BUNDESRECHT można także wyszukiwać np. po słowach z tytułu aktu normatywnego i po słowach z tekstu, przy czym wyrazy trzeba podawać w formie podstawowej, tj. np. rzeczowniki i przymiotniki w mianowniku liczby pojedynczej, czasowniki w bezokoliczniku.

Nie zawsze uda się znaleźć potrzebne przepisy prawne wyłącznie na podstawie podanych słów, które — zdaniem wyszukującego — powinny się znaleźć w tekstach tych przepisów. Zwłaszcza obcokrajowiec może mieć trudności z wyborem właściwych niemieckich słów — przetłumaczenie odpowiednich wyrażen z języka np. polskiego na niemiecki nie zawsze daje właściwy efekt, a system na razie nie zapewnia ani kontroli synonimii, ani żadnych skojarzeń — odpowiedzi dla wyszukującego.

W wielu sytuacjach trzeba się więc odwołać do opracowania rzeczowego. W bazie BUNDESRECHT opracowanie rzeczowe aktów normatywnych bazuje przede wszystkim na podziale rzeczowym przyjętym w FNA, czyli na podziale rzeczowym wprowadzonym dla BGBl. Każdemu aktowi normatywnemu przyporządkowano w bazie kod — symbol klasyfikacji BGBl.

W tej klasyfikacji przyjęto podział na dziewięć dziedzin podstawowych, np.:

- 1 prawo konstytucyjne
- 2 zarządzanie, prawo administracyjne
- 3 wymiar sprawiedliwości, system ochrony prawnej
- 4 prawo cywilne i prawo karne

oraz wprowadzono dalszy podział hierarchiczny każdej z dziewięciu dziedzin, np.:

100	Ustawa Zasadnicza
102	obywatelstwo, przynależność państwowa
11	organizacja państwa
110	organy państwa
1100	głowa państwa
1101	Bundestag
204	ochrona danych
212	lecznictwo
2120	organizacja lecznictwa

---

¹⁸ Warto wspomnieć, że w BGBl. jedynie części aktów normatywnych przyporządkowano skróty nazw, skróty te zebrane w skorowidzu FNA zajmują tylko kilkanaście stron, np. w FNA 1995 nr 6a (1995-02-10) wykaz skrótów (*Gliederungs- [oder Standort-] Nummern zu Abkürzungen*) są to strony od 594 do 606. Producent bazy nieco zmodyfikował i znacznie uzupełnił skróty nazw aktów normatywnych wykorzystywane w BGBl. Wprowadzone skróty nazwane zresztą zostały skrótami „JURIS-owymi”, choć wiele z nich pokrywa się z niemieckimi skrótami, zwłaszcza w podstawowym zrębie ustawodawstwa (Ustawa Zasadnicza, kodeksy, wiele ustaw). Znajomość tych skrótów jest w pewnych sytuacjach konieczna, np. jeśli chcemy wyszukać zmiany, cytowania i podstawy prawne. W broszurze [10] odpowiedziano, jak znajdować w bazie potrzebne skróty. Trzeba specjalnie podkreślić, że nie zawsze skrót „JURIS-owy” jest taki sam, jak skrót oficjalny. Na przykład, ustawa o popieraniu filmu niemieckiego (*Filmförderungsgesetz*) z 25 czerwca 1979 r. ma w BGBl. skrót FFG, w bazie BUNDESRECHT natomiast ten skrót dotyczy ustawy z 1967 r., natomiast omawianej ustawie przyporządkowano skrót FFG 1979. Inne przykłady: rozporządzeniu *Verordnung zur Änderung der Verordnung über die Verlängerung der Frist für den Bezug des Kurzarbeitergeldes* nie towarzyszy w BGBl. żaden skrót, a w bazie uzupełniono to rozporządzenie następującym skrótami: AFG§67-Abs2V11992-03ÄndV; ustawę *Gesetz zur Entlastung der Rechtspflege* uzupełniono w bazie BUNDESRECHT skrótami RPfEntlG; *Approbationsordnung für Apotheker* ma i w FNA i w bazie ten sam skrót: AAppO; rozporządzeniu oznaczonym w FNA skrótami AAÜG-ErstattungsV towarzyszy w bazie skrót AAÜG-ErstV.

- 2121 środki apteczne i lecznicze, trucizny, technika genetyczna
- 2129 ochrona środowiska naturalnego
- 41 prawo handlowe
- 413 prawo papierów wartościowych
- 4132 prawo czekowe

Wyróżniono cztery poziomy hierarchii, tak więc każdy symbol klasyfikacji hierarchicznej zawiera od jednej do czterech cyfr.

Używając w pytaniu kodu z wyższego poziomu hierarchii, np. BGBl 4, uzyskamy w odpowiedzi także wszystkie akty sklasyfikowane kodem hierarchicznie podrzędnym, a więc, np. BGBl 41, BGBl 413 i BGBl 4132.

Oprócz kodów (symboli klasyfikacji BGBl.) producent bazy uzupełnia dokumenty ramowe hasłami wyszukiwawczymi (*Schlagwörter*). Do haseł wyszukiwawczych można się jednak odwołać tylko w trybie wyszukiwania *ekspert*.

Hasłami wyszukiwawczymi są również hasła formalne, np. *uchylone prawo federalne czy obowiązujące prawo federalne*.

Na razie proces przyporządkowywania aktom normatywnym haseł wyszukiwawczych trudno uznać za zakończony — został zrealizowany jedynie fragmentarycznie. Na przykład, jednym z haseł jest *Gentechnik (technika genetyczna)*. W FNA to hasło przyporządkowano dziesięciu aktom normatywnym, w bazie — na razie tylko siedmiu, przy czym jednemu z pozostałych trzech aktów przyporządkowano hasło hierarchicznie podrzędne (*Gentechnik-Verfahrensverordnung*), co sprawia, że ten akt normatywny nie zostanie wyszukany w odpowiedzi na pytanie *SW:Gentechnik*, znajdziemy go natomiast posługując się maskowaniem (obcięciem prawostronnym) lub wykorzystując kod podziału rzeczowego, w tym wypadku 2121-60. Na ostatnie pytanie otrzymamy wszystkie dziesięć wspomnianych aktów normatywnych. Inny przykład — wspomnianej już wyżej ustawie o ochronie pracy nieletnich nie towarzyszy rzeczowe hasło wyszukiwawcze, jedynym hasłem wyszukiwawczym jest w tym wypadku *obowiązujące prawo federalne (geltendes Bundesrecht)*.

W bazie wykorzystano bardzo skromny mechanizm wyszukiwawczy: przy zadawaniu pytania można stosować trzy operatory logiczne: ODER — suma, UND — iloczyn, OHNE — różnica, i stosować prawostronne obcinanie (maskowanie), oznaczane gwiazdką „*”. Zmianę kolejności działań uzyskuje się za pomocą nawiasów.

Użytkownik bazy BUNDESRECHT ma do dyspozycji dwa tryby wyszukiwania: tzw. tryb *menu*, czyli tryb uproszczony, przewidziany dla mniej doświadczonych użytkowników i tzw. tryb *ekspert*, czyli tryb pracy przeznaczony dla doświadczonych użytkowników. Drugi z wymienionych trybów daje większe możliwości wyszukiwania (można korzystać z większej liczby pól wyszukiwawczych czy wykorzystywać wyniki poprzednio zadanych pytań), ale dla początkującego użytkownika może się okazać zbyt skomplikowany, tym bardziej że na razie producent bazy nie przygotował pomocy (helpów) do ekranu przeznaczonego na wyszukiwanie w trybie *ekspert*.

Zadanie pytania w trybie *menu* polega na wypełnieniu odpowiednich pól. Na formularzu *menu* jest 14 pól. Można wyszukiwać: konkretne akty normatywne lub ich fragmenty (paragrafy, artykuły) — według skrótu nazwy; teksty zawierające konkretne słowa czy zestawy słów. Można z wyszukanych dokumentów wybrać tylko dokumenty ramowe, tylko śródtytuły lub tylko teksty. Można ograniczyć wyszukiwanie czasowo, mając do dyspozycji trzy pola na wpisanie dat: jedno pole na konkretną datę (tylko rok lub rok i miesiąc lub data dzienna) i dwa pola

na przedstawienie przedziału czasowego (od roku .... do roku .....). Można prowadzić wyszukiwanie, wykorzystując klasyfikację FNA czy skróty nazw niemieckich dzienników promulgacyjnych. Można wyszukiwać według typów aktów normatywnych. Ostatnie trzy pola formularza pozwalają na odszukanie: nowelizacji interesujących nas aktów normatywnych (jakie akty normatywne zmieniły dany akt normatywny), cytowań (jakie akty normatywne powołują się na dany akt normatywny) i podstawy prawnej (dla których aktów normatywnych dany akt stanowi podstawę prawną).

Podstawowe „ustawienie” formularza *menu* łączy wszystkie pola operatorem iloczynu, ale użytkownik ma do dyspozycji prosty przełącznik operatorów logicznych, tj. naciskając w danym polu formularza jeden klawisz funkcyjny może zmienić iloczyn na sumę, następnie — na negację, kolejno — na iloczyn itd. Oczywiście, w obrębie jednego pola trzeba operatory logiczne wpisywać z klawiatury. Takie rozwiązanie problemu, czyli wprowadzanie przełącznika operatorów logicznych między polami formularza *menu*, jest często stosowane w niemieckich bazach danych. Możliwość zmiany operatorów logicznych ustawionych na formularzu wyszukiwawczym wprowadzono zresztą w wielu bazach, np. we francuskiej pełnotekstowej bazie aktów prawnych LEXILASER LOIS & RÉGLEMENTS.

W trybie *ekspert* przewidziano na formularzu jedno pole na zadawanie pytania. W pytaniu trzeba więc korzystać z trzyznakowych prefiksów. Prefiks składa się z dwóch liter oznaczających skrót nazwy jednego z 43 pól wyszukiwawczych, zakończonych dwukropkiem.

Podczas wyszukiwania można korzystać ze zbiorów wyszukiwawczych, tj. wyświetlać (w polach formularza wyszukiwawczego w trybie *menu* lub po prefiksach w polu wyszukiwawczym w trybie *ekspert*) zawartość zbioru wyszukiwawczego i przenosić do pytania potrzebne terminy wyszukiwawcze.

Wyniki wyszukiwania można oglądać w dwóch standardowych formatach wyświetlania/wydruku, tj. można uzyskać tylko wykaz wyszukanych rekordów (skrót nazwy, tytuł, data) lub po kolei otrzymywać rekordy w formacie pełniejszym, zaproponowanym przez producenta bazy.

Podczas przeglądania wyszukanych rekordów można wybierać rekordy, które chcemy zapamiętać na dysku lub wydrukować.

Użytkownik może dostosować format wyświetlania/wydruku do własnych potrzeb, tj. zdefiniować własny format, ale definiowanie formatu ogranicza się do wyboru pól z podanego zestawu. Nie można więc zaprojektować kolejności wyświetlania/drukowania pól, ani rozmieszczenia pionowego czy poziomego. Nie można wprowadzać własnych stałych, np. polskich odpowiedników nazw pól.

Użytkownik może określić parametry drukowania, czyli parametry drukarki oraz np. liczbę wierszy na stronie, lewy margines, czy zdecydować, że wydruk każdego rekordu będzie się zaczynać na nowej stronie¹⁹.

Podczas instalowania bazy można wskazać edytor tekstu, w którym użytkownik chce przetwarzać wyniki wyszukiwań. Jeśli żadnego edytora wówczas nie wskazano, to wyniki są zapisywane w formacie ASCII.

---

¹⁹ Uwaga: w praktyce ze wskazanych wyżej przykładowo trzech parametrów wydruku możemy na razie, tj. w wersji bazy na 1995 r., ustawić tylko ostatni, tj. zdecydować, czy drukowanie nowego rekordu ma się zaczynać od nowej strony.

UWAGI I WNIOSKI

1. Podczas wyszukiwania w bazie BUNDESRECHT trzeba pamiętać o zakresie czasowym i częstotliwości aktualizacji bazy, a więc liczyć się z koniecznością sięgnięcia po najnowsze niemieckie dzienniki publikacyjne albo — z koniecznością wyszukiwania online.

Jak wspomniano we Wprowadzeniu, bazy danych firmy JURIS są udostępniane zarówno na CD-ROM-ach, jak i online. Baza BUNDESRECHT na CD-ROM-ie jest aktualizowana tylko raz w roku, nowsze informacje znajdują się natomiast w bazie dostępnej online, która na bieżąco (co tydzień) podlega aktualizacji.

Za bazę na CD-ROM opłata jest stała, nie zależy więc od liczby przeprowadzonych wyszukiwań, natomiast za każde wyszukiwanie online trzeba płacić. Przy częstym korzystaniu z bazy zaleca się więc korzystanie z CD-ROM-u do wyszukiwania informacji starszych i odwoływanie się do wersji online tylko po informacji nowsze. Zazwyczaj raz wpisuje się pytanie, a następnie najpierw uruchamia przeszukiwanie CD-ROM-u, a następnie pytanie uzupełnione o informację, że interesuje nas wyłącznie okres np. od 16 września 1994 r., czyli okres, którego jeszcze nie uwzględnia wersja na CD-ROM-ie, kieruje się do bazy udostępnianej online.

Dla prenumeratorów baz JURIS na CD-ROM-ach producent przewidział tzw. specjalne abonamenty online, a więc korzystniejsze warunki wyszukiwania online.

2. Użytkownik zainteresowany wyłącznie obowiązującymi przepisami prawnymi publikowanymi w BGBl. I uzyska z bazy BUNDESRECHT kompletną informację, oczywiście z uwzględnieniem zakresu czasowego bazy.

Otrzymane teksty są tekstami ujednoliconymi.

Większość użytkowników pełnotekstowych baz danych z dziedziny prawa woli bazy gromadzące teksty ujednolicone, jednak zdarzają się użytkownicy zainteresowani, np. dla porównania, akurat tekstem ustawy sprzed nowelizacji, a tego tekstu, podobnie jak tekstów uchylonych aktów normatywnych, już się w bazie BUNDESRECHT nie znajdzie. Warto jednak podkreślić, że w niektórych prawniczych bazach danych przechowywane są różne ujednolicone teksty jednego aktu normatywnego, odpowiadające datom kolejnych nowelizacji.

Tak więc, BUNDESRECHT ułatwia wyszukiwanie aktów normatywnych i licznych przepisów prawnych, nie może jednak całkowicie zastąpić drukowanych źródeł prawa niemieckiego.

3. Użytkownik bazy BUNDESRECHT ma do dyspozycji skromne narzędzia wyszukiwawcze: trzy podstawowe operatory logiczne i maskowanie prawostronne. Zauważmy jednak, że w tej bazie wyszukiwanie pełnotekstowe realizowane jest nie na całych aktach normatywnych, lecz na ich jednostkach redakcyjnych — przepisach prawnych, a więc działanie operatorów logicznych jest ograniczone do mniejszych tekstów. Niemniej, bywają sytuacje, w których odczuwa się brak operatorów bliskości czy możliwości maskowania na początku lub w środku wyrazu.

Szkoda, że producent bazy nie przewidział możliwości innego sortowania wyników wyszukiwania. Czasem potrzebny jest bowiem wydruk uporządkowany np. chronologicznie w porządku malejącym lub rosnącym.

4. Wśród licznych zalet bazy warto wskazać zwłaszcza następujące:
— możliwość wyszukiwania pełnotekstowego;

— wprowadzenie dwóch trybów wyszukiwania, co ułatwia wyszukiwanie użytkownikom o różnym stopniu przygotowania: tryb menu umożliwi początkującemu użytkownikowi wykonanie prostych wyszukiwań, a tryb ekspert pozwala użytkownikowi doświadczonemu na znacznie efektywniejszą pracę;

— przechowywanie historii wyszukiwania, dzięki czemu można zaplanować wieloetapowe wyszukiwanie z wykorzystaniem wyników poprzednich pytań w następnych pytaniach;

— możliwość definiowania własnego formatu wyświetlania/wydruku.

5. Wyżej określono bazę BUNDESRECHT jako pełnotekstowo-bibliograficzną.

W literaturze przedmiotu BUNDESRECHT uznawany jest za bazę pełnotekstową lub za pełnotekstowo-bibliograficzną, niekiedy — za pełnotekstowo-skierowującą (np. [13]). Pierwsza wersja nie jest dokładna, mimo że baza zawiera liczne teksty aktów normatywnych, a więc pełne teksty, ale nie zawiera ich wszystkich.

Jest to więc baza mieszanego typu, tzn. zawiera dwa podstawowe typy rekordów: przepisy prawne (czyli spójne fragmenty aktów normatywnych, składające się na pełne teksty aktów normatywnych) i informacje odsyłające o aktach normatywnych. Wiadomo więc, że jednym z członów określenia typu bazy jest *pełnotekstowa*. Warto się zastanowić, dlaczego jako drugi człon proponowane są dwie możliwości: *bibliograficzna* lub *skierowująca (skorowidzowa)*. Problem ten odnosi się do wielu zbiorów opisów przepisów prawnych. Autorzy wybierający pierwszą możliwość uznają akt normatywny za jeden dokument, a więc — w konsekwencji — bazę zawierającą opisy aktów normatywnych — za bazę bibliograficzną. Inni specjaliści podkreślają natomiast, że na opis jednego aktu normatywnego w bazie składać się może wiele dokumentów piśmienniczych (dzienników ustaw itp.), dane pobrane do jednego rekordu bazy zawierają bowiem informacje o nowelizacjach, derogacjach, podstawach prawnych, zaczerpnięte z wielu dokumentów, a więc obiektami opisanymi w bazie nie są dokumenty piśmiennicze, lecz akty normatywne, czyli bazę taką trzeba zaliczyć do baz skierowujących (informatorowych, skorowidzowych). Według autorów opowiadających się za tą koncepcją bazą bibliograficzną jest natomiast baza, w której kolejne rekordy zawierają opisy poszczególnych numerów dziennika ustaw, lub baza zawierająca opisy bibliograficzne poszczególnych aktów normatywnych z dziennika ustaw bez informacji dodatkowych, np. o aktualnym stanie prawnym, czyli baza, w której gromadzone są opisy bibliograficzne spójnych fragmentów dzienników urzędowych. Proszę zauważyć, że — zgodnie z takim rozróżnieniem — baza bibliograficzna dotycząca aktów normatywnych jest statyczna, tj. kolejne jej aktualizacje polegają na dodawaniu nowych rekordów, a „stare” rekordy nie ulegają żadnym zmianom, natomiast baza skierowująca jest bazą dynamiczną, odzwierciedlającą wszystkie zmiany w prawodawstwie.

W Polsce tradycyjnie przyjęto się bazy takie jak BUNDESRECHT nazywać *pełnotekstowo-bibliograficznymi*, ale czasem można się spotkać także z określeniem *pełnotekstowo-skierowująca* czy *pełnotekstowo-skorowidzowa*. Można by ewentualnie pogodzić obie możliwości, używając określenia *pełnotekstowo-odsyłająca*, ale nie ma chyba sensu wprowadzać jeszcze jednego określenia, mało zresztą znanego większości użytkowników baz danych z dziedziny prawa.

6. Baza w wydaniu rozpowszechnianym w 1995 r. wymaga dopracowania: część funkcji zadeklarowanych w pomocy (helpach) czy w broszurze [10] nie została zrealizowana, część rekordów wymaga uzupełnienia, brakuje licznych

objaśnień do ekranu wyszukiwania w trybie ekspert (choć pomoc dla trybu menu przygotowano dobrze).

Na przykład, podczas korzystania z hipertekstu nie działa klawisz MINUS; przy definiowaniu własnego formatu wyświetlania/wydruku nic nie daje klawisz F2; dwa pola wyszukiwawcze — *NORMEN* i *TEXT* — różnią się jedynie długością na formularzu menu, mają natomiast te same zbiory wyszukiwawcze i umożliwiają zadawanie tych samych pytań²⁰.

Informacja o tym, że symbol § uzyskuje się z klawiatury numerycznej kombinacją klawiszy ALT 21, powinna być umieszczona w broszurze [10].

7. Baza BUNDESRECHT stanowi jednak, tj. mimo zauważonych usterek i niezbyt częstej aktualizacji wersji CD-ROM-owej, bardzo wielką pomoc w wyszukiwaniu przepisów prawnych niemieckiego prawa federalnego. Pozostaje żywić nadzieję, że w następnych wydaniach baza zostanie poprawiona i uzupełniona, czego producentowi i nam, użytkownikom, szczerze życzę.

Literatura wykorzystana:

1. Business and legal CD-ROMs in print : 1993 : an international guide to CD-ROM and CD-based multimedia products in business, economics, finance, law, and related fields. Rega R. (comp.), Desmarais N. (ed.). Wesport: Meckler 1993.
2. The CD-ROM directory 94 with multimedia CD's. Finlay M. (ed.). 11th ed. London: TFPL Publ. 1993.
3. Creifelds Rechtswörterbuch. 11 neuarb. Aufl. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1992.
4. Directory of law-related CD-ROMs 1994. Eis A.L. (comp. and ed.). Teaneck, NJ: Infosources 1994.
5. Germany. W: Foreign law: current sources of codes and legislation in jurisdictions of the world. Vol. II: Western and Eastern Europe and the EC. 1991 (wyd. kołotekowe).
6. Góralski W.M.: Federalny Trybunał Konstytucyjny. W: Ustrój państwowy Republiki Federalnej Niemiec. Janicki L. (red.). Poznań: Instytut Zachodni 1986 s. 455-494.
7. Handbuch der Rechtsförmlichkeit: Empfehlungen des Bundesministeriums der Justiz zur einheitlichen rechtsförmlichen Gestaltung von Gesetzen und Rechtsverordnungen nach § 38 Abs. 3 GGO II. Köln: Bundesanzeiger Verl. 1991s. 455-494.
8. Janicki L.: Wybrane aspekty terminologii w pracach niemcoznawczych, zwłaszcza prawniczych. Przegląd Zachodni 1986 nr 5-6 s. 61-77.
9. Juris Data Disc: Handbuch. Stand 8/93. Saarbrücken: Juris GmbH 1993.
10. Juris CD-ROM Bundesrecht. 4. Aufl. Saarbrücken: Juris GmbH 1994.
11. Nichols S.J.: CD-ROM and online law databases. 4th ed. London: Aslib 1993.
12. Popowska H.: Baza danych JURIS CD-ROM BUNDESRECHT: charakterystyka i instrukcja korzystania. 1995, 61 s. (maszynopis).
13. Scientific Consulting Dr. Schulte-Hillen: Handbuch der Wirtschaftsdatenbanken: Inhalte und Anbieter — weltweit. Darmstadt, etc.: Hoppenstedt 1992.

---

²⁰ co odkryłam przypadkiem — omyłkowo wpisując pytanie do pola *NORMEN* zamiast do pola *TEXT* i uzyskując właściwy rezultat wyszukiwania.

14. Skibicki W.: Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej niemiecko-polski. Wyd. II. Warszawa: Wiedza Powszechna 1993.
15. Szmyt A.: Stanowienie ustaw w RFN : rozwiązania proceduralno-organizacyjne w prawie konstytucyjnym. Gdańsk: Wyd. Uniw. Gdańskiego 1993.
16. Weber-Fas R.: Wörterbuch zum Grundgesetz. Stuttgart: Klett-Cotta 1993.
17. Zwierzchowski E.: Postępowanie ustawodawcze w Republice Federalnej Niemiec (szczegół federacji). W: Postępowanie ustawodawcze. Zwierzchowski E. (red.). Warszawa: Wyd. Sejmowe 1993.

* * *

Biblioteka Sejmowa korzysta z bazy BUNDESRECHT od 1994 r. W styczniu 1996 r., a więc po przekazaniu tego artykułu Redakcji, otrzymaliśmy 5. wersję bazy, obejmującą okres do 8 września 1995 r., tj. do nr 47 BGBl. I włącznie. Wraz z bazą nadesłano tym razem także instrukcję korzystania z bazy, opublikowaną zresztą w 1994 r. *JURIS CD-ROM BUNDESRECHT*. Stand 10/94. Saarbrücken: JURIS GmbH 1994, 77 s

Summary

JURIS CD-ROM BUNDESRECHT DATABASE

The full-text database comprising the German federal law since 1949 is categorised and evaluated. Presented, among others, are rules of the input norm setting acts, search options and the printout of the search results. Mentioned are terminological problems specifying the type of the base including references to the norm setting acts, ie. the problem of bibliographic database vs. addressing database. The article was prepared on the basis of the fourth version of the base published in 1995.

Резюме

БАЗА ДАННЫХ JURIS CD-ROM BUNDESRECHT

Обсуждено и охарактеризовано полно-текстовую базу данных содержащую немецкие федеральные предписания с 1949 г. Представлены, между прочим, правила ввода нормативных актов в базу, поисковые признаки и распечатка результатов поиска. Указано на терминологическую проблему определения типа базы данных, учитывая ссылку на нормативные акты, то есть проблему библиографических и отсылающих баз данных. Статья была подготовлена на основе четвёртой версии базы данных распределяемой в 1995 г.

WYDAWNICTWO

SBP

Nasza seria

WYDAWNICTWO

SBP

<<NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA>>

wzbogaciła się o nową, ciekawą książkę

Joanny Papuzińskiej

„DZIECKO W ŚWIECIE EMOCJI LITERACKICH”

Autorka jest znaną postacią w świecie bibliotekarskim poprzez swoją twórczość jak i bardzo szerokie, osobiste kontakty z bibliotekarzami oraz działalność popularyzatorską

Książka, którą Państwu prezentujemy zawiera dziewięć studiów poświęconych literaturze dziecięcej. Oto one:

- *Dziecko w świecie emocji literackich*
- *Antropologia dzieciństwa w twórczości Janusza Korczaka*
- *Składniki melodramatyczne w folklorze dziecięcym*
- *Wartość a przemoc w literaturze dziecięcej i w recepcji czytelniczej*
- *Teatr dźwięków – muzyczność poezji dla dzieci*
- *Ścieżka mokra od łez*
- *Atelier strachu*
- *Goście nocy*
- *„My” i „oni” czyli stereotypy narodowe w polskiej literaturze dziecięcej*

Wszystkie zebrane teksty łączy spojrzenie Autorki na problemy literatury dziecięcej pod kątem sygnałów emocjonalnych, jakie przekazuje ona dziecku.

**Książka powstała z myślą o tych, którzy są dla dzieci przewodnikami w świecie literatury —
czyli dla Was Szanowni Czytelnicy**

Gorąco tę książkę polecamy!

Zamówienia prosimy kierować:

Dział Promocji i Kolportażu
ul. Hankiewicza 1, 02-103 Warszawa
lub

Wydawnictwo SBP ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-953 Warszawa

TEZURUS PRAWA BIBLIOTEKI SEJMOWEJ

Ewa Chmielewska-Gorczyca
Biblioteka Sejmowa

Informacja prawnicza, język informacyjno-wyszukiwawczy; TEZAURUS PRAWA — metoda i charakterystyka.

„Tezaurus Prawa” (TEP) Biblioteki Sejmowej (BS) jest ostatnim, a jednocześnie najobszerniejszym z tezaurusów systemu STEBIS [1,2,3]. Obecnie część alfabetyczna tezaurusa dostępna jest jedynie w postaci komputerowej, podczas gdy część systematyczna także w postaci wydruku powielonego. Programami, pod którymi można korzystać z TEP, są:

- MTM.4, będący implementacją systemu Microslis, obsługujący wielojęzyczną wersję TEP;
- ALEPH, będący zintegrowanym systemem bibliotecznym stosowanym w BS, w którym jeden z modułów (tzw. CLA) służy do obsługi tezaurusa jednojęzycznego.

Tezaurus prawa stosowany jest do indeksowania zbiorów BS. Dotychczas deskryptorami z TEP zaindeksowano ok. siedmiu tysięcy książek.

SŁOWNICTWO TEZAURUSA

Słownictwo tezaurusa obejmuje zarówno deskryptory, jak i askryptory kierujące do odpowiadających im deskryptorów, np. *skażenie środowiska* USE degradacja środowiska. Askryptory wspomagają użytkownika w odnalezieniu odpowiedniego terminu do zaindeksowania danego tematu i umożliwiają wyszukiwanie poprzez różne określenia danego zagadnienia.

Specjalistów z zakresu prawa razić mogą niektóre terminy użyte na oznaczenie działów prawa, które w polskiej tradycji nie są uznawane, np. *prawo oświatowe*, *prawo komputerowe*, *prawo żywnościowe*, czy nawet nie budzący wśród laików termin *prawo patentowe*. Należy jednak pamiętać, że tezaurus nie służy odzwierciedleniu stanu wiedzy (klasyfikacji nauk) lecz stanu piśmiennictwa (zawartości treściowej dokumentów) i posługuje się terminologią tam stosowaną. Tak więc, jeśli istnieją książki na temat prawa patentowego to termin ten powinien pojawić się w tezaurusie. Inną przyczyną wprowadzenia tego typu terminów jest licznie w zbiorach BS reprezentowana literatura obca (ponad 50% na-

bytków), w której odzwierciedlony jest podział prawa różny od przyjętego w Polsce. Jak przedstawić w języku polskim temat książki „educational law” lub „media law”? Dla wyrażenia tych tematów wprowadzane są terminy obce prawu polskiemu (tu: odpowiednio: *prawo oświatowe* i *prawo środków masowego przekazu*). Inną przyczyną przyjęcia takiego rozwiązania była konieczność zachowania zgodności z tezauresem Parlamentu Europejskiego *EUROVOC*. Jeszcze inną przyczyną była potrzeba utworzenia nazw dla działów skupiających deskryptory dotyczące spójnej grupy zagadnień prawnych w celu usystematyzowania całego zbioru terminów tezaury w jeden logiczny układ łatwy do przeszukiwania. Termin tego typu, np. *prawo oświatowe* należy więc rozumieć jako wszelkie zagadnienia i akty legislacyjne związane z edukacją, prawo leśne jako regulacje i problemy prawne dotyczące lasów i leśnictwa, prawo żywnościowe — jako zagadnienia prawne dotyczące żywności, itp. Termin *prawo środków masowego przekazu* traktować należy jako nazwę umowną synonimiczną w stosunku do wyrażenia „środki masowego przekazu — zagadnienia prawne” lub „ustawodawstwo dotyczące środków masowego przekazu”, „regulacja w dziedzinie środków masowego przekazu”.

Dla „odciążenia” pewnych deskryptorów, których zbyt częste występowanie w opisach prowadzić może do zmniejszenia ich wartości selekcyjnej, wprowadzono pewną liczbę tzw. deskryptorów prekoordynowanych, tj. przedstawiających temat, który może być wyrażony za pomocą połączenia już istniejących dwóch deskryptorów, np. *konstytucja niemiecka* a nie *konstytucja* + *Niemcy*. Przykładami skrajnymi są deskryptory *Polska* i *prawo*, na które „zapotrzebowanie” w polskiej bibliotece prawniczej jest zupełnie zrozumiałe. I tak, pomimo iż z zasady konstytucje indeksowane są połączeniem dwóch deskryptorów — *konstytucja* oraz nazwa kraju, np. *konstytucja* + *Bulgaria*, w przypadku konstytucji polskiej stosujemy gotowy termin prekoordynowany *konstytucja polska*. Podobnie wyszczególnione zostały terminy *prezydent polski*, *parlament polski*, *ustawodawstwo polskie*, itp., a w przypadku prawa *terminologia prawnicza* (zamiast *prawo* + *terminologia*), *informacja prawnicza*, *informatyka prawnicza*, itp.

Dodatkową korzyścią takiego rozwiązania jest możliwość wyodrębnienia w tezaurysie i zgrupowania w jednym miejscu terminów węższych, np. pod terminem *konstytucja polska* wszystkich konstytucji, np.

- konstytucja polska
- Konstytucja 3 Maja
- Konstytucja 1921
- Konstytucja 1935
- Konstytucja 1952
- Mała Konstytucja 1992

oraz połączenia utworzonych terminów z innymi deskryptorami relacją kojarzeniową, np.

- terminologia prawnicza
- RT informacja prawnicza
- terminologia

Nie byłoby to możliwe w przypadku pozostawienia deskryptorów prostych i łączenia ich na etapie wyszukiwania.

Wadą takiego rozwiązania jest niekonsekwentne traktowanie podobnych tematów. Użytkownik przyzwyczajony do łączenia deskryptora *konstytucja* z deskryptorem wyrażającym nazwę kraju w pozostałych przypadkach może błędnie sformułować zapytanie o konstytucję polską jako *konstytucja* + *Polska*. Jest to

jednak pozorna niekonsekwencja, ponieważ podstawowa reguła indeksowania i wyszukiwania głosi, iż należy zawsze stosować termin najbliższy zakresem tematowi opracowywanego lub wyszukiwanego dokumentu, tj. wybierać termin szczegółowy, prekoordynowany (jeśli jest dostępny), a nie wyrażać go za pomocą kombinacji dwóch szerszych zakresowo terminów. Praktyka ta stosowana jest we wszystkich systemach i obowiązuje w całym teaurusie prawa, np. jeśli wyszczególnione są niektóre działy statystyki, jak: statystyka demograficzna, statystyka gospodarcza, statystyka rolnictwa, to dla dokumentów dotyczących tych tematów mamy obowiązek użycia wymienionych deskryptorów, a nie, jak w pozostałych przypadkach, gdy brak jest wyszczególnienia, wyrażać je za pomocą kombinacji terminów bezpośrednio szerszych (tu: *statystyka + demografia, statystyka + gospodarka, statystyka + rolnictwo*).

Przy wprowadzaniu deskryptorów prekoordynowanych kierowano się potrzebami użytkowników, np. ze względu na częste prośby o teksty dokumentów międzynarodowych z zakresu praw człowieka utworzony został deskryptor *dokumenty ochrony praw człowieka*, pomimo że temat ten wyrazić można było poprzez kombinację dwóch istniejących deskryptorów *dokument międzynarodowy i prawa człowieka*. Dzięki utworzeniu tego terminu odciążony został nadmiernie wykorzystywany deskryptor *prawa człowieka* oraz umożliwiono wyszczególnienie jako deskryptorów węższych wybranych dokumentów tego typu, np.

dokumenty ochrony praw człowieka

- deklaracje praw człowieka
- - Deklaracja o Prawach Człowieka 1991
- - Deklaracja Podstawowych Praw i Wolności 1989
- - Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela 1789

(. . .)

- konwencje praw człowieka
- - Konwencja Praw Dziecka 1989

(. . .)

Umożliwia to przegląd dokumentów dotyczących ochrony praw człowieka, których teksty znajdują się w zbiorach BS, a dodatkowo — zaopatrzenie tych nazw w różnego typu odsyłacze, np.

Konwencja Praw Dziecka 1989

UF Convention on the Right of the Child

Konwencja o Prawach Dziecka 1989

BT konwencje praw człowieka

RT dziecko

ochrona dziecka

okrutne i poniżające traktowanie

opieka nad dzieckiem

prawa dziecka

rzecznik praw dzieci

Odsyłacze typu UF pozwalają dotrzeć do danej konwencji przez różne warianty jej nazwy (w tym obcojęzyczne), a odsyłacze typu RT wskazują tematy pokrewne oraz sygnalizują istnienie tej konwencji przy wszystkich tematach związanych, np.

rzecznik praw dzieci

RT Konwencja Praw Dziecka 1989

Wszystkie deskryptory pisane są małą literą (z wyjątkiem nazw własnych). Zachowano naturalny szyk terminów wielowyrazowych, od formy inwersyjnej

dając w uzasadnionych wypadkach odsyłacz, np. *prawo karne międzynarodowe USE* międzynarodowe prawo karne.

Przyjęto zasadę stosowania liczby pojedynczej dla deskryptorów, z wyjątkiem terminów, które:

— nie posiadają liczby pojedynczej lub w liczbie pojedynczej mają inne znaczenie, np. oszczędności (*savings*), warunki atmosferyczne, obiekty światopoglądowe;

— w liczbie pojedynczej mogą być wieloznaczne, natomiast forma liczby mnogiej eliminuje tę wieloznaczność, np. instytucje (por. *instytucja premiera* w znaczeniu urzędu premiera), organizacje (por. *organizacja pracy* jako stowarzyszenie i organizowanie), wydawnictwa (por. *wydawnictwo* jako publikacja i instytucja wydawnicza). W nielicznych wypadkach od formy liczby mnogiej sporządzono odsyłacz, szczególnie w wypadku zmiany rdzenia, np. *urzędy USE* urząd.

STRUKTURA TEZAURUSA

TEP składa się z części systematycznej i alfabetycznej. Część systematyczna zawiera tylko deskryptory ułożone w porządku logicznym. Zgrupowane są one w dwóch głównych działach: „Prawo” oraz „Dziedziny pokrewne”. Przewidywane jest dołączenie trzeciego działu obejmującego Tezaurus Organizacji Międzynarodowych oraz Tezaurus Nazw Geograficznych (nazwy własne), stanowiące obecnie odrębne słowniki. Dziedziny pokrewne oraz organizacje międzynarodowe i nazwy geograficzne traktować można jako pomocnicze części tezaurusa prawa, zintegrowane z nim w celu większej wygody użytkownika (zgrupowania wszystkich terminów w jednym ciągu alfabetycznym).

Wykaz systematyczny podzielony jest na działy skupiające deskryptory dotyczące jednej dziedziny (najczęściej gałęzi prawa) i porządkujące je hierarchicznie (poziom hierarchii wskazują wcięcia). Przy wyodrębnianiu poszczególnych działów kierowano się kryteriami pragmatycznymi, tj. dokonano takiego podziału całego zakresu tezaurusa, aby objętość poszczególnych działów przy wydruku (w dwóch kolumnach) nie przekraczała jednej strony (zdecydowały więc względy praktyczne, jakimi jest m.in. ograniczona percepcja czytelnika mogącego jednorazowo objąć wzrokiem zawartość jednej strony w celu szybkiego zorientowania się, jakimi deskryptorami danego działu może dysponować). W przypadku przekroczenia objętości strony jeden z poddziałów zamieniany jest na kolejny dział grupujący wszystkie podrzędne terminy na następnej stronie. W dziale, z którego go zaczerpnięto, pozostaje on wymieniony, ale bez dalszej rozbudowy, jedynie ze znakiem plusa wskazującym, że dalszego podziału należy szukać na oddzielnej stronie, np.

- prawo ochrony środowiska
- degradacja środowiska +
- norma ekologiczna
- ochrona środowiska
- polityka ochrony środowiska +
- (. . .)

Nazwy działów (tzw. top terms) są więc takimi samymi deskryptorami, jak pozostałe terminy i można je wykorzystywać w indeksowaniu i wyszukiwaniu. Każdy taki deskryptor ma swój termin szerszy, wskazujący z jakiego innego

działu został zaczerpnięty (jakiemu innemu działowi został podporządkowany). W rezultacie powstało jedno drzewo hierarchiczne podzielone sztucznie przy prezentacji graficznej na szereg działów ułatwiających wyszukiwanie, lecz nie gubiących zależności hierarchicznych. W części podstawowej tezauryśa prawa wszystkie terminy są podrzędnę i prowadzą do najwyższego w hierarchii (i tym samym nie mającego żadnego terminu szerszego) deskryptora *prawo*. Innymi słowy, całe drzewo hierarchiczne wywodzi się od tego jednego terminu (jest jego rozbudow).

Nazwy działów zaopatrzone są w kody pełniącą funkcję porządkującą i adresową, wskazującą kolejność działów i ułatwajc ich odnalezienie w części systematycznej (zastępuj podawanie numeru strony). Dodatkowo utworzono dwa pomocnicze spisy wszystkich nazw działów wraz z ich kodami — systematyczny i alfabetyczny, pełniącą funkcję spisu treści i indeksu, np.

Systematyczny spis działów

01 PRAWO
02 ŹRÓDŁA PRAWA
03 PRAWO KONSTYTUCYJNE
03.1 PAŃSTWO
03.2 WŁADZA USTAWODAWCZA
03.3 PARLAMENT
03.4 WŁADZA WYKONAWCZA
04 PRAWO WYZNANIOWE
05 PRAWO WYBORCZE
06 PRAWO KARNE
06.1 PRZESTĘPSTWO
(...)

Alfabetyczny spis działów

BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE — 51.3
BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE — 50.5
DEGRADACJA ŚRODOWISKA — 14.2
(...)
PRAWA CZŁOWIEKA — 32
PRAWO — 01
PRAWO ADMINISTRACYJNE — 13
PRAWO ATOMOWE — 31
PRAWO AUTORSKIE — 09
PRAWO BANKOWE — 20
PRAWO BUDOWLANE — 16
(...)

Ułatwia to orientację w części systematycznej i szybsze dotarcie do interesującego czytelnika działu.

Deskryptory węższe danego terminu ułożone są w części systematycznej najczęściej w porządku alfabetycznym. Wyjątek stanowią te deskryptory węższe, wśród których wyodrębniono różne fasety, tj. podgrupy wyróżnione według różnych kryteriów podziału. Stanowią one odrębne ciągi alfabetyczne grupującą deskryptory jednego rodzaju, np.

transport
- rodzaj transportu
- - transport krajowy

- transport międzynarodowy
- transport transgraniczny
- transport wewnętrzny

- transport kosmiczny
- transport lądowy
- transport podziemny
- transport powietrzny
- transport wodny

- transport energii
- transport pasażerski
- transport towarowy
- transport zwierząt

Tezaurus prawa ma strukturę polihierarchiczną, tj. jeden termin może posiadać więcej niż jeden deskryptor szerszy (nadrzędny), np.

konstytucja	międzynarodowe prawo karne
BT prawo konstytucyjne	BT prawo karne
źródła prawa	prawo międzynarodowe

Polihierarchia umożliwia użytkownikowi odnalezienie węższego terminu należącego do więcej niż jednego działu (grupy tematycznej) w każdym miejscu schematu hierarchicznego. Konsekwencją tego jest wielokrotne wystąpienie tego terminu w wykazie systematycznym, w podanych przykładach dwukrotnie, tj.

prawo konstytucyjne	prawo karne
- konstytucja	- międzynarodowe prawo karne
źródła prawa	- prawo międzynarodowe
- konstytucja	- międzynarodowe prawo karne

Przy każdym wystąpieniu terminu powinna znajdować się cała dalsza jego rozbudowa, tj. wszystkie terminy węższe. Aby nie powtarzać w wielu miejscach wykazu długich nieraz łańcuchów hierarchicznych, zdecydowano podawać pełną rozbudowę tylko w jednym wybranym dziale (z którym terminy węższe są najściślej związane), w pozostałych wystąpieniach terminu dając przy nim znak „+” wskazujący, że dalszej jego rozbudowy należy szukać w innym miejscu schematu. Dla ułatwienia odszukania tego miejsca po znaku „+” podany jest kod działu zawierającego pełną rozbudowę, np.

prawo ochrony środowiska	
-- ochrona środowiska	
-- ochrona roślin	
-- - środki ochrony roślin + 26.2	<==
rolnictwo	
- środki produkcji rolnej	
-- nawozy	
-- sprzęt rolniczy	
-- - środki ochrony roślin	<==
---- herbicyd	
---- insektycyd	
---- pestycyd	

Czasami prowadzi to do rozbitcia terminów węższych deskryptora między dwa działy, np.

- prawo konstytucyjne
- prawa i obowiązki obywateli
- obowiązki obywatela
- obowiązek podatkowy
- obowiązkowa służba wojskowa
- szkolnictwo obowiązkowe
- prawa obywatela + 32 <==
- prawa człowieka
- prawa i obowiązki obywateli
- obowiązki obywatela + 03 <==
- prawa obywatela
- prawa ekonomiczne
- prawo do pracy
- — — — prawo do rozwoju
- (...)

CZĘŚĆ ALFABETYCZNA *TEP*

Część alfabetyczna zawiera wszystkie deskryptory i askryptory ułożone w porządku alfabetycznym. Artykuł askryptorowy zawiera jeden z trzech rodzajów odsyłaczy:

1) USE odpowiadający polskiemu „zob.”, „używaj”, „stosuj”, tj. kierujący od askryptora do deskryptora, np. *broń nuklearna* USE *broń jądrowa*, *wyznanie buddyjskie* USE *buddyizm*, *Romowie* USE *Cyganie*.

2) USE a AND b, odpowiadający polskiemu „używaj A i B”, kierujący od terminu prekoordynowanego do zastępującej go w systemie kombinacji dwu (lub więcej) deskryptorów, np. *roślina chroniona* USE *ochrona roślin* AND *gatunki chronione*, *międzynarodowe prawo ochrony środowiska* USE *prawo międzynarodowe* AND *prawo ochrony środowiska*. Odsyłacz tego typu ma na celu ułatwienie korzystania z systemu (zastępuje fragment instrukcji indeksowania), podpowiadając użytkownikowi, jakiej kombinacji terminów powinien użyć dla tematu, który nie ma swej reprezentacji w zbiorze deskryptorów. Stosowany jest w sytuacji, gdy istnieje podejrzenie, iż użytkownik może poszukiwać tematu poprzez termin prekoordynowany, podczas gdy jest on w systemie wyrażany za pomocą koordynacji dwóch lub więcej elementów słownika. Odsyłacz typu AND zapobiega zbytniemu rozrostowi słownictwa.

3) USE a OR b, odpowiadający polskiemu „używaj A lub B”, kierujący od terminu wieloznacznego lub zbyt szerokiego do zastępujących go dwu (lub więcej) deskryptorów jednoznacznych lub specyficznych, np. *indeks* USE *wykaz* OR *indeks studenta* OR *wskaźnik*, *wydawnictwa kartograficzne* USE *atlas* OR *mapa*, *cło* USE *opłata celna* OR *wartość celna*.

Artykuł deskryptorowy zawiera następujące elementy:

deskryptor tytułowy

SN Scope note, czyli uwaga dotycząca zakresu lub użycia danego deskryptora
 UF Used for (stosowane zamiast), czyli askryptor kierujący do danego deskryptora

BT Broader term (termin szerszy), czyli deskryptor nadrzędny

NT Narrower term (termin węższy), czyli deskryptor podrzędny

RT Related term (termin kojarzeniowy), czyli deskryptor pokrewny

+ UF askryptor z odsyłacza typu „AND”

- UF askryptor z odsyłacza typu „OR”.

Wskaźniki relacji postanowiono pozostawić w ich wersji angielskiej (UF, BT, NT, RT), zgodnej ze standardem międzynarodowym, może to jednak ulec zmianie, jeśli takie będą sugestie użytkowników, np. UF zastąpić przez NU, BT przez ST (lub SD), SN przez UW (uwaga), itp.

Przykłady artykułów deskryptorowych:

energia czysta

UF alternatywne źródło energii

niekonwencjonalne źródło energii

BT energia

ochrona środowiska

NT bioenergia

biogaz

energia geotermiczna

energia słoneczna

energia wiatru

energia wodna

RT polityka energetyczna

walka z zanieczyszczeniem

zapobieganie zanieczyszczeniu

negocjacje zbiorowe

SN Metody negocjacji w sprawie zawarcia układu zbiorowego między pracodawcami a związkami zawodowymi.

UF pertraktacje w sprawie umowy zbiorowej

regulacje sporów zbiorowych

rokowania zbiorowe

rozstrzyganie sporów zbiorowych

rozwiązywanie zbiorowych sporów pracy

układ zbiorowy pracy

BT stosunki pracy

NT negocjacje trójstronne

RT dialog społeczny

organizacje pracodawców

prawa związków zawodowych

spory pracy

związek zawodowy

Scope notes służą wyjaśnieniu znaczenia terminu (forma krótkiej definicji),

np. **ekokonwersja**

SN Zamiana długu na zobowiązanie dłużnika do wydatkowania określonej sumy na cele ochrony środowiska.

obiekcje światopoglądowe

SN Odmowa służby wojskowej, pracy w sobotę lub niedzielę, itp. ze względów światopoglądowych.

lub wskazaniu znaczenia odbiegającego od ogólnie przyjętego, np.

pożyczka

SN Rozumiane jako udzielenie kredytu. Dla zaciągnięcia kredytu

stosuj termin „zapożyczenie”.

W programie MTM.4 wyświetlana jest tylko pierwsza linia tekstu uwag (SN), dla zasygnalizowania, że taki tekst istnieje. W razie potrzeby można wyświetlić

cały tekst w postaci okna. W systemie ALEPH-BS cały tekst wyświetlany jest za każdym razem, co zabiera znaczną część ekranu (często niepotrzebnie, gdyż nie zawsze użytkownik zainteresowany jest definicją lub wyjaśnieniem terminu), dlatego element ten został przerzucony na koniec artykułu deskryptorowego (po istotniejszych z punktu widzenia wyszukiwania terminach szerszych, węższych i kojarzeniowych).

W trosce o zapewnienie jak największej przyjazności systemu tezaurs prawa posiada bogaty zestaw odsyłaczy (średnio ponad pięć askryptorów na jeden deskryptor, w porównaniu z mniejszą liczbą askryptorów niż deskryptorów w EUROVOC-u), przy czym liczba askryptorów stale wzrasta. Służyć ma to zapewnieniu dotarcia do terminu indeksowego reprezentującego dane zagadnienie poprzez wszelkie możliwe warianty wyrażenia tego tematu, w tym i pokrewne, np.

ochrona konsumenta	aborcja nielegalna
UF obrona konsumentów	UF nielegalna aborcja
ochrona interesów konsumenta	nielegalne przerywanie ciąży
ochrona praw konsumentów	podziemie aborcyjne
polityka konsumencka	turystyka aborcyjna
prawa konsumenta	zakaz aborcji

Terminy szersze i węższe podawane są tylko z najbliższego poziomu. Wszystkie deskryptory węższe w stosunku do jednego terminu uporządkowane są alfabetycznie (bez wyodrębniania faset, co miało miejsce w części systematycznej), podobnie jak terminy kojarzeniowe. Liczba terminów związanych relacją pokrewieństwa (RT) jest znacznie większa niż jest to na ogół przyjęte. Służyć ma to zarówno ułatwieniu nawigacji po tezaursie (szybkiego przechodzenia do innych deskryptorów widocznych na ekranie), jak i wskazaniu użytkownikowi wszelkich terminów możliwych do wykorzystania w celu poszerzenia instrukcji wyszukiwawczej, np.

wolność wyznania	związek zawodowy
RT grupa religijna	RT "Solidarność"
mniejszość religijna	dialog społeczny
dyskryminacja religijna	konsultacja pracownicza
obiekcje światopoglądowe	negocjacje zbiorowe
państwo laickie	organizacje pracodawców
państwo wyznaniowe	organizacje zawodowe
prawa polityczne	prawa związków zawodowych
prawo do prywatności	rada zakładowa
religia	reprezentacja pracowników
stosunek Państwo-Kościół	spory pracy
szkolnictwo laickie	wolność myśli
szkolnictwo wyznaniowe	wolność związków zawodowych
wolność myśli	wybory do związków zawodowych

SPÓJNOŚĆ TEP Z TEZAUSEM EUROVOC

Tezaurs prawa utworzony został na podstawie wielojęzycznego tezaursu Parlamentu Europejskiego *EUROVOC*, jednak ze względu na liczne zmiany związane ze specyficznymi potrzebami BS nie można go traktować jako tłu-

maczenie. Zmiany w stosunku do *EUROVOCu* dotyczą przede wszystkim słownictwa. Tak więc.:

1) Nie wszystkie terminy tezaury *EUROVOC* zostały włączone do *TEP*; niewielki procent deskryptorów został pominięty przy tłumaczeniu ze względu na wątpliwości co do potrzeby wprowadzania danego terminu (małe prawdopodobieństwo wykorzystania go w indeksowaniu w zbiorach BS, np. *toy library, electrochemistry*). Pominięte deskryptory tezaury *EUROVOC* stanowią tzw. listę kandydatów na deskryptory i są sukcesywnie włączane w trakcie indeksowania, jeśli pojawi się dokument dotyczący danego tematu.

2) Dodane zostały deskryptory uznane za niezbędne ze względu na specyficzne potrzeby BS. Podobnie jak przy terminach pominiętych stanowią one niewielki procent całego zbioru słów i w większości wypadków dotyczą:

— bardziej szczegółowej rozbudowy dziedziny prawa, np. prawo rzymskie, prawo kanoniczne, odpowiedzialność konstytucyjna, terminologia prawnicza, kodeks handlowy;

— uwzględnienia tematów specyficznych dla sytuacji i problemów Polski, np. ekokonwersja, konstytucja polska, Kościół a wybory, Sejm, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji;

— dostosowania tezaury do specyficznych potrzeb BS uwzględniających częste pytania jej użytkowników, np. dodanie terminu *tekst*, funkcjonującego jako deskryptor formalny i sygnalizującego, iż w indeksowanym dokumencie znajduje się tekst (oryginalny lub tłumaczenie) danej konstytucji, ustawy, konwencji, itp., a nie tylko ich omówienie lub komentarz. Innym przykładem dostosowania zbioru deskryptorów do potrzeb użytkowników jest włączenie nazw własnych — tytułów wielu znaczących dokumentów międzynarodowych, jak wspomniane już dokumenty ochrony praw człowieka.

W założeniu terminy dodane umieszczane są jako węższe w stosunku do deskryptora mającego swój odpowiednik w tezaurysie *EUROVOC*, tak więc w przypadku tłumaczenia opisów deskryptorowych w celu wymiany informacji wystarczy mechanicznie przydzielić najbliższy termin szerszy znajdujący się w *EUROVOCu* (tj. w *TEP* oznaczony gwiazdką), np.

konstytucja polska

regiony Polski

konstytucja *

BT Polska *

Kościół a wybory

BT stosunek Państwo-Kościół *

Modyfikacja tezaury *EUROVOC* dotyczyła także jego struktury hierarchicznej. Najważniejszą zmianą jest wspomniane już przyjęcie w *TEP* polihierarchii, podczas gdy *EUROVOC* ma strukturę monohierarchiczną, tj. dopuszcza tylko jednokrotne przyporządkowanie terminu do jakiegoś działu (z niewielkim odejściem od tej zasady w zakresie nazw geograficznych i organizacji międzynarodowych). W konsekwencji każdy deskryptor ma tylko jeden termin szerszy. *TEP* posiada strukturę polihierarchiczną, tj. jeden deskryptor może posiadać tyle terminów szerszych, w ilu działach wystąpił ze względu na jego powiązania semantyczne. Rozwiązanie takie utrudnia w znacznym stopniu kontrolę słownictwa twórcom tezaury, ułatwia jednak korzystanie z niego użytkownikom końcowym, szczególnie korzystanie z części systematycznej. W każdym dziale wyliczone są bowiem wszystkie terminy związane z nim relacją podrzędności, bez względu na to, czy wcześniej wystąpiły już w innych działach.

Zmiany w strukturze hierarchicznej dotyczą także wzajemnych zależności między terminami. *EUROVOC* jest tezaurem politematycznym szeregującym

terminy w taki sposób, aby odzwierciedlały przede wszystkim problemy polityczne, gospodarcze i społeczne. Zagadnienia prawne zostały im podporządkowane, tak więc poza kilkoma działami dotyczącymi prawa, jak prawo cywilne, karne, międzynarodowe i prawa człowieka, pozostałe terminy prawne rozproszone są i podporządkowane innym, najczęściej terminowi *polityka*, np.

polityka transportowa (transport policy)

NT prawo transportowe (transport law)

polityka ochrony środowiska (environmental policy)

NT prawo ochrony środowiska (environmental law)

Układ *TEP* służy uporządkowaniu terminów zgodnie z oczekiwaniami prawników, tak więc terminy prawne stanowią zazwyczaj nazwy działów. Nastąpiło więc w większości wypadków odwrócenie hierarchii: termin prawny jest szerszym, a nie węższym, jak w podanych przykładach, np.

prawo transportowe

NT polityka transportowa

prawo ochrony środowiska

NT polityka ochrony środowiska

Na niższych szczeblach podziału przyporządkowania typu termin nadrzędny — termin podrzędny są w większości wypadków zgodne z tezauresem *EUROVOC* lub podobne.

W stosunku do tezaury *EUROVOC* tezaurus prawa różni się także znacznie większą liczbą odsyłaczy (relacji), szczególnie odsyłaczy typu UF i relacji typu termin kojarzeniowy, np.

praca kobiet

UF aktywność zawodowa kobiet

zatrudnienie kobiet

kobieta pracująca

BT praca

RT bezrobocie kobiet

dyskryminacja kobiet

kobieta

kobieta migrująca

opieka nad dzieckiem

opieka nad matką i dzieckiem

polityka rodzinna

praca nocna

praca w domu

prawa kobiet

równość mężczyzn i kobiet

równość wynagrodzenia

siła robocza

sytuacja kobiet

służba wojskowa kobiet

udział kobiet

urlop macierzyński

urlop wychowawczy

EUROVOC dla tego samego terminu posiada o wiele uboższy artykuł deskryptorowy:

female work

UF employment of women

BT employment structure

RT female worker

Terminy zaczerpnięte z tezaurusa *EUROVOC* oznaczone są w wykazie systematycznym gwiazdką.

Tezaurus prawa zgodny jest z najnowszym (trzecim) wydaniem tezaurusa *EUROVOC* [5]. Początkowo utworzony został w oparciu o wydanie drugie z 1987 r., ale po otrzymaniu w czerwcu 1995 r. trzeciego wydania przystąpiono do żmudnych i czasochłonnych prac nad dostosowaniem polskiej wersji do nowej edycji. Zmiany dotyczyły usunięcia niektórych terminów, dodania wielu nowych, zastąpienia deskryptora askryptorem lub odwrotnie, zmiany miejsca deskryptora w strukturze hierarchicznej (przeniesienie do innego działu), zamiany formy jednego z odpowiedników obcojęzycznych (najczęściej w wersji angielskiej, co związane było z sygnalizowanym często przez użytkowników kontrowersyjnym tłumaczeniem tezaurusa na język angielski), itp.

WIELOJĘZYCZNOŚĆ TEP

Efektom przyjęcia tezaurusa *EUROVOC* za źródło terminologii przy tworzeniu *TEP* jest posiadanie odpowiedników dla polskich terminów w 9 językach, na które został on dotychczas przetłumaczony (tłumaczenia na dalsze prowadzone są równoległe w wielu krajach). W wersji komputerowej *TEP* wprowadzono tylko trzy z dziewięciu odpowiedników (angielski, francuski i niemiecki) zakładając, że w razie potrzeby użytkownik może dotrzeć do pozostałych przez drukowany tezaurus wielojęzyczny [4].

W programie MTM.4 tezaurus posiada cztery równoległe wersje językowe (polską, angielską, francuską i niemiecką), przy czym każda z nich może funkcjonować jako samodzielny tezaurus, gdyż zachowana jest identyczna struktura i jednakowe powiązania relacyjne (hierarchiczne i kojarzeniowe). W systemie ALEPH-BS istnieje tylko wersja polska, natomiast w artykule deskryptorowym każdego terminu znajduje się dodatkowy element FT (foreign terms), w którym wymienione są odpowiedniki obcojęzyczne. Dzięki temu umożliwiające jest wyszukiwanie przez terminy obce, nie ma natomiast możliwości przeglądania tezaurusa w poszczególnych wersjach językowych, co zapewnia program MTM.4. Dodatkową zaletą programu MTM.4 jest możliwość oglądania dwóch wersji językowych jednocześnie (na jednym ekranie) i zamiany tych wersji. W rezultacie przy czterech wersjach językowych mamy możliwość uzyskania 12 słowników przekładowych, tj. polsko-angielski, polsko-francuski, polsko-niemiecki, angielsko-polski, angielsko-francuski, itd. A oto przykład wydruku wersji polsko-angielskiej i angielsko-polskiej:

Polish

degradacja środowiska

UF deterioracja środowiska

katastrofa ekologiczna

klęska ekologiczna

skażenie środowiska

szkody środowiskowe

BT prawo ochrony środowiska

RT czynniki szkodliwe

English

degradation of the environment

environmental law *

nuisance *

obszar klęski	disaster area *
obszar zagrożenia	sensitive area *
odpady waste *	
szkody naturalne	natural disaster *
szkody spowodowane przez człowieka	man-made disaster *
wpływ na środowisko	impact on the environment *
zanieczyszczenie	pollution *
nadmierna eksploatacja zasobów	over-exploitation of resources *

English

degradation of the environment *

BT environmental law *

NT disaster area *

impact on the environment *

man-made disaster *

natural disaster *

nuisance *

over-exploitation of resources *

pollution *

sensitive area *

waste *

Polish

degradacja środowiska

prawo ochrony środowiska

obszar klęski

wpływ na środowisko

szkody spowodowane przez człowieka

szkody naturalne

czynniki szkodliwe

nadmierna eksploatacja zasobów

zanieczyszczenie

obszar zagrożenia

odpady

Gwiazdka przy terminach obcojęzycznych oznacza, że termin ten występuje w teaurusie *EUROVOC*, brak gwiazdki — termin specyficzny dla *TEP* wprowadzony ze względu na potrzeby BS. Tak więc odpowiedniki obcojęzyczne pełnią dodatkowo rolę słownika przejścia do teaurusu *EUROVOC* umożliwiając, w przypadku braku dokumentów na dany temat w BS (lub zbyt małej ich liczbie), bezpośrednie przejście do baz danych Wspólnot Europejskich.

* * *

Wdrażanie teaurusu prawa polega na testowaniu kolejnych jego działów poprzez praktyczne indeksowanie dokumentów posiadających już rekordy w systemie ALEPH-BS i wybieranych na podstawie przydzielonych im haseł przedmiotowych (katalogowanie retrospektywne) oraz indeksowanie wpływu bieżącego biblioteki. W trakcie testowania kolejnych działów teaurusu następuje:

1) wzbogacanie *TEP* o deskryptory, które istnieją w *EUROVOCu*, lecz nie zostały dotychczas włączone lub których brak w *EUROVOCu*, a które ze względu na bogate piśmiennictwo i specyficzne potrzeby BS powinny być dodane;

2) wzbogacanie o askryptory (spotykane w piśmiennictwie nazwy synonimiczne, quasisynonimiczne lub zbyt wąskie dla potrzeb systemu);

3) wzbogacanie o dodatkowe relacje kojarzeniowe (na podstawie informacji uzyskanych z tekstów opracowywanych dokumentów, definicji, częstego współwystępowania tematów, itp.);

4) tworzenie szczegółowej instrukcji indeksowania w jak największym stopniu formalizującej zasady postępowania przy rozstrzyganiu poszczególnych problemów przy opracowywaniu dokumentów, np.

"Termin „konstytucja” stosuj do dokumentów omawiających konstytucje poszczególnych państw, dodając nazwę państwa z teaurusu geograficznego,

np. konstytucja (1), Bułgaria (2). Dla wyszczególnionych jako węższe w stosunku do „konstytucja” stosuj termin prekoordynowany, a nie kombinację terminu „konstytucja” z nazwą kraju, np. konstytucja amerykańska, a nie konstytucja (1), USA (2). Jeśli praca zawiera tekst konstytucji dodaj w polu drugim deskryptor „tekst”, np. konstytucja (1), Chiny (2), tekst (2). Jeśli opracowanie ma charakter historyczny dodaj deskryptor „historia”, np. konstytucja niemiecka (1), historia (2), jeśli zaś teoretyczny (rola, znaczenie konstytucji) — deskryptor „teoria”, np. konstytucja (1), teoria (2)”, itd.

Dotychczas opracowano następujące działy: prawo konstytucyjne, parlament, prawo ochrony środowiska, prawa człowieka, prawo rodzinne, prawo pracy, prawo autorskie (wraz z prawami pokrewnymi, jak prawo komputerowe i prawo prasowe), prawo oświatowe, prawo ochrony zdrowia, prawo transportowe, prawo ubezpieczeniowe (oraz ubezpieczenia społeczne), wydawnictwa informacyjne (encyklopedie, słowniki, wykazy).

Literatura:

1. Chmielewska-Gorczyca E.: Prace nad językami informacyjno-wyszukiwawczymi prowadzone w Bibliotece Sejmowej. Materiały konferencyjne „III Sympozjum. Zastosowanie mikrokomputerów w informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej”. Gliwice 23-24 listopada 1993 BOINTE Instytut Metali Nieżelaznych.
  2. Chmielewska-Gorczyca E.: Tezaurus Nazw Geograficznych Biblioteki Sejmowej. Zagadnienia Informacji Naukowej 1993 nr 2 (62) s.123-140.
  3. Chmielewska-Gorczyca E.: Tezaurus Organizacji Międzynarodowych. Zagadnienia Informacji Naukowej 1994 nr 1-2 (63-64) s.39-45.
  4. EUROVOC. Multilingual Thesaurus. Ed. 2. Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg 1987.
  5. Thesaurus Eurovoc. Vol.1. Permuted Alphabetical Version. Ed. 3. Office for Official Publications of the European Communities Luxembourg 1995.
- THE THESAURUS OF LAW OF THE POLISH PARLIAMENT LIBRARY

Summary

THE THESAURUS OF LAW OF THE POLISH PARLIAMENT LIBRARY

The thesaurus that has been created at the Library of the Polish Parliament and is an element of the STEBIS system (System Tezaurusów Biblioteki Sejmowej). The rules of selecting vocabulary terms are discussed and illustrated with examples. The leading rule is to map the contents of Polish and foreign documents and to preserve compatibility with the EUROVOC Thesaurus of the European Parliament. The need for the systematization of terms within one logical setup is emphasized with regard to the alphabetical and systematic part of the thesaurus and the multilingual character of the EUROVOC Thesaurus.

Резюме

ТЕЗАУРУС ПРАВА БИБЛИОТЕКИ ПОЛЬСКОГО ПАРЛАМЕНТА

В статье охарактеризован тезаурус разработанный в Библиотеке польского парламента, который является элементом системы STEBIS (System Tezaurusów Biblioteki Sejmowej). Обсуждены и иллюстрированы принципы выбора словарных терминов. Ведущим принципом является отражение содержания польских и иностранных документов и сохранение совместимости с тезаурусом Европейского сообщества EUROVOC Thesaurus of the European Parliament. Подчеркивается потребность систематизации терминов в рамках одной логической схемы учитывая систематическую и алфавитную часть тезауруса, а также многоязычный характер тезауруса EUROVOC.

WYDAWNICTWO

SBP

Proponujemy Państwu dwie, nowe ciekawe książki:

z serii <<NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA>> tom 19

„**KSZTAŁCENIE BIBLIOTEKARZY DLA PRZYSZŁOŚCI**”. Materiały z II Forum SBP w Jachrance zawierają pełną dokumentację z tej ważnej konferencji; referaty z sesji ogólnej, z obrad Sekcji, omówienie dyskusji, listę autorów i uczestników oraz dokumenty oficjalne przyjęte przez II Forum SBP.

Sesja ogólna: Bibliotekarstwo kształcenie — potrzeby rynku pracy
Sekcje: warsztat dydaktyczny — kształcenie na poziomie średnim,
metody i środki kształcenia,
potrzeby rynku pracy,
model kształcenia — potrzeby rynku pracy

stron 288 cena 17 zł.

* * *

z serii <<PROPOZYCJE I MATERIAŁY>> — tom 5

„**DZEDZICTWO KULTUROWE. Informacja. Mniejszości etniczne**”

Książka wydana wspólnie z IBIN UW jako pokłosie międzynarodowego seminarium pt. „Zachowanie dziedzictwa kulturowego: dostęp do źródeł informacji w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie”

Książka zawiera (m.in.) omówienie sytuacji mniejszości w Niemczech, Holandii, Czechach, Węgrzech, Litwie a także współczesną działalność mniejszości polskiej w tych krajach.

stron 244 cena 15 zł.

Zamówienia prosimy kierować:

Dział Promocji i Kolportażu SBP,

02-103 Warszawa-Ochota,

ul. S.K. Hankiewicza 1, tel. 22-43-45

lub

Wydawnictwo SBP ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-953 Warszawa

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

DWIE WAŻNE KSIĄŻKI KRAKOWSKIEGO ODDZIAŁU POLSKIEGO TOWARZYSTWA BIBLIOLOGICZNEGO

Dwie nowe książki¹ serii „Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego” przyciągają oko potencjalnego czytelnika elegancją szaty graficznej, ale mogą umknąć uwadze tych, których przede wszystkim interesuje problematyka informacji naukowej. Sprawić to mogą zarówno tradycyjne odczytanie oznaczenia wydawcy — PTB Kraków, jak i tytuły książek. *Biblioteka — bibliotekoznawstwo* są w nich głównymi i pierwszoplanowymi słowami kluczowymi. Warto jednak obie książki zarekomendować czytelnikom poszukującym wiadomości związanych z nurtem bieżących i ważnych przemian zachodzących w sferze komunikacji społecznej, nowoczesnych systemów informacyjnych oraz polityki informacyjnej i dydaktyki, niekoniecznie i nie tylko z książką i biblioteką związanych.

Formalnie łączy obie książki nie tylko wydawca — Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego oraz ta sama redakcyjna prof. Marii Kocójowej, ale również fakt, że w obu przypadkach mamy do czynienia z materiałami konferencyjnymi. Zapoznając się z nimi dopełnimy istotnymi szczegółami obraz zarysowany przez Stanisławę Kurek-Kokocińską w niedawno opublikowanej charakterystyce konferencji naukowych, traktowanych przez Autorkę jako ważne źródło informacji².

Obie konferencje zorganizowała w 1995 r. Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, wspierana przez licznych partnerów i sponsorów, polskich i zagranicznych. Adres czytelniczy każdej z dwu książek jest zasadniczo różny, choć są tam zarówno wspólne wątki tematyczne, jak i podobieństwo ogólnego przesłania tekstów, które zwrócone są ku zmianom zachodzącym obecnie i ku przyszłości, najczęściej postrzeganej optymistycznie, choć z pełną świadomością ciężaru obowiązków i trudności występujących przy dążeniu ku poprawie stanu rzeczy.

---

¹ *Biblioteki w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście (wybór materiałów). Międzynarodowa Konferencja Bibliotekarzy*. Kraków-Przegorzaly, 3-5 sierpnia 1995 Red. Maria Kocójowa. Kraków: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne, 1995. (Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego ; nr 2) *Edukacja z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce status i przyszłość*. Ogólnopolska konferencja w Krakowie 26 kwietnia 1995 r. Red. Maria Kocójowa. Kraków: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne, 1995. (Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego ; nr 3)

² S. Kurek-Kokocińska: *Konferencja naukowa — źródło informacji* — „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1994 nr 1/2 s.19-31

Pierwsza z wymienionych książek jest skróconą wersją materiałów³ z czwartej już, międzynarodowej konferencji bibliotekarzy i pracowników informacji związanych ze środowiskami slawistycznymi całego świata. Spotkania takie od 1980 roku odbywają się jako imprezy towarzyszące światowym kongresom studiów slawistycznych. Spotkanie w Krakowie — Przegorzałach poprzedziło V Kongres Slawistyczny w Warszawie w sierpniu 1995 r.

Prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Marek Szymoński otwierając konferencję powiedział m.in. „...jesteśmy w Krakowie w ekscytującym momencie, stając się częścią globalnej sieci informacyjnej. Pierścien łąca światłowodowego obejmuje miasto przyłączając wiele tysięcy naszych komputerów do światowej sieci... Jesteśmy zatem częścią największego 'światowego wydawnictwa', Internetu, a wkrótce mamy nadzieję stać się częścią największej na świecie biblioteki elektronicznej, biblioteki XXI wieku” (s.12). Przesłanie zawarte w tym fragmencie przemówienia powitalnego stało się nie tylko ozdobnikiem konferencji. Mimo politycznego aspektu wpisanego w formułę tytułu spotkania większość wypowiedzi dotyczyła spraw warsztatowych, stąd materiały konferencyjne zawierają rzeczowe informacje o rozwijanych systemach oraz konkretne projekty programów współpracy międzynarodowej, tak w sferze wymiany wydawnictw, jak i doskonalenia narzędzi służących przetwarzaniu oraz przekazywaniu danych.

Kompozycja książki, choć nie oparto jej na kryteriach problemowych, jest klarowna i sprzyja czytelnikowi w "wyławianiu" interesujących go wątków z bogatego zestawu wypowiedzi. Po tekstach wprowadzających (w tym oficjalne powitania oraz formalne sprawozdanie z konferencji), w części pierwszej skupiono wypowiedzi reprezentantów europejskich krajów postkomunistycznych⁴.

W części drugiej, zatytułowanej „W oczach świata” znajdujemy 12 wypowiedzi gości zagranicznych, wśród których najliczniej są reprezentowani Brytyjczycy i Amerykanie. W ich wypowiedziach dominują dwa wątki: budowa międzynarodowych, wielostronnych systemów współpracy oraz zastosowanie nowoczesnych technologii w tworzeniu i udostępnianiu zasobów informacyjnych⁵.

W konferencji brało udział ok. 170 specjalistów zainteresowanych zasobami książek i informacji służących slawistom. Walorem tego spotkania było uczestnictwo ludzi różnych specjalności: wydawców i księgarzy, bibliotekarzy, dokumentalistów, pracowników archiwów i systemów informacyjnych, nauczycieli akademickich oraz sponsorów i przedstawicieli międzynarodowych konsorcjów służą-

---

³ pełna wersja materiałów ma być wydana w języku angielskim pod wspólną redakcją Marii Kocójowej z UJ i Wojciecha Zalewskiego z Uniwersytetu Stanforda w USA

⁴ w tej części tomu na uwagę czytelników ZINu zasługują zwłaszcza poniższe wypowiedzi: [1] Krzysztof Zamorski: *Biblioteka Jagiellońska i proces demokratyzacji w latach 1990-1995* (s.23-29); [2] Ewa Dobrzyńska-Lankosz: *Krótki opis „Projektu automatyzacji bibliotek krakowskiego środowiska naukowego”* (s.30-32); [3] Jurand Czermiński: *Implementacja VTLs w bibliotekach polskich* (s.33-36); [4] Jan Wołosz: *Biblioteka Narodowa w Warszawie a zmiany demokratyczne* (s.37-42)

⁵ dla przykładu wymieniamy kilka tekstów z tej grupy: [1] Malcolm Byrne: *Archiwum Bezpieczeństwa Narodowego [USA] rzecznik otwartości* (s.136-140); [2] Richard Davies: *Archiwum Rosyjskie w Leeds* (s.141-142); [3] Bob Henderson: *Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych [CERL]* (s.71-76); [4] Dieter R. Kunz: *Centrum Informacji Nauk Społecznych [Berlin]* (s.129-135); [5] Daniel Matuszewski: *Programy IREX: wymiana międzynarodowa i lokalne możliwości* (s.77-84); [6] Miranda Beaven Remnek: *Wpływ tekstów elektronicznych na rozwój zbiorów w bibliotekach naukowych* (s.94-99); [7] Michael Smethurst: *Pracować razem w Europie* (s.65-70); [8] Aaron Trehub: *Bibliotekarstwo slawistyczne i World-Wide Web — tworzenie zasobów* (s.100-106); [9] Ken Varnum: *Bibliotekarz jako pośrednik między użytkownikami a elektroniczną informacją* (s.107-113)

cych rozwojowi programów badawczych oraz wymianie wydawnictw i informacji. Odmienne punkty widzenia dotyczące tych samych spraw, prezentowane w opublikowanych wypowiedziach są wielką zaletą książki.

Zdaniem Wojciecha Zalewskiego, współredaktora anglojęzycznej wersji materiałów „... w zasadzie wypowiedzi były optymistyczne, zwrócono jednak uwagę na problemy budżetowe i ich nieprzyjemne konsekwencje” (s.10). Taki „realizm ekonomiczny”, wyrażony jest w wielu tekstach i jest trzecim — obok „otwarcia się na świat” i dynamiki zastosowań nowoczesnych technologii informatycznych — znakiem odmiany wpisany w postkomunistyczną rzeczywistość⁶.

W całości — od tekstów wstępnych, aż po podsumowania konferencji — książka może być interesująca wcale nie tylko dla czytelników związanych ze środowiskiem slawistów. Odnajdujemy w prezentowanych tekstach wyraźny zarys najbardziej charakterystycznych więzi łączących środowiska służb i szkół informacyjnych z obecnymi przemianami społecznymi i cywilizacyjnymi, ogarniającymi nie tylko Wschodnią Europę, ale także kraje Zachodu, zwłaszcza te najbardziej zainteresowane przemianami w naszej stronie świata.

Łącznikiem między omówionym tomem materiałów a drugą książką, wymienioną na wstępie recenzji, może być zbiór wypowiedzi na temat kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w pięciu krajach: Białorusi, Łotwie, Polsce, Słowacji i Ukrainie⁷. Są to wypowiedzi nie tylko bardzo lakoniczne, ale także nazbyt chyba uproszczone, które być może miały swoje uzasadnienie w toku konferencji, ale wydają się być dysonansem w otoczeniu pozostałych tekstów omawianego tomu. Zwłaszcza nieporozumieniem jest chyba umieszczenie tu tekstu Krzysztofa JAŚKI, który jako żywo nic wspólnego z obrazem kształcenia nie ma⁸.

Materiały z konferencji edukacyjnej z natury rzeczy mogą zainteresować węższe grono czytelników. Przede wszystkim tych, którzy są nauczycielami lub uczniami — studentami. Jest to jednak książka ważna również dla tych, którzy zatrudniają absolwentów przygotowanych do pracy zawodowej przez instytucje kształcące bibliotekarzy i pracowników służb informacyjnych. Warto zatem zwrócić uwagę, że w książce znalazły się nie tylko teksty bezpośrednio relacjonujące przebieg konferencji. Jest to również swoisty przewodnik po polskich ośrodkach akademickiego kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Książka składa się z trzech części: I — wypowiedzi z konferencji wraz z głosami dyskusyjnymi i szczegółowym protokołem obrad; II — raporty trzynastu ośrodków akademickich, przygotowane na podstawie jednolitego kwestionariusza dwudziestu pytań; odpowiedzi na te pytania składają się na wielostronną, ilościową i jakościową charakterystykę instytutów, katedr i zakładów na uniwersytetach i w szkołach pedagogicznych; III — trzy aneksy w postaci (1) wyborowego katalogu wystawy prac wydawnictw ośrodków kształcenia akademickiego w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, w latach 1990-1995; (2) opisu bazy danych o nauczycielach akademickich w/w ośrodków; (3) spisu uczestników konferencji.

⁶ Z niewesołą zadumą trzeba się zatrzymać nad refleksjami dr Henryka Hollendra — dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, który porównuje — z punktu widzenia zdolności transformacyjnych w zarządzaniu — polskie uniwersytety do „gigantów przemysłu ciężkiego” (s.150)

⁷ Przemiany edukacji z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w latach 1990-1995 : Białoruś, Łotwa, Polska, Słowacja, Ukraina} (s.51-62}

⁸ Krzysztof Jaśko: Polska (s.54-56)

Zalecając tę książkę szerszemu, nie tylko akademickiemu gronu czytelników, mamy na względzie przede wszystkim jej wartość informacyjną. Wspomniany wyżej przewodnik po ośrodkach kształcenia może ułatwić wybór nie tylko studiów magisterskich, dziennych lub zaocznych, ale także coraz bardziej poszukiwanych studiów podyplomowych. Informacyjną warstwę książki dopełniają znowelizowane w 1992 roku zasady zdobywania zawodowych stopni bibliotekarza i dokumentalisty dyplomowego, zawarte w wypowiedzi prof. Radosława Cybulskiego, obecnego przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej przyznającej te stopnie.

Osoby zainteresowane gorącymi, dyskusyjnymi problemami środowiska akademickiego warto skierować do protokołu konferencji (s. 16-22) oraz do zapisu dyskusji, zwłaszcza do polemicznych wypowiedzi prof. Krzysztofa Migonia i dr. Jana Kozłowskiego (s.31-32). Dotyczą one m.in. faktu wyeliminowania nazw *bibliotekoznawstwo i informacja naukowa* na rzecz nazwy *bibliologia* w wykazie dziedzin nauki oraz dyscyplin naukowych, w zakresie których mogą być w Polsce nadawane stopnie doktora oraz doktora habilitowanego. Pozornie problem dotyczy jedynie nazw i mogłoby się wydawać, iż można tu spokojnie powtórzyć za Tadeuszem Kotarbińskim „mniejsza o nazwy”, ważne jest to co się za tymi nazwami kryje. W tym jednak przypadku mamy do czynienia z sytuacją, w której zmiany nazewnictwa mają odwzorowywać rozwój dyscyplin naukowych, w tym także zmiany zakresu zainteresowań i potrzeb badawczych oraz nowe obszary koncentracji uwagi uczonych i nowe przedmioty badań.

Włączając się do dyskusji nad sensem i konsekwencjami zmiany nazewnictwa w ważnym dla nas obszarze wiedzy, trudno uznać za przekonującą i spójną argumentację, którą znajdujemy zarówno w protokole konferencji, jak i w wypowiedziach dyskusyjnych. Z jednej strony dowiadujemy się z protokołu, że zdaniem prof. Krzysztofa Migonia podział dyscyplin wprowadzony przez Centralną Komisję ds. Tytułu i Stopni Naukowych MEN „nie spełnia elementarnych wymogów klasyfikacji nauk, a podziały zostały dokonane wbrew ugruntowanym tradycjom” (s.18). Z drugiej zaś strony, z zapisu dyskusji wynika, że Krzysztof Migon próbuje wprowadzenie **zwięzłej** nazwy *bibliologia* w miejsce *bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, która jest **tylko nazwą kierunku studiów magisterskich!** Jan Kozłowski reprezentujący Komitet Badań Naukowych polemizuje z Krzysztofem Migonem, m.in. zwracając uwagę, że nowa nazwa sprzeczna jest z nazewnictwem powszechnie stosowanym na świecie.

Sugestia, jakoby o kształcie wykazu dyscyplin, stanowiących podstawę stopni decydowały gremia urzędnicze, a nie zespoły uczonych, nie powinna być chyba przyjmowana bez zastrzeżeń. Po prostu uczeni reprezentujący polską naukę w gremiach doradczych Ministerstwa Edukacji Narodowej składają swoje postulaty zmian. Niektóre z nich są przyjmowane, inne nie. Decyduje o tym zapewne wiele czynników, a między nimi siła środowiska naukowego reprezentującego nowe obszary badań.

Warto w tym miejscu przytoczyć przykład, który może zaświadczyć o tym, że w wykazie dyscyplin związanych ze stopniami naukowymi jest również miejsce dla „młodych i niedojrzałych” kierunków naukowych. Otóż w tym samym mniej więcej czasie, kiedy „zwięzła” *bibliologia* zastąpiła „tylko magisterskie” *bibliotekoznawstwo i informację naukową*, w grupie nauk humanistycznych wspomnianego wykazu została umieszczona nowa pozycja — *nauki o poznaniu i komunikacji*⁹. Informacja o wprowadzeniu nowej specjalności badawczej oraz o zna-

⁹ zob. Monitor Polski nr 16 z 25 lutego 1992 poz. 123 str. 184

czeniu tego kroku dotarła w 1993 r. do dziekanów uniwersyteckich wydziałów humanistycznych, w piśmie obiegowym prof. Jerzego Pelca, kierownika znanego szeroko programu badań pod hasłem „ZNAK * JĘZYK * RZECZYWISTOŚĆ”, prowadzonych na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Jerzy Pelc informując środowiska humanistyczne o tym fakcie napisał: „Utworzenie **stopnia doktora lub doktora habilitowanego w zakresie nauk o poznaniu i komunikacji** jest krokiem naprzód na drodze instytucjonalizacji badań i nauczania w zakresie semiotyki. Dostarcza też formalnego uzasadnienia dla zakładania placówek naukowych zajmujących się poznawaniem i przedstawianiem rzeczywistości za pomocą znaków i porozumiewaniem się oraz dla podejmowania programów i projektów naukowych, których przedmiotem są: myślenie, rozumienie, język, kultura, znaczenie i prawda”¹⁰.

Na zakończenie tego omówienia dwu interesujących książek, daleko wykraczających poza granice bibliologii, trzeba wyrazić uznanie dla środowiska krakowskiego, które za sprawą inicjatyw oraz energii prof. Marii Kocójowej, nie tylko zorganizowało dwie ważne konferencje, ale również dzięki szybko i starannie wydany materiał z tych spotkań, umożliwiło dopływ świeżych informacji i idei do świadomości tych, którym nie dane było w konferencjach uczestniczyć. Do nich zalicza się autorka tej wypowiedzi, która w podziękę za ofiarowane tomy Krakowskiego Oddziału PTB, tę recenzję napisała „od ręki”, w Warszawie 29 II - 4 III 1996 r.

Anna Sitarska
Uniwersytet Warszawski

---

¹⁰ Jerzy Pelc: *Do P.P. Dziekanów Wydziałów nauk humanistycznych* : [list kierownika problemu badawczego NR 1 0798 9101 „ZNAK * JĘZYK * RZECZYWISTOŚĆ”] Zakład Logiki Semiotycznej Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa, [1993].- [1] s. masz. powiel.

JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE W INFORMACJI TECHNICZNEJ

Informacja techniczna to informacja o osiągnięciach techniki. Technika stanowi przede wszystkim o rozwoju cywilizacji i kultury i dotyczy środków materialnych i umiejętności posługiwania się nimi przez człowieka. Ta dziedzina działalności ludzkiej jest związana z naukami technicznymi i ich zastosowaniami praktycznymi. Wszelkie informacje o osiągnięciach i zastosowaniach praktycznych w tym zakresie są szczególnie ważne. Wagę tego problemu dostrzegano od dawna. Jednym z nielicznych przejawów obecnego zainteresowania się tą problematyką jest opublikowana w 1995 roku praca J. Chynała pt. *Informacja techniczna*¹. Jak pisze Autor we wstępie do tej pracy, jest to skrypt przeznaczony dla studentów 3-letnich studiów nauczycielskich, kierunku „technika”, w zakresie przedmiotu o nazwie „informacja techniczna”. Ma on spełniać funkcję „przewodnika po obszarze wybranych zagadnień techniki, wskazując równocześnie na dokumenty źródłowe (Polskie Normy, przepisy, literaturę, katalogi itp.)” (s. 5).

Skrypt składa się z: Od autora (s. 5), Wstępu (s. 6-7), rozdziałów 1-4 (s. 8-150), stanowiących główny zrąb pracy, rozdziałów 5-9 (s. 151-181), obejmujących: Testy kontrolne (s. 151-155), Quiz (s. 156-157), Zakończenia (s. 158), Załączników (s. 159-180) oraz Literatury (s. 181) zawierającej opisy 16 pozycji bibliograficznych.

Pierwszy rozdział skryptu, zatytułowany *Elementy teorii informacji*, zawiera omówienie podstawowych terminów tej teorii. Rozdział ten będzie stanowił główny przedmiot naszej recenzji. Kolejny rozdział Autor poświęcił omówieniu informacji specjalistycznej, do której zaliczył informację normalizacyjną, informację patentową, znaki towarowe i piktogramy. Rozdział trzeci nosi tytuł *Dokumentacja techniczna i technologiczna* i zawiera omówienie dokumentacji technicznej, dokumentacji techniczno-handlowej, dokumentów techniczno-produkcyjnych, cech i wskaźników techniczno-użytkowych wyrobów, kodowania informacji. Główny zrąb pracy kończy rozdział poświęcony dokumentacji rysunkowej. Rozdział ten jest najobszerniejszy (s. 65-150), gdyż stanowi prawie połowę tekstu całej pracy i odpowiada zamieszczonej w *Od autora* wzmiance, że „szeroko zostały omówione zasady opisu informacji na rysunkach technicznych” (s. 5).

Już sama struktura skryptu może budzić pewne zastrzeżenia. Trudno bowiem uznać za właściwe takie samo potraktowanie w skrypcie tekstu rozdziałów 1-4 i tekstu rozdziałów 5-9. Rozdziały 5-9 powinny raczej „zasilić” *Załączniki*, niż stanowić osobne rozdziały, zwłaszcza, że ich wielkość w porównaniu z pozostałymi jest znikoma, na przykład tekst rozdziału 7 stanowi jedna strona i z pracy nie wynika dlaczego akurat *Zakończenie* potraktowano jako rozdział, a *Wstęp* nie. Dotyczy to również rozdziału 9 pt. *Literatura*.

We *Wstępie* skorelowano etapy działalności twórczej z rodzajami potrzeb informacyjnych. Dalsza część skryptu miała więc być poświęcona omówieniu wybranych potrzeb informacyjnych z podaniem odpowiednich procedur postępowania, obowiązujących norm i literatury przedmiotu.

Rozdział 1, zatytułowany *Elementy informacji*, obejmuje 24 strony i stanowi realizację zasygnalizowanego we *Wstępie* ciągu czynności związanych z rozwiązywaniem problemów naukowych, technicznych i organizacyjnych. Składa się

¹ J. Chynał: *Informacja techniczna*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP 1995.

on z następujących podrozdziałów: 1.1. *Podstawowe pojęcia informacji*. 1.2. *Systemy informacyjne*. 1.3. *Źródła informacji*. 1.4. *Języki informacyjno-wyszukiwawcze*. 1.5. *Systemy wyszukiwania informacji*. Z tego fragmentu *Spisu treści* wynika z tego, że w rozdziale tym będą omawiane trzy grupy zagadnień:

- zagadnienia dotyczące terminologii w dziedzinie informacji,
- zagadnienia dotyczące systemów informacyjno-wyszukiwawczych,
- zagadnienia dotyczące języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Wyróżnienie dwóch, umieszczonych w odrębnych miejscach struktury skryptu, rozdziałów poświęconych tej samej problematyce trzeba uznać za oczywisty lapsus Autora. Wprawdzie w literaturze przedmiotu można spotkać się z wyraźnym rozróżnianiem systemów informacyjnych i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, nazwanych słusznie systemami wyszukiwania informacji, to jednak treść obu podrozdziałów nie stanowi wystarczającej podstawy do dokonania takiego rozróżnienia uzasadniającego utworzenie w skrypcie dwóch podobnych podrozdziałów, zwłaszcza w ramach tego samego rozdziału. Treść obu podrozdziałów dotyczy tej samej problematyki systemów informacyjno-wyszukiwawczych i dlatego powinna stanowić jeden podrozdział. Należało więc połączyć tekst podrozdziału *Systemy informacyjno-wyszukiwawcze* z tekstem podrozdziału *Systemy informacyjne* i podrozdział ten nazwać *Systemy informacyjno-wyszukiwawcze*. Języki informacyjno-wyszukiwawcze stanowią jeden z elementów tych systemów i dlatego problematyka ta słusznie została omówiona po problematyce systemów informacyjnych. Po uwagach dotyczących struktury omawianego rozdziału przejdźmy do jego treści.

W podrozdziale *Podstawowe pojęcia informacji* zamieszczono kilka definicji terminu *informacja*. W przetwarzaniu danych „informacja to znaczenie, które na mocy odpowiedniej konwencji aktualnie przyporządkowuje się danym” (PN-88/T-O1016/01. W informacji naukowej, informacja to „każda wiadomość będąca odbiciem rzeczywistości lub ją zastępująca”, albo „zorganizowana działalność, której zadaniem jest gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie informacji o osiągnięciach nauki, techniki i innych dziedzin życia społecznego” (*Słownik terminologiczny informacji naukowej*. Ossolineum 1979 s. 53). Przytaczając definicje tego terminu, zamieszczone w wymienionym słowniku terminologicznym, Autor niestety nie zauważył, że termin ten posiada wiele znaczeń, w tym odnosi się do „dziedziny nauki, której przedmiotem badań są procesy informacyjne” oraz do zorganizowanej działalności informacyjnej. Z terminów związanych z informacją podano również definicje *informacji naukowej, informacji naukowo-technicznej, informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, bitu, bajtu, znaku, symbolu, słowa, wyrazu, komunikatu i nośnika informacji*. Nie wydaje się, aby był to właściwy i wyczerpujący zespół terminów z tego zakresu. Natomiast za interesujące można uznać dywagacje Autora dotyczące procesów recepcji informacji przez studentów na zajęciach dydaktycznych.

Problematyka systemów informacyjno-wyszukiwawczych została poruszona w dwóch podrozdziałach. Niefortunnie zaczerpnięto ze skryptu M. J. Bargielskiego pt. *Projektowanie systemów informacji naukowo-technicznej* schemat struktury systemu informacyjnego. Otóż schemat ten, zamieszczony w nowszym wydaniu tej pracy (wydanie II uzupełnione. Katowice 1988), którego Autor wydaje się nie zauważać, jest schematem struktury funkcjonalnej systemu informacyjnego. W związku z tym wymienione na stronie 15 skryptu etapy systemu informacji, to funkcje tego systemu. Za błąd trzeba również uznać przeprowadzony na stronie 17 podział źródeł informacji, zwanych w literaturze przedmiotu dokumentami, według kryterium stopnia szczegółowości treści na źródła pierwotne i źródła

wtórne. Wymienione kryterium stanowi podstawę podziału dokumentów na dokumenty pierwotne i dokumenty pochodne, co znalazło odzwierciedlenie w schemacie na s. 18, ale nie jest spójne z tekstem na stronie poprzedniej. *Słownik terminologiczny informacji naukowej* podaje następujące definicje wymienionych terminów. *Dokument pierwotny* — dokument w postaci nadanej lub przewidzianej przez autora, stanowiący podstawę do sporządzania dokumentu pochodnego. *Dokument pochodny* — dokument opracowany na podstawie dokumentu(ów) pierwotnego (nych), zawierający jego(ich) charakterystykę formalną i (lub) treściową, np. karta dokumentacyjna, przegląd dokumentacyjny. *Dokument wtórny* — dokument sporządzony na podstawie innego dokumentu (d. pierwotnego lub d. pochodnego), identyczny z nim pod względem treści, ale różniący się pod względem postaci zewnętrznej (np. mikrofilm).

Również trudno się zgodzić z twierdzeniem, że „Najbardziej konwencjonalnym i zarazem prostym sposobem szukania informacji jest wykorzystanie katalogów bibliotecznych”. Wyniki badań porównawczych efektywności wyszukiwania informacji w systemach konwencjonalnych i systemach zautomatyzowanych nie potwierdzają tego twierdzenia. Szkoda, że nie sprecyzowano o jaką relewantność chodzi w końcowym efekcie wyszukiwania. Stopień użyteczności informacji relewantnej technicznie i/lub semantycznie ze względu na zainteresowania użytkownika jest nazywany relewancją pragmatyczną lub pertynencją². Termin *relewancja* użyty bez określnika oznacza stopień zgodności treści dokumentu wydanego w wyniku procesu wyszukiwania informacji z treścią kwerendy³. W podrozdziale tym zaproponowano dwie prace, obie wydane w 1977 roku, które — zdaniem Autora — umożliwią rozszerzenie wiadomości z zakresu informacji naukowej. Propozycja ta nie wydaje się trafna, przede wszystkim z uwagi na fakt bardzo szybkiego starzenia się informacji. W informacji naukowej czas ten jest wyjątkowo krótki, gdyż jest to dziedzina rozwijająca się bardzo dynamicznie. Od roku 1977 ukazało się wiele interesujących opracowań z tego zakresu, które można by zaproponować czytelnikom omawianej pracy.

Ostatnią grupę zagadnień stanowią języki informacyjno-wyszukiwawcze. Języki te są sztucznymi systemami semiotycznymi tworzonymi dla zapewnienia realizacji określonego typu procesu informacyjnego, jakim jest wyszukiwanie informacji. Wyspecjalizowane, sztuczne, to jest powstające nie samoistnie w toku porozumiewania się ludzi, lecz opracowywane przez pojedyncze osoby lub zespoły, systemy językowe przeznaczone do opisu informacji o treści i formie dokumentów w celu ich wyszukiwania oraz do formułowania zapytań użytkowników (pytań informacyjnych) nazywa się we współczesnej literaturze z zakresu informacji naukowej *językami informacyjnymi* lub *językami informacyjno-wyszukiwawczymi*⁴. Terminy te pojawiły się w literaturze z zakresu informacji naukowej

² Por. *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Red. nauk. B. Bojar. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1993.

³ Por. *Słownik terminologiczny informacji naukowej*. Ossolineum 1979.

⁴ W literaturze z zakresu informacji naukowej istnieje wiele rodzajów definicji jiw. Większość z nich to definicje funkcjonalne, które podają, że są to języki sztuczne, których jedną z wyspecjalizowanych funkcji jest funkcja odwzorowywania cech semantycznych informacji i/lub cech formalnych dokumentów, w których dane informacja są utrwalone. Cechy formalne dokumentu są to te cechy relewantne dla użytkowników, które umożliwiają odróżnienie danego dokumentu od innych dokumentów nie związane bezpośrednio z jego treścią. Drugą jest funkcja wyszukiwawcza/heurystyczna. Większość autorów tych definicji jest zgodna jedynie w tym, że wspólną cechą wszystkich tego typu systemów językowych, odróżniającą je od innych języków sztucznych jest właśnie ich funkcja. Stąd najczęściej jiw definiuje się korzystając z ogólnej definicji strukturalnej języka połączonej z ich charakterystyką funkcjonalną (Por. *Słownik terminologiczny informacji naukowej*. Ossolineum 1979 oraz *Słownik encyklopedyczny terminologii systemów i języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Red. nauk. B. Bojar. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1993).

stosunkowo niedawno. Ich ukształtowanie wiąże się z zainteresowaniem specjalistów informacji naukowej problematyką budowy i funkcjonowania tego typu systemów językowych. Dopiero na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych obecnego stulecia zaczęto systemy te nazywać językami informacyjno-wyszukiwawczymi i traktować jako specjalny rodzaj języka, którego realizacja może przyjmować różne formy. Wcześniej tego typu systemy znakowe, tworzone na użytek opracowania rzeczowego zbiorów bibliotecznych, utożsamiano z ich zastosowaniami, głównie z katalogami bibliotecznymi.

Istnieje wiele typologii języków informacyjno-wyszukiwawczych. Podane w skrypcie jako jedyne kryterium podziału tych języków na języki prekoordynowane (wyliczające) i języki postkoordynowane nie wydaje się być najważniejsze. Podział ten jest niecelowy, gdyż cechy różniące tkwią nie w samych językach, lecz w systemach informacyjno-wyszukiwawczych w których te języki są stosowane. Do języków prekoordynowanych zalicza się nie tylko klasyfikacje wyliczające, lecz również klasyfikacje fasetowe. Językami postkoordynowanymi nie są „tezaury i deskryptory” (s. 25), lecz języki słów kluczowych, języki deskryptorowe, języki kodów semantycznych, języki syntagmatyczne. Ostatni z wyróżnionych typów i rodzajów języków informacyjnych to, słusznie wydzielony jako odrębny typ, język cytowań (odsylaczy) bibliograficznych. Język ten jest włączany do osobnej klasy języków opisu bibliograficznego. Odesłanie użytkowników skryptu po dodatkowe informacje na temat języków informacyjno-wyszukiwawczych, ich cech i zastosowań do opublikowanego w roku 1971, a więc 25 lat temu, *Poradnika pracownika informacji naukowo-technicznej* nie wydaje się być właściwe. Jest rzeczą dyskusyjną do jakiej pracy należałoby ich odesłać. Z pewnością powinno się wziąć pod uwagę przede wszystkim fakt, że prawie cały dorobek teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych powstał po opublikowaniu wymienionej pracy. Uwaga ta dotyczy również innych prac wymienionych w przypisach do tego rozdziału skryptu lub w *Literaturze*. Są to prace, głównie z lat siedemdziesiątych naszego stulecia, i w znaczym stopniu już przestarzałe. Podano również błędnie tytuł serii wydawanej przez Uniwersytet Śląski. Nie są to *Studia Bibliograficzne* (por. przypis 9, s. 31), lecz *Studia Bibliologiczne*.

Omawiany skrypt zawiera uwagi metodyczne wyjaśniające zasady opisu i odczytywania informacji technicznych zawartych w różnych dokumentach. Przykładowe zadania, testy i pytania kontrolne mogą uczynić go bardzo użytecznym w procesie zdobywania wiedzy na wyższej uczelni pod warunkiem, że podane w nim informacje są rzetelne. Szkoda tylko, że tak ważna dla informacji technicznej problematyka języków informacyjno-wyszukiwawczych została bardzo spłycona, co w konsekwencji zamiast przybliżyć ją studentom może wprowadzać użytkowników skryptu w błąd. W systemie publikacji naukowych skrypty jako rodzaj publikacji dydaktyczno-naukowych spełniają bardzo ważną rolę, gdyż ich celem jest dostarczanie studentom usystematyzowanej wiedzy, zgodnie z zalecanym lub obowiązującym programem nauczania danego przedmiotu⁵.

Wiesław Babik
Uniwersytet Jagielloński

⁵ Por. L. Marszałek: *Edytorstwo publikacji naukowych*. Warszawa: PWN 1986 s. 155.

DRODZY CZYTELNICY!

Wydawnictwo SBP poleca nowy 15 tom z serii
<<Nauka-Dydaktyka-Praktyka>>

Barbara Sosińska-Kalata

PODRĘCZNIK

UKD

dla bibliotekarzy i pracowników informacji

Jest to gruntownie zmodernizowana i rozbudowana wersja podręcznika wydanego w 1993 roku. blisko 100 stron nowego tekstu, 2 nowe podrozdziały, znacznie rozbudowany aneks o najnowsze tablice UKD oraz indeks rzeczowy — to nowe walory tej cennej książki. Będzie ona nieocenioną pomocą dla wszystkich studiujących oraz doształcających się bibliotekarzy i pracowników informacji

Tę książkę trzeba mieć stale pod ręką w codziennej pracy bibliotekarza !

Do nabycia:

Dział Promocji i Kolportażu, ul. Hankiewicza 1, pok. 104, 00-103 Warszawa,
tel. 22-43-45 oraz w Wydawnictwie SBP ul. Konpczyńskiego 5/7, 00-953 Warszawa,
tel 27-52-96

III. KRONIKA

BIBLIOTEKI W EUROPEJSKICH KRAJACH POSTKOMUNISTYCZNYCH W MIĘDZYNARODOWYM KONTEKŚCIE Kraków — Przegorzały , 3-5 sierpnia 1995

W dniach 3-5 sierpnia 1995 r. w Krakowie — Przegorzałach odbyła się międzynarodowa konferencja na temat bibliotek w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście (Libraries in Europe's Post-Communist Countries Their International Context). Wśród organizatorów konferencji znaleźli się: dr Wojciech Zalewski z Leland Stanford Junior University Libraries w USA, prof. dr hab. Maria Kocójowa, kierownik Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz prof. Marianna Tax Choldin i June Pachuta Farris z America Association for the Advancement of Slavic Studies. Na konferencję przybyło ponad 150 bibliotekarzy, pracowników informacji, księgarzy, wydawców z całego świata aby podzielić się doświadczeniami, nawiązać kontakty i zacieśnić już istniejącą współpracę oraz przedyskutować bieżące problemy zawodowe zarówno w narodowej, jak i międzynarodowej perspektywie.

Pierwsza sesja miała charakter informacyjny. Mówcy zapoznali uczestników konferencji z działalnością następujących organizacji: National Security Archives i Woodrow Wilson Center w Waszyngtonie, USA, (Malcolm Byrne i James Hershberg), VTLS Inc.(dr Vinod Chachra) i GESIS w Niemczech (Ulrike Becker).

Głównym zadaniem National Security Archives jest zapewnienie publicznego dostępu do dokumentów rządowych i urzędowych. Od kilku lat instytucja ta zbiera także dokumenty o i z krajów postkomunistycznych. Woodrow Wilson Center ma zbliżone cele, mianowicie pragnie ułatwić studia nad okresem zimnej wojny poprzez tłumaczenie źródeł historycznych na język angielski i publikowanie ich. Obydwie instytucje organizują konferencje i sympozja na tematy pozostające w kręgu ich zainteresowań.

Dr Vinod Chachra, prezydent VTLS, Inc., znanej w Polsce amerykańskiej firmy tworzącej zintegrowane systemy biblioteczno-informacyjne, krótko przedstawił swoje przedsiębiorstwo oraz jego nowy produkt — VIRTUA.

GESIS jest stowarzyszeniem instytucji związanych z naukami społecznymi w Niemczech. Organizacja ta pragnie się przyczynić do lepszego przepływu informacji z zakresu nauk społecznych między Europą Zachodnią i Wschodnią. Centrum tworzy dwie dostępne online bazy danych o badaniach i publikacjach w naukach społecznych — FORIS i SOLIS. Innym interesującym przedsięwzięciem jest coroczne ankietywanie ponad 700 instytucji badawczych i naukowców z dziedziny nauk społecznych w krajach Europy Wschodniej na temat planowa-

nych, bieżących i zakończonych projektów badawczych. Zebrana informacja trafia do bazy danych „Eastern Europe” dostępnej przez INTERNET.

Na zakończenie sesji krótko zaprezentowali się obecni na konferencji księgarze i wydawcy z Holandii, Niemiec, Polski, Wielkiej Brytanii i USA.

Drugi dzień konferencji przyniósł trzy sesje plenarne i dwa równoległe panele dyskusyjne. Pierwsze wystąpienia poświęcone były sytuacji bibliotek w Rosji, na Ukrainie i w Bułgarii. Wszyscy mówcy zwrócili uwagę na związek między politycznymi a społecznymi zmianami po roku 1989 a nową sytuacją bibliotek. Między innymi — dzięki możliwości nieograniczonych kontaktów międzynarodowych i wymiany doświadczeń z zachodnimi kolegami — bibliotekarze Rosji, Ukrainy i Bułgarii nauczyli się nowych technik zarządzania i zdobywania funduszy, również od fundacji zagranicznych. Zaczęto komputeryzować biblioteki i przygotowywać się do uporządkowania zagadnień legislacyjnych dotyczących działalności bibliotecznej i informacyjnej.

Michael Smethurst z Biblioteki Brytyjskiej w Londynie zdefiniował najważniejsze dla współpracy i integracji bibliotek europejskich zadanie: usprawnić zarówno dostęp, jak i ochronę posiadanych zbiorów. Można to osiągnąć przez korzystanie z wzajemnych doświadczeń i zgromadzonych kolekcji, lepszą rejestrację bibliograficzną materiałów, zapewnienie kompatybilności katalogów i indeksów, uporządkowanie zagadnień publikacji elektronicznych etc.

Działalność Consortium of European Research Libraries została przedstawiona przez Boba Hendersona, jednego z managerów tego stowarzyszenia. Założona w 1992 r. organizacja europejskich bibliotek naukowych posiada 40 członków z krajów Europy Zachodniej i Wschodniej. Zajmuje się koordynacją wspólnych przedsięwzięć, przygotowywaniem baz danych itp.

Kolejną zaprezentowaną instytucją był IREX — International Research and Exchange Board w Waszyngtonie, USA. Ta prywatna organizacja ma na celu wspomaganie współpracy naukowców i bibliotekarzy ze Wschodu i Zachodu w zakresie nauk humanistycznych i społecznych. Oferowane są granty na organizację konferencji, dostęp do INTERNETu i pobyty naukowe w Stanach Zjednoczonych Ameryki. IREX współpracuje również z bibliotekami i archiwami.

Peter Burnett, przewodniczący International Advisory Panel of the Open Society Institute Regional Library Program, przedstawił struktury i pracę tworzących sieć niezależnych fundacji, programów i instytucji utrzymywanych przez George'a Sorosa, których celem jest wspieranie rozwoju społeczeństw otwartych na świecie. Regional Library Program oferuje bibliotekom w różnych krajach pomoc, między innymi w zakresie dofinansowania i kształcenia.

Dr Chachra przedstawił koncepcję ogólnosiwiatowej multimedialnej biblioteki przyszłości, umożliwiającej swoim użytkownikom — z dowolnego miejsca i w dowolnym czasie — dostęp do informacji tekstowej, audiowizualnej, filmowej itp.

Sytuacja bibliotek polskich dyskutowana była w czasie sesji plenarnej prowadzonej przez prof. dr hab. Marię Kocójową, kierownika Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ. Krzysztof Zamorski, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, Jan Wołosz, wicedyrektor Biblioteki Narodowej w Warszawie oraz Jacek Wojciechowski, dyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie opisali historię i obecną sytuację bibliotek polskich w kontekście przemian politycznych i społecznych w naszym kraju. Wskazano również na trudności, z jakimi boryka się bibliotekarstwo polskie po roku 1989. Istnieje nadal potrzeba przemyślenia funkcji bibliotek różnych typów, dalszej automatyzacji usług bibliotecznych i informacyjnych, znalezienia nowych źródeł finansowania, zmiany tradycyjnych postaw niektórych bibliotekarzy, stworzenia adekwatnego prawa bi-

biotecznoego etc. Z drugiej jednak strony bibliotekarstwo polskie może już poszczycić się wieloma osiągnięciami, takimi jak automatyzacja Biblioteki Jagiellońskiej, i innych bibliotek Konsorcjum VTLS, komputeryzacja jednej czwartej krakowskich bibliotek publicznych, wydawanie bieżącej bibliografii narodowej w postaci elektronicznej.

Sesja planetowa została głównie poświęcona zagadnieniom kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

Pierwszy z dwu równoległych paneli był podzielony na dwie części. Pierwsza rozpoczęta została referatem Ewy Kodric Dacic z Narodowej Biblioteki Słowenii na temat legislacyjnych aspektów egzemplarza obowiązkowego i prawa autorskiego w odniesieniu do materiałów w postaci elektronicznej. Miranda B. Remnek poruszyła w swoim wystąpieniu zagadnienia polityki gromadzenia elektronicznych publikacji naukowych. Zwiększająca się liczba e-tekstów zrewolucjonizowała pod wieloma względami działanie naukowych bibliotek amerykańskich. Oddziały gromadzenia zbiorów muszą kontynuować opracowywanie materiałów tradycyjnych a jednocześnie sprostać wymaganiom, jakie stawiają teksty elektroniczne. Wpływ e-tekstów jest szczególnie widoczny w następujących sferach pracy bibliotek finansowej, organizacyjnej i zawodowej.

Działalność Open Media Research Institute (OMRI) została przedstawiona przez Ken Varnuma z biura w Pradze. OMRI powstało w 1994 r. z zadaniem wspomaganie badań byłego Związku Radzieckiego i krajów Europy Środkowej i Wschodniej. OMRI udostępnia archiwa Radia Wolna Europa w Pradze i Budapeszcie. Zbiera także bieżące wiadomości polityczne, społeczne, prawne, ekonomiczne, kulturalne z krajów regionu i publikuje na ich podstawie źródła informacji bieżącej, w tym „OMRI Daily Digest” — biuletyn zawierający najświeższe wiadomości dostępny bezpłatnie przez pocztę elektroniczną.

W drugiej części panelu kierownicy oddziałów gromadzenia różnego typu bibliotek rosyjskich (Ludmiła Kalinova), bułgarskich (Maria Konstantinowna Iordanova), polskich (Peter Zak) i brytyjskich (Janet Zmroczek) dyskutowali o wybranych aspektach wymiany jako jednej z metod polityki gromadzenia zbiorów.

Druga sesja panelowa poświęcona była zintegrowanym systemom bibliotecznym i współpracy bibliotek dla ich implementacji. Jurand Czermiński z Uniwersytetu Gdańskiego, reprezentujący Międzyuniwersyteckie Konsorcjum VTLS, opisał proces wdrażania systemu VTLS w bibliotekach polskich. Anne Pries-Heijke z Leiden University w Holandii przedstawiła holenderski system automatyzacji bibliotek PICA. Zagadnienia kształcenia w omawianej dziedzinie poruszyła dr Jela Steinerova z Uniwersytetu Komeniusa w Bratysławie. Aaron Trehub, University of Illinois w USA, zwrócił na użyteczność, ważność i łatwość używania WWW, również dla tworzenia i wyszukiwania źródeł online w zakresie wiedzy dotyczącej Słowiańszczyzny i całej Europy Środkowej i Wschodniej.

Obrazom towarzyszyły wystawy prac naukowców Uniwersytetu Jagiellońskiego 1990-1995, „Muzeum Sztuki Książki” oraz wystawki firm księgarskich i wydawniczych.

Materiały konferencyjne zostały opublikowane w wydawnictwie zat. *Biblioteki w europejskich krajach postkomunistycznych w międzynarodowym kontekście. (Wybór materiałów) Międzynarodowa Konferencja Bibliotekarzy: Kraków — Przegorzały 3-5.08.1995.* Red. M. Kocójowa. Kraków : Polskie Towarzystwo Bibliologiczne 1995.

Sabina B. Arcisz
Uniwersytet Jagielloński

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NA TEMAT EDUKACJI W ZAKRESIE BIBLIOTEKOWNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

W dniach 21-22 listopada 1995 odbyła się w Kopenhadze konferencja poświęcona edukacji w zakresie bibliotekownawstwa i informacji naukowej zatytułowana *Improved Practice and Integrated Skills in the LIS Field*. Organizatorami konferencji były EUCLID¹) i FID/ET. Wzięło w niej udział prawie 70 osób z 27 krajów (Belgia, Brazylia, Chorwacja, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Ghana, Grecja, Hiszpania, Holandia, Indie, Irlandia, Kanada, Litwa, Łotwa, Niemcy, Norwegia, Polska, Republika Południowej Afryki, Rumunia, Słowacja, Szwajcaria, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania).

Organizatorzy konferencji następująco sformułowali główne jej tematy i co za tym idzie zakres przedstawianych referatów:

- zastąpienie „tradycyjnego” modelu kształcenia modelem zorientowanym na badanie;
- uczenie najnowszych technik informacyjnych;
- dążenie do większej integracji BIN z innymi dziedzinami wiedzy i działalności praktycznej, które już zasilają lub mogą zasilać BIN;
- nowy wizerunek bibliotekarza (specjalisty informacji) i jego pracy;
- koncepcja wielofunkcyjnego podejścia do informacji;
- zmiana paradygmatu kształcenia — z nauczania BIN jako zamkniętej dyscypliny na uczenie aktywnych postaw w pośredniczeniu w dostarczaniu informacji.

Na program konferencji złożyły się trzy sesje plenarne, dyskusja panelowa i trzy sesje w podgrupach tematycznych. Po otwarciu konferencji i krótkich prezentacjach EUCLID i FID/ET pierwszy, niezwykle ciekawy referat wygłosił ambasador Węgier w Kopenhadze, dr Peter Balazs. Treść tego referatu była próbą przedstawienia, wprawdzie tylko dla Europy, kontekstu politycznego, gospodarczego i kulturowego, w którym zachodzą procesy edukacyjne i który w stopniu większym niż z tego zdajemy sobie sprawę wpływa na to czego, kogo, jak i kto uczy.

W sesjach plenarnych wygłoszono 13 referatów: Albert Boekhorst (Holandia) *Dogmatyzm, oportunizm czy pragmatyzm*; Tatjana Aparac-Gazivoda (Chorwacja) *Miejsce teorii i metodologii w zorientowanych na badanie studiach BIN*; Theo Bothma (RPA) *Programy studiów BIN: nowe aliance*; Yolande Estermann Wiskott (Szwajcaria) *Jak zintegrować programy uczenia BIN i archiwistyki: eksperyment genewski*; Philippa Levy (Wielka Brytania) *Uczenie BIN w środowisku sieciowym*; Maria Kocójowa, Wanda Pindlowa (Polska) *Nowe spojrzenie na program nauczania BIN. Przetłumaczenie barier psychologicznych u bibliotekarzy zapoznawanych z nowymi technikami*; Michel Bauwens (Belgia) *Rola cyberiarzy w cyberprzestrzeni korporacji*; Elisabeth Davenport, Virginia Cano, Mark Gillham

---

¹ EUCLID — European Association for Library and Information Education and Research. EUCLID jest pozarządową, niekomercyjną organizacją, której celem jest promocja współpracy instytucji, głównie europejskich, zajmujących się kształceniem i doskonaleniem zawodowym w zakresie bibliotekownawstwa i informacji oraz reprezentowanie tych instytucji i problematyki edukacyjnej tam, gdzie istotny jest zintegrowany (integracyjny) charakter prac EUCLID. EUCLID został powołany w październiku 1991. Obecnie należy doń ponad 70 instytucji z około 30 krajów.

(Wielka Brytania) *Doskonalenie w zakresie wszechstronnego wykorzystywania technik telekomunikacyjnych*; Sirje Virkus (Estonia) *Kształcenie i doskonalenie nowych generacji bibliotekarzy estońskich w zakresie technik informacyjnych*; Aleksandra Horvat (Chorwacja) *Kształcenie specjalistów BIN w okresie transformacji: misja z dwoma celami*; Rudolf Vlasak (Czechy) *Cztery typy specjalizacji nauczanych w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Karola w Pradze*; Aira Lepik (Estonia) *Możliwości i potrzeby doskonalenia programu kształcenia: spojrzenie z Estonii*; Pauline Brown (Wielka Brytania) *Tworzenie programu informacyjnych studiów licencjackich dla 21 wieku: z doświadczeń UCE w Birmingham*.

Większa część wygłoszonych referatów była opisaniem stanu kształcenia akademickiego bibliotekarzy i specjalistów informacji w wybranych krajach. Były też wystąpienia dyskutujące wybrane problemy szczegółowe. Warte zwrócenia uwagi są powtarzające się następujące motywy:

- konieczność uwzględniania w programach kształcenia przedmiotów przedstawiających teorie związane z interesującą nas dyscypliną i jej przedmiotem;
- potrzeba deinstytucjonalizacji programów kształcenia, czyli uczynienia punktem odniesienia informacji a nie instytucji (biblioteka, ośrodek informacji, archiwum itp.);
- potrzeba określenia podstawowego zestawu umiejętności, jakie powinien posiadać każdy absolwent studiów BIN;
- potrzeba uwzględniania w programach kształcenia interdyscyplinarnego charakteru BIN i pracy, jaką będą wykonywać absolwenci tych studiów;
- konieczność uwzględniania w programach uczenia technik informacyjnych stopnia z informatyzowania społeczeństwa;
- konieczność zmiany image'u bibliotekarza.

W trzech sesjach tematycznych wygłoszono pięć referatów: Peter Muranyi (Węgry) *O uczeniu przedmiotu Techniki Informacyjne*; Hazel Hall (Wielka Brytania) *Określanie kontekstu uczenia przedmiotu Informacja Biznesowa*; Renaldas Gudauskas (Litwa) *Kształcenie specjalistów informacji na Uniwersytecie Wileńskim: podejście zintegrowane*; Jadwiga Woźniak (Polska) *Kształcenie akademickie bibliotekarzy i pracowników informacji w Polsce*; Niels Ole Pors (Dania) *Ocena jakości i relewantności*.

Konferencję zakończyła ciekawa dyskusja panelowa poprowadzona przez Irene Wormell (Dania), poprzedzona interesującą prezentacją Gillesa Deschaletsa *Przekształcenia BIN na Uniwersytecie Montealskim: czy rzeczywiście powinniśmy pozbyć się B-słów?*

Jadwiga Woźniak
Uniwersytet Warszawski

TECHNOLOGIA CD-ROM W NAUKACH HUMANISTYCZNYCH I SPOŁECZNYCH

Konferencja naukowa.

Poznań, 23 i 24 listopada 1995 r.

Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz firma STRATUS zorganizowała w listopadzie 1995 roku dwudniową konferencję naukową poświęconą perspektywom rozwoju i zastosowania technologii CD-ROM w naukach humanistycznych i społecznych. Celem konferencji było poinformowanie jej uczestników o środkach i metodach udostępniania informacji naukowej publikowanej w technologii CD-ROM dla nauk humanistycznych i społecznych. Konferencja stanowiła forum prezentacji najnowszych tendencji światowych w tym zakresie oraz wymiany doświadczeń w użytkowaniu technologii CD-ROM. Uczestnikami konferencji, która odbyła się w Bibliotece Uniwersyteckiej UAM, byli przede wszystkim pracownicy bibliotek akademickich, instytutów naukowo-badawczych i bibliotek publicznych. Udział w konferencji wzięli również przedstawiciele znaczących w świecie następujących producentów baz danych na CD-ROM: SilverPlatter Information Ltd, UMI oraz Chadwyck-Healey Ltd.

W czasie konferencji wygłoszono kilkanaście referatów oraz dokonano kilku prezentacji. Referaty i prezentacje koncentrowały się wokół następujących zagadnień:

— własne opracowania teoretyczne poświęcone problematyce baz danych na CD-ROM;

— baz danych publikowanych w technologii CD-ROM dla nauk humanistycznych i społecznych;

— doświadczenia w użytkowaniu technologii CD-ROM, szczególnie w lokalnych i rozległych sieciach komputerowych.

Teorii baz danych na CD-ROM poświęcono dwa referaty. Jan Kaczmarek (STRATUS) przedstawił typologię baz danych na CD-ROM dla nauk humanistycznych i społecznych, opierając się na dwóch katalogach światowych baz danych na CD-ROM: Gale Directory of Databases (wydawany przez Gale Research Inc.) oraz CD-ROM Directory (publikowany przez Task Force Pro Libra (TFPL) Publishing). Oba wydawnictwa są dostępne w wersji na CD-ROM. Wiesław Babik (Uniwersytet Jagielloński) przedstawił na tle światowych tendencji rozwoju działalności informacyjnej kryteria wyboru baz danych na nośnikach optycznych (CD-ROM). Referat stanowił ilustrację pragmatycznego spojrzenia na ten problem zarówno z punktu widzenia potencjalnego użytkownika, jak i polityki gromadzenia źródeł informacji w placówkach informacji naukowej.

Omówieniu baz danych publikowanych w technologii CD-ROM dla nauk humanistycznych i społecznych poświęciły swoje wystąpienia trzy osoby. Piotr Płuciennik (Informacja Profesjonalna) zaprezentował najważniejsze encyklopedie i słowniki wydane na płytach CD-ROM oraz omówił najważniejsze problemy, jakie występowały przy publikowaniu tego typu dzieł na dyskach optycznych. Martina Nolle (SilverPlatter, Niemcy) omówiła bazy danych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, wyprodukowane przez SilverPlatter Information. Sue Orchard (UMI, Wielka Brytania) przedstawiła działalność UMI w zakresie opracowywania baz danych na CD-ROM z nauk humanistycznych i społecz-

nych. Tony O'Rourke (Chadwyck Healey, Wielka Brytania) przedstawił ofertę firmy Chadwyck Healey w zakresie pełnotekstowych i bibliograficznych baz danych z nauk humanistycznych.

Najwięcej referatów dotyczyło doświadczeń w wykorzystaniu technologii CD-ROM w bibliotekach w zakresie udostępniania baz danych. Anna Rucińska-Nagórny (Biblioteka UAM, Poznań) przedstawiła doświadczenia Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu z eksploatacji baz danych na CD-ROM. Elżbieta Petrović (Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa) omówiła tytuły baz danych udostępniane w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Wykorzystanie CD-ROMów w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu przedstawiła Dominika Czyżak (Biblioteka Uniwersytecka, Toruń). Wyniki ankiety dotyczącej firm wyspecjalizowanych w obsłudze bibliotek naukowych przedstawiła Katarzyna Diehl (Biblioteka Narodowa, Warszawa). Plany i problemy związane z tworzeniem Centralnego Katalogu Książek Bibliotek Kościelnych omówił przedstawiciel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES — Piotr Krzyżaniak. Jadwiga Sadowska (Biblioteka Narodowa, Warszawa) zapoznała uczestników konferencji z pracami Biblioteki Narodowej nad tworzeniem baz danych na CD-ROM, a szczególnie Przewodnika Bibliograficznego w wersji na CD-ROM. Dostępnością do baz danych firmy SilverPlatter, jednego z głównych profesjonalnych wydawców baz danych na dyskach optycznych, za pośrednictwem sieci INTERNET zajął się Jerzy Iwaszkiewicz (STRATUS). Przedstawił on korzyści z korzystania z baz danych za pomocą sieci Internet i omówił V technologię Electronic Reference Library (ERL), systemu opracowanego przez firmę SilverPlatter, który pozwala na dostęp do baz danych zarówno w sieciach lokalnych (LAN), jak i poprzez sieci rozległe (WAN).

Problematyce naukowej konferencji towarzyszyły prezentacje baz danych na CD-ROM wymienionych firm.

Wiesław Babik
Uniwersytet Jagielloński

ODPOWIEDZIALNOŚĆ SPOŁECZNA PRACOWNIKÓW INFORMACJI

W dniach 4-5 grudnia 1995 odbył się w Stuttgarcie, zorganizowany przez tamtejszą Wyższą Szkołę Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej, międzynarodowy kongres poświęcony problematyce społecznej odpowiedzialności bibliotekarzy i pracowników informacji wynikającej z szybko zachodzących zmian w technicznych warunkach funkcjonowania bibliotek i placówek informacyjnych¹.

---

¹ Materiały konferencyjne zostały opublikowane w tomie *Informationsspezialisten zwischen Technik und gesellschaftlicher Verantwortung. Internationaler Kongress der Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen vom 4-5 Dezember 1995*, veranstaltet von der Projektgruppe Kongress'95 der HBI Stuttgart, Stuttgart 1995.

W kongresie uczestniczyło ok. 400 osób z następujących krajów: Austria, Białoruś, Finlandia, Łotwa, Norwegia, Polska, Republika Federalna Niemiec, Rosja, Słowenia, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Węgry i Wielka Brytania. Był to już drugi kongres o podobnym zasięgu organizowany przez Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen w Stuttgarcie. Pierwszy odbył się w 1992 r. i poświęcony był wzajemnym związkom bibliotek, kultury i informacji.

Kongres stał się forum dyskusyjnym dla omówienia przyszłych zadań bibliotekarzy i pracowników informacji związanych z wprowadzaniem nowych technologii informacyjnych oraz wynikających z tego faktu możliwości i niebezpieczeństw. W trakcie kongresu wygłoszono ponad 40 referatów w 14 sekcjach tematycznych, obejmujących zagadnienia oczekiwań użytkowników bibliotek naukowych, problematykę etyczną związaną z elektronicznym dostarczaniem informacji, kwestie społeczeństwa informacyjnego i roli bibliotekarza w tym społeczeństwie, problemy komunikowania poprzez Internet, a także wykorzystanie komputerów w procesie kształcenia. Kongresowi towarzyszyło forum międzynarodowe poświęcone omówieniu sytuacji bibliotek i placówek informacji oraz kształceniu bibliotekarzy w krajach postkomunistycznych.

Szczególnie wiele uwagi poświęcono kwestiom etycznym związanym z wprowadzeniem do działalności informacyjnej nowych technologii. W referatach na ten temat poruszano problemy zapewnienia użytkownikom dostępu do informacji przechowywanej na nośnikach elektronicznych, ochrony tej informacji, jej poziomu i wiarygodności, a także zapewnienia użytkownikom ochrony ich sfery prywatności.

W licznych referatach omówiono doświadczenia bibliotek naukowych i publicznych we wdrażaniu nowych technologii informacyjnych, w tym przede wszystkim rozwój usług sieciowych, zapewnienie użytkownikom dostępu do poczty elektronicznej itp. W tej grupie referatów szczególnie interesujące były wystąpienia poświęcone budowie „miasta cyfrowego”, zapewniającego dostęp do wszelkiej informacji zapisanej elektronicznie z dowolnego miejsca i usytuowania w nim biblioteki.

Tematyka referatów obejmowała bardzo szeroki zakres, we wszystkich jednak poszukiwano odpowiedzi na pytanie, jakie jest miejsce bibliotekarza i biblioteki w nowej i szybko zmieniającej się rzeczywistości informacyjnej i w jaki sposób system kształcenia bibliotekarzy powinien na te zmiany reagować. Różnorodność tematyczną konferencji należy uznać za jej zaletę, stwarzała ona bowiem uczestnikowi możliwość uświadomienia sobie z jednej strony wieloaspektowości zagadnień związanych z wdrażaniem do działalności informacyjnej nowych technologii, a z drugiej pozwalała na zapoznanie się z problematyką szczegółową podczas obrad sekcji tematycznych.

Maria Próchnicka
Uniwersytet Jagielloński

ROZWÓJ I PERSPEKTYWY BIBLIOLOGII POLSKIEJ

W Łodzi w dniach 4-5 grudnia 1995 r. odbyła się konferencja zorganizowana przez Katedrę Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego oraz Łódzkie Towarzystwo Naukowe zatytułowana *Rozwój i perspektywy bibliologii polskiej*. Konferencja związana była z jubileuszem 50-lecia działalności łódzkiej Katedry Bibliotekoznawstwa i wyższych studiów bibliotekoznawczych w Polsce.

Program konferencji w części merytorycznej wypełniły referaty wygłoszone przez przedstawicieli krajowych ośrodków kształcenia bibliotekarzy.

Dziejom Katedry poświęcone było wystąpienie Bolesława Świderskiego pt. *Historia Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945-1987* oraz Hanny Tadeusiewicz zat. *Działalność Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1987/88 — 1994/95*. Zbigniew Żmigrodzki w referacie pt. *O miejsce bibliotekoznawstwa w nauce o książce, bibliotece i informacji* podjął problem nazewnictwa tej złożonej dziś dziedziny wiedzy, mającej za przedmiot książkę, bibliotekę, informację naukową; autor skonkludował, iż on sam opowiada się za „wyraźnym terminologicznym i pojęciowym utrzymaniem odrębności trzech dyscyplin” zamiast „podejmowanych w tym czy innym kierunku koniunkturalnych inicjatyw, które zmierzają do nadania jednemu z elementów kompleksu pozycji dominującej”. Adam Górski wystąpieniem *Informacja naukowa i jej miejsce w bibliologii i innowatyce* odniósł się do dwóch aspektów pojęcia „informacja naukowa”; w aspekcie bibliologicznym „informacji naukowej” — „dominującą rolę odgrywa informacja źródłowa, transformująca się w procesach myślowych i w działalności w idealną informację społeczną”; w aspekcie innowacyjnym, kreatywnym — głównym przedmiotem „informacji naukowej” jest informacja występująca w procesach twórczych wśród głównych czynników inspirujących powstawanie innowacji”. Stanisława Kurek-Kokocińska w referacie *Informacja naukowa — rozwój dyscypliny a zmiany w dydaktyce* odniosła się do zależności między kierunkami i poziomem rozwoju wiedzy o informacji naukowej a odpowiedzialnym doborem treści kształcenia. Bronisława Woźniczka-Paruzel omówiła temat pn. *Stan kadrowy akademickich ośrodków kształcenia bibliotekoznawców a możliwości utrzymania kierunku*. Wsparty się danymi uzyskanymi za pomocą „Kwestionariusza z wypowiedziami na temat sytuacji kadrowej w r. akadem. 1994/95” autorka sformułowała „diagnozę co do kondycji naszego kierunku”.

Kierunek badań bibliograficzno-historycznych reprezentowały na jubileuszowej łódzkiej konferencji referaty następujące: Krystyny Bednarskiej-Ruszałowej — *Bibliografia polskiego księgoznawstwa tematycznie, chronologicznie i środowiskowo opowiedziana*. Autorka dokonała prezentacji opracowanej przez siebie selektywnej bibliografii bibliologii opublikowanej w r. 1994 w wydawnictwie „Das polnische Buchwesen. Bibliographische Einführung” (Frankfurt, wyd. Petera Langa). Anna Żbikowska-Migoń poruszyła temat pn. *Problemy bibliografii na łamach encyklopedii księgo- i bibliotekoznawczych (1970 — 1995)*, szukając odpowiedzi na pytanie: „czy стоимy przed perspektywą regresu prowadzącego wręcz do naturalnej śmierci dyscypliny, która przeżyła już dawno apogeum swojego istnienia, czy tylko przed fazą jej przekształcania się?” Zbigniew Nowak wygłosił referat zat. *Michał Krzysztof Hanow jako badacz dziejów drukarstwa*

w *Prusach Królewskich*; Janusz Kapuścik przedstawił postać wybitnego bibliotekarza w referacie pt. *Karol Badecki — bibliotekarz i uczyony*; Halina Dusińska przybliżyła postać S. Konopki wystąpieniem zat. *Stanisław Konopka — bibliotekarz i bibliograf*.

W drugim dniu konferencji *O edytorstwie dzieł naukowych w zakresie dyscyplin filologicznych. Tradycje. Osiągnięcia. Postulaty* mówił Jerzy Starnawski. Problematyka zależności pn. *Książka — literatura — piśmiennictwo* była przedmiotem referatu wygłoszonego przez Janusza Dunina. Bogumiła Kosmanowa zatytułowała swój referat *Rola biblioteki w integracji narodowej ziem polskich pod zaborami*, w którym wskazała na takie elementy integracyjnej roli książki, jak: gromadzenie dóbr kultury narodowej, stworzenie elitarnych bibliotek oraz kompendiów informacyjnych będących istotnym czynnikiem dla funkcjonowania nowoczesnych warsztatów pracy badawczej, organizacja masowego czytelnictwa. Andrzej Kłossowski w referacie pt. *Instytucje książki polskiej i księgozbiory polskie na obczyźnie. Początki — cele, zadania i przyczyny przemian — współczesne przeobrażenia i perspektywy* wskazał na potrzebę rozpatrywania tej bogatej problematyki „nie tylko w relacjach: kraj (Polska) — Polonia (emigracja) — kraj osiedlenia Polonii (emigracji), ale także w relacji: Polonia (emigracja) — inne mniejszości etniczne (inne emigracje)”. Roman Jaskuła w wygłoszonym referacie przedstawił temat *Francuskie wydawnictwa propagandowe poświęcone Polsce w okresie Wielkiej Emigracji lat 1832 — 1848. Z problemów badań księgoznawczych*. Józef Szocki przedstawił temat *Książka popularna dla ludu na przykładzie Wydawnictwa Ludowego 1882 — 1920*. Na zakończenie konferencji głos zabrała Jadwiga Konieczna, wygłaszając referat pt. *Świat książki Łodzi przemysłowej 1820 — 1918*.

Tematyka referatów przygotowanych na *Konferencję* wyraźnie ilustruje szeroki obszar problemów badawczych podejmowanych na gruncie bibliologii.

Jubileuszowe spotkanie dało ważną i cenną sposobność przywołania tematów z różnych specjalistycznych obszarów dyscypliny; dyscypliny której trójdzielny charakter zawarty w nazwie „nauka o książce, bibliotece i informacji naukowej” potwierdziły głosy uczestników dyskusji.

Wraz z Konferencją przygotowane zostały materiały, zawierające pełne teksty referatów — wygłoszonych i nadesłanych.

Stanisława Kurek-Kokocińska
Uniwersytet Łódzki

AUTOMATYZACJA BIBLIOTEK ŁÓDZKICH

7 grudnia 1995 r. w Łodzi, staraniem Zarządu Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy wsparciu dyrekcji Biblioteki Głównej Akademii Medycznej, odbyła się sesja zat. *Automatyzacja bibliotek łódzkich. Dziś i jutro*.

Merytorycznie program spotkania pogrupowany został w trzech blokach tematycznych:

- biblioteki publiczne i samorządowe,
- biblioteka pedagogiczna i biblioteki szkolne,
- biblioteki naukowe.

Problematyki bibliotek publicznych dotyczyły wystąpienia Stanisława Czajki (Biblioteka Narodowa, Zarząd Główny SBP), Elżbiety Pawlickiej i Barbary Rzeczkowskiej (Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna) oraz Ewy Walczak i Joanny Bryszewskiej (odpowiednio — Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź-Bałuty; Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź-Śródmieście). S. Czajka w wystąpieniu *Jak wspomagać automatyzację bibliotek publicznych? Propozycja SBP* odniósł się do ekspertyzy (przygotowanej przez J. Wołosza i S. Czajkę na zlecenie Ministerstwa Kultury i Sztuki) pt. *Wspomaganie automatyzacji bibliotek publicznych. Założenia i propozycje do programu MKiSz. Podstawowe problemy*. Referent zarysował sytuację w dziedzinie komputeryzacji w tych bibliotekach. Stwierdził m.in., że „wedle danych, które odnoszą się przede wszystkim do WBP, 12 bibliotek wojewódzkich (na 49 ankietowanych, wszystkie odpowiedziały) jeszcze nie rozpoczęło komputeryzacji (tj. 24 z całej grupy)”. W dalszej części wystąpienia, krytycznie odnosząc się do poziomu zautomatyzowania uwzględnianych bibliotek, autor wskazał na myśl następującą: „budując jednolity system informacyjny/...w bibliotekach publicznych, należy koncentrować wysiłki na przyspieszaniu komputeryzacji trzech ogniw krajowego systemu bibliotecznego, na trzech jego organizacyjnych poziomach: Bibliotece Narodowej, na WBP, ich filiach i wybranych bibliotekach miejskich, na gminnych bibliotekach samorządowych”. Po przeanalizowaniu warunków materialno-technicznych i finansowych takiego przedsięwzięcia autorzy raportu — mówił S. Czajka — proponują Ministerstwu selektywne działanie — czyli skoncentrowanie wysiłków organizacyjnych i finansowych w wybranej grupie bibliotek wojewódzkich i miejskich. Propozycja przybrała postać dwóch wariantów: I-szego zakładającego włączenie do programu MKiSz 20 wojewódzkich bibliotek publicznych oraz 50 bibliotek publicznych w dużych i średnich miastach; II-ego obejmującego programem wsparcia 49 bibliotek wojewódzkich i 21 bibliotek samorządowych w miastach dużych i średnich. Potrzeby bibliotek włączonych do programu Ministerstwa Kultury i Sztuki scharakteryzowano w dalszej części referatu w następujących grupach tematycznych: oprogramowanie, sprzęt, bazy danych, praca w sieci, podłączenie do Internetu, dostęp do sieci metropolitarnych. Referent odniósł się również do źródeł i zasad finansowania programu automatyzacji bibliotek publicznych, do celowości powołania urzędu pełnomocnika MKiSz na szczeblu centralnym i jego odpowiedników w regionach, do przewidywanego czasu realizacji programu.

E. Pawlicka i B. Rzeczkowska w wystąpieniu *Komputeryzacja Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łodzi. Stan i zamierzenia* odniosły się do doświadczeń płynących z warsztatu własnej biblioteki. Po stronie sukcesów wymieniły autorki takie m.in. fakty, jak: stopniowe wyposażanie w sprzęt komputerowy (stan: 23 komputery działające w sieci lokalnej i 6 stanowiących podsięć dydaktyczną); przekształcenia organizacyjne mające na celu zmianę tradycyjnej drogi książki oraz drogi informacji o innych formach gromadzonych dokumentów (chodzi o przekształcenia w Dziale Informacji, w Dziale Zbiorów Muzycznych i w Pracowni Regionalnej); udostępnienie czytelnikom bazy danych bibliotecznych (pod MAK-iem) w trybie online m.in. w sali katalogowej; prowadzenie i udostę-

pnianie licznych komputerowych kartotek zagadnieniowych. Na przekór znanym opiniom w Bibliotece Publicznej wprowadzenie komputeryzacji nie tylko nie przyniosło spadku wydajności pracy, ale spowodowało jej intensyfikację we wszystkich działach. Kreśląc zamierzenia przyszłościowe powiedziano, że Biblioteka jako jedna z dziewięciu wojewódzkich bibliotek publicznych jest proponowana do roli ponadregionalnego centrum szkoleniowo-metodycznego w ramach programu wspierania automatyzacji.

J. Bryszewska i E. Walczak w wystąpieniu zat. *Automatyzacja bibliotek samorządowych* podały m.in., że na terenie Łodzi działają ogółem 82 biblioteki samorządowe (tj. 5 bibliotek dzielnicowych z podległymi im bibliotekami rejonowymi). 16 spośród nich zostało wyposażonych w sprzęt komputerowy. Każda z bibliotek dzielnicowych samodzielnie decydowała o wyborze sprzętu i programu; samodzielnie też każda z nich prowadziła szkolenia pracowników. Samorządowe biblioteki Łodzi pracują z następującymi programami do obsługi zbiorów: MAK (Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź-Śródmieście, Łódź-Widzew, Łódź-Górna; Łódź-Bałuty), DATA-TREK i LIBRA (Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź-Polesie) oraz BIBLSERV (Dzielnicowa Biblioteka Publiczna Łódź-Bałuty). W większości biblioteki dysponują bazami Biblioteki Narodowej („Przewodnik Bibliograficzny”, „Słownik języka haseł przedmiotowych BN”), niektóre bazami danych Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, a także bazami multimedialnymi.

Sytuację w dziedzinie komputeryzacji bibliotek szkolnych omówiła Barbara Czajka (Pedagogiczna biblioteka Wojewódzka) w referacie pt. *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka oraz biblioteki szkolne w Łodzi w obliczu automatyzacji*. Zaimplementowany program SOWA pozwolił Bibliotece Pedagogicznej na prowadzenie komputerowej kartoteki zagadnieniowej (z dziedzin takich jak pedagogika, psychologia, metodyka nauczania), stanowiącej podstawę do tworzenia zestawień bibliograficznych (dane bieżące i retrospektywne). Do komputerowego katalogu wprowadzane są też wszystkie nowe nabytki książkowe w pełnym opisie oraz retrospektywnie zbiory do 1980 r. Odnosząc się do sytuacji bibliotek szkolnych referentka podała, że na terenie Łodzi istnieją 142 szkoły podstawowe, 39 liceów ogólnokształcących, 61 zespołów szkół zawodowych. Łączna ich liczba wynosi 242. W każdej z nich niezależnie od typu działła biblioteka. Komputeryzację rozpoczęło 16 bibliotek, koncentrując się na budowie własnych baz danych (komputerowy katalog, komputerowa kartoteka zagadnieniowa). Referentka sformułowała uwagę pod adresem Ministerstwa Edukacji Narodowej, które oprócz dokształcania [bibliotekarzy] nie ma określonego programu komputeryzacji w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych. Bibliotekarze szkolni zainteresowani automatyzacją skupiają się w Łodzi w ramach Klubu Użytkowników Komputerów powołanym przy Oddziale Łódzkim Towarzystwa Nauczycieli Szkół Polskich.

Stanisława Kurek-Kokocińska (Katedra Biln UŁ) w wystąpieniu zat. *Biblioteki naukowe w obliczu przemian. Wokół automatyzacji bibliotek m. Łodzi* przeanalizowała i przedstawiła dotychczasowe doświadczenia czternastu bibliotek objętych badaniem. Biblioteki naukowe Łodzi automatyzują swój warsztat pracy w sposób następujący: na drodze stwarzania warunków dostępu do gotowych komputerowych baz danych oraz na drodze tworzenia własnych komputerowych baz danych obejmujących dane katalogów i/lub kartotek informacyjnych. Użytkownik w większości bibliotek ma do dyspozycji komputerowe kartoteki oraz w trzech bibliotekach także automatyczne katalogi. Przed niektórymi łódzkimi bi-

bliotekami naukowymi rysują się dość konkretnie perspektywy komputeryzacji. Biblioteki szkół wyższych oraz jedna z bibliotek PAN wspólnie ubiegały się o grant z Fundacji A. W. Mellona przeznaczony na dofinansowanie przedsięwzięcia zakupu zintegrowanego systemu komputerowej obsługi biblioteki. Na ten temat mówił podczas sesji Jan Janiak (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego) w wystąpieniu pt. *Konsorcjum łódzkich bibliotek naukowych a Fundacja Andrew W. Mellona*. Referent przedstawił uzasadnienie dla wyodrębnienia się Międzyuczelnianego Zespołu Bibliotecznego ds. Komputeryzacji, naświetlił jego dzieje, krótkie, ale obfitujące w wydarzenia i decyzje warunkujące określoną sytuację bibliotek naukowych miasta zarówno w aspekcie finansowym, jak i organizacyjnym. Nie ulega wątpliwości, że prace zmierzające do całkowitej implementacji i pełnego wykorzystania systemu HORIZONT potrwają w Łodzi kilka lat.

Na okres kilkuletni planowana jest też rozbudowa miejskiej sieci komputerowej, której abonentem ma być Międzyuczelniany Zespół Biblioteczny, realizujący — jak już powiedziano — projekt zintegrowanego rozproszonego systemu baz danych obsługującego biblioteki naukowe łódzkiego środowiska naukowego i akademickiego. Tych spraw dotyczył referat przygotowany przez przedstawiciela Centrum Komputerowego Politechniki Łódzkiej Stanisława Starzaka pt. *Stan aktualny i plany rozbudowy miejskiej sieci komputerowej LODMAN*.

Łódzka sesja była interesującym spotkaniem środowiska osób zainteresowanych wymianą poglądów i ocen na tematy związane z komputeryzacją. Regionalny temat kryje doświadczenia ogólniejsze i warte szerszej prezentacji. Chcemy przez to powiedzieć, że choć staraniem organizatora Sesji tj. staraniem Zarządu Okręgu SBP, przygotowano materiały zawierające powielone teksty referatów (ograniczony nakład), byłoby dobrze, gdyby można je było odnaleźć w bibliotekarskich czasopismach.

Stanisława Kurek-Kokocińska
Uniwersytet Łódzki

KONFERENCJA ELEKTRONICZNA PRZYSZŁOŚĆ BIBLIOTEK NAUKOWYCH Kraków, 11-12 grudzień 1995 r.

W dniach 11-12 XII 1995 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie odbyła się międzynarodowa konferencja na temat „Elektronicznej przyszłości bibliotek naukowych” (Electronic Future of Academic Libraries). Konferencja została zorganizowana przez Katedrę Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UJ. Obradowano w języku angielskim.

Otwarcia konferencji dokonał Prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. Marek Szymoński. W swoim wystąpieniu podkreślił wielką rolę kompute-

ryzacji bibliotek, sieci bibliotecznych oraz Internetu dla rozwoju nauki i innych dziedzin życia społecznego. Profesor Szymoński zwrócił uwagę na zagrożenia płynące z projektowanego wzrostu opłat za użytkowanie sieci oraz zaapelował o stworzenie silnego lobby popierającego rozwój Internetu w Polsce.

Dr Wanda Pindlowa z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ jako główny organizator konferencji powitała uczestników konferencji i zaprosiła do dyskusji na temat przyszłości bibliotek naukowych w obliczu nadchodzącego Wieku Informacji oraz błyskawicznego rozwoju tzw. cyberprzestrzeni.

Pierwsze referaty dotyczyły zagadnień związanych z Internetem.

Terry Beck z University of North London w Wielkiej Brytanii omówił znaczenie Internetu dla badań naukowych. Internet jest bardzo bogatym źródłem informacji. Narzędzia służące wyszukiwaniu informacji (gophery, przeglądarki etc.) są ustawicznie rozwijane. Zarysowuje się potrzeba uporządkowania elektronicznych kolekcji oraz indeksowania dostępnych w Internecie dokumentów, co pozwoliłoby zwiększyć precyzję wyszukiwania. W Wielkiej Brytanii w ramach projektu ROADS tworzy się obecnie interfejsy mające ułatwić dostęp do przydatnych badaczom różnych dziedzin zasobów Internetu. Serwis SOSIG (<http://sosig.ac.uk/>) umożliwia dotarcie do informacji z zakresu nauk społecznych, serwis OMNI (<http://omni.nott.ac.uk/>) — nauk biologicznych i medycznych. Inne tego typu serwisy to MIDAS (<http://midas.ac.uk/>) oraz IHR-INFO (<http://ihr.sas.ac.uk:8080/>).

Peter Burnett z Oxford University w Wielkiej Brytanii skupił się na wpływających z istnienia wielkich zasobów informacji w Internecie korzyściach i wyzwaniach dla bibliotek naukowych. Przedstawił system BARD (Bodleian Access to Remote Databases) Bodleian Library — biblioteki uniwersyteckiej w Oksfordzie. System ten oferuje dostęp do kilkuset serwisów, aplikacji i baz danych znajdujących się w Internecie (m.in. bezpośrednie połączenie ze zautomatyzowanymi katalogami innych bibliotek). Adres systemu (WWW home page): <http://rsl.ox.ac.uk/bardhtml/>.

Tezy obydwu referatów zainspirowały zebranych do wymiany poglądów na temat prawa autorskiego oraz zalet i wad wyszukiwania pełnotekstowego i indeksowego w kontekście szybkiego wzrostu ilości informacji dostępnej w Internecie.

Hanna March, przedstawiciel EBSCO Information Services, zaprezentowała rozwój, strukturę organizacyjną oraz działalność firmy, ze szczególnym uwzględnieniem świadczonych usług w zakresie wyszukiwania informacji i dostarczania dokumentów.

Następnie odbyła się dyskusja panelowa na temat współistnienia, zarówno dzisiaj jak i w przyszłości, tradycyjnej biblioteki naukowej i biblioteki wirtualnej. Wzięli w niej udział przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych. Było zauważalne, iż przedstawiciele nauk przyrodniczych odnoszą się z większym niż humaniści entuzjazmem do idei biblioteki wirtualnej. Tą różnicę w postawach uzasadniano wynikającym ze specyfiki badań zapotrzebowaniem na odmienne rodzaje oraz formy informacji i wiedzy w obu grupach dyscyplin. Wszyscy zgodzili się jednak, iż w obliczu rozwoju rzeczywistości wirtualnej należy przygotować nowoczesnie wykształconą kadrę bibliotekarzy i pracowników informacji.

W drugim dniu obrad Maureen O'Brien z Wielkiej Brytanii omówiła różne aspekty automatyzacji bibliotek szkolnych na podstawie biblioteki Oakham School w Rutland. Z jej referatu wynikało, iż wprowadzenie technologii informacyjnej do szkół staje się dzisiaj koniecznością z co najmniej dwu powodów: po

pierwsze dlatego, że uczniowie muszą zostać przygotowani do życia w świecie informacji i korzystania z wiedzy dostępnej w postaci elektronicznej, po drugie, ponieważ zautomatyzowana biblioteka służy udoskonaleniu procesu dydaktycznego, ma wpływ na wykształcenie umiejętności samodzielnego wyszukiwania informacji oraz staje się bardziej atrakcyjna dla wielu uczniów dzięki możliwości korzystania z nośników i usług komputerowych.

Wojciech Satola, przedstawiciel Głównej Księgarni Naukowej w Krakowie wskazał na możliwość wykorzystania Internetu dla celów komercyjnych. Poinformował, iż Główna Księgarnia Naukowa jako pierwsza i jedyna na razie w Polsce oferuje swoje usługi poprzez Internet. Każdy użytkownik sieci może przejrzeć katalog księgarni oraz dokonać zamówienia poprzez pocztę elektroniczną. Adres (WWW home page): <http://www.cyf-kr.edu.pl/com/ELEFANT>.

Odbyła się też kolejna dyskusja panelowa. Uczestnicy zostali poproszeni o odpowiedź na dwa pytania: „Co dyrektorzy tradycyjnych bibliotek sądzą o elektronicznej przyszłości?” oraz „Kogo powinniśmy kształcić — bibliotekarzy czy specjalistów w zakresie cyberprzestrzeni?” Wypowiadali się dyrektorzy bibliotek krakowskich. Do dyskusji włączyli się także inni uczestnicy konferencji. Wszyscy mówcy zgodzili się, iż automatyzacja, budowa rzeczywistości wirtualnej jest procesem nieuchronnym, dotyczącym wszystkich typów bibliotek (choć być może w różnym stopniu). Proces ten jest korzystny zarówno dla czytelników/użytkowników, jak i bibliotekarzy. Biblioteka elektroniczna może w sposób bardziej efektywny zaspokoić potrzeby użytkownika biblioteki technicznej, tj. zapewnić mu szybki dostęp do odpowiedniej informacji bez konieczności fizycznej obecności w budynku bibliotecznym. Jednak biblioteki humanistyczne spełniają rolę nie tylko zbiornic informacji ale również ośrodków o specyficznej, kulturotwórczej atmosferze i dlatego nie dadzą się całkowicie przetworzyć na biblioteki wirtualne. Z dalszej dyskusji wyłoniły się dwa pytania dotyczące przyszłości bibliotek: po pierwsze — jaka będzie ich podstawowa funkcja — gromadzenie i przechowywanie zbiorów (biblioteki jako archiwa) czy umożliwianie dostępu do przechowywanej w dowolnym miejscu elektronicznej informacji; po drugie — jaka będzie rola bibliotekarza — czy podobna tej dzisiejszej, czy jego głównym zadaniem będzie instruowanie użytkowników jak korzystać ze źródeł informacji, czy będzie on bardziej potrzebny w bibliotece czy też tam, gdzie znajdować się będą użytkownicy?

Bibliotekarstwo, informacja naukowa ulegają dzisiaj szybkim i znacznym przemianom (zarówno jeżeli chodzi o teorię jak i praktykę). Z przemian tych wszyscy musimy zdać sobie sprawę i umieć do nich się przystosować, także w tym, co dotyczy kształcenia młodych bibliotekarzy i pracowników informacji.

Pełne materiały konferencyjne zostaną opublikowane w języku polskim.

B. Arcisz
Uniwersytet Jagielloński

Czytajcie czasopisma bibliotekarskie !

Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich:

BIBLIOTEKARZ — pismo zajmujące się ważnymi i aktualnymi problemami bibliotekarstwa

PORADNIK BIBLIOTEKARZA — pismo o charakterze instrukcyjno-metodycznym przeznaczone głównie dla bibliotekarzy bibliotek publicznych i szkolnych.

Oba pisma tylko w prenumeracie w „Ruchu”, na pocztę i w siedzibie Wydawnictwa SBP. Szczegóły w obu pismach na stronie redakcyjnej.

ZIN (Zagadnienia Informacji Naukowej) — półrocznik poświęcony szeroko rozumianym zagadnieniom informacji.

Prenumerata i sprzedaż: Dział Promocji i Kolportażu SBP, ul. S.K. Hankiewicza 1, 02-103 Warszawa, tel. 22-43-45.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY — kwartalnik o charakterze naukowym wydawany przez Bibliotekę PAN i SBP.

Prenumerata tylko w Redakcji: Pałac Kultury i Nauki VI p, 00-901 Warszawa, tel. 656-66-00, 20-33-02.

Jeśli masz kłopot z nabyciem

- druków bibliotecznych

(dziennik biblioteki, księga inwentarzowa, karty: katalogowe, książki, czytelnika, upomnienia, rewersy etc.),

- naszych czasopism (numery bieżące i zaległe),
- fachowej literatury bibliotekarskiej

napisz lub zadzwoń do:

DZIAŁU PROMOCJI I KOLPORTAŻU SBP,

02-103 Warszawa-Ochota, ul S.K. Hankiewicza 1, tel. 22-43-45.

Spis treści

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

Ewa Chmielewska-Gorczyca KU BIBLIOTECE WIRTUALNEJ	3
Stanisława Kurek-Kokocińska KOMPUTERYZACJA BIBLIOTEK NA PRZYKŁADZIE NAUKOWYCH BIBLIOTEK MIASTA ŁODZI	15
Maria Próchnicka INTERFEJS UŻYTKOWNIKA W SYSTEMIE WYSZUKIWANIA INFORMACJI.....	25
Hanna Popowska BAZA DANYCH JURIS CD-ROM BUNDESRECHT	35
Ewa Chmielewska-Gorczyca TEZAUZUS PRAWA BIBLIOTEKI SEJMOWEJ.....	51

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

DWIE WAŻNE KSIĄŻKI KRAKOWSKIEGO ODDZIAŁU POLSKIEGO TOWARZYSTWA BIBLIOLOGICZNEGO — Anna Sitarska	67
JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE W INFORMACJI TECHNICZNEJ — Wiesław Babik.....	72

III. KRONIKA

BIBLIOTEKI W EUROPEJSKICH KRAJACH POSTKOMUNISTYCZNYCH W MIĘDZYNARODOWYM KONTEKŚCIE — Sabina B. Arcisz.....	77
MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NA TEMAT EDUKACJI W ZAKRESIE BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ — Jadwiga Woźniak	80
TECHNOLOGIA CD-ROM W NAUKACH HUMANISTYCZNYCH I SPOŁECZNYCH — Wiesław Babik.....	82
ODPOWIEDZIALNOŚĆ SPOŁECZNA PRACOWNIKÓW INFORMACJI — Maria Próchnicka	83
ROZWÓJ I PERSPEKTYWY BIBLIOLOGII POLSKIEJ — Stanisława Kurek-Kokocińska.....	85
AUTOMATYZACJA BIBLIOTEK ŁÓDZKICH — Stanisława Kurek-Kokocińska.....	86
ELEKTRONICZNA PRZYSZŁOŚĆ BIBLIOTEK NAUKOWYCH — Sabina B. Arcisz.	89

Contents

I. RESEARCH PAPERS, STUDIES AND MATERIALS

Ewa Chmielewska-Gorczyca: TOWARDS VIRTUAL LIBRARY	3
Stanisława Kurek-Kokocińska: COMPUTERIZATION OF LIBRARIES — BASED ON THE EXAMPLE OF SCIENTIFIC LIBRARIES IN ŁÓDŹ.....	15
Maria Próchnicka: USER'S INTERFACE IN AN INFORMATION RETRIEVAL SYSTEM.....	25
Hanna Popowska: JURIS CD-ROM BUNDESRECHT DATABASE.....	35
Ewa Chmielewska-Gorczyca: THE THESAURUS OF LAW OF THE POLISH PARLIAMENT LIBRARY	51

II. REVIEWS AND SURVEYS

TWO IMPORTANT BOOKS OF THE CRACOW DIVISION OF THE POLISH BIBLIOLOGICAL SOCIETY — Anna Sitarska	67
INFORMATION RETRIEVAL LANGUAGES IN TECHNICAL INFORMATION — Wiesław Babik	72

III. CHRONICLE

LIBRARIES IN EUROPEAN POST-COMMUNIST COUNTRIES IN AN INTERNATIONAL CONTEXT — Sabina B. Arcisz	77
INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION IN THE FIELD OF LIBRARIANSHIP AND INFORMATION SCIENCE — Jadwiga Woźniak	80
THE CD-ROM TECHNOLOGY IN THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES — Wiesław Babik.....	82
SOCIAL RESPONSIBILITY OF INFORMATION STAFF — Maria Próchnicka....	83
DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES OF THE POLISH BIBLIOLOGY — Stanisława Kurek-Kokocińska.....	85
AUTOMATIZATION OF THE ŁÓDŹ LIBRARIES — Stanisława Kurek-Kokocińska.....	86
THE ELECTRONIC FUTURE OF SCIENTIFIC LIBRARIES — Sabina B. Arcisz	89

Содержание

I. СТАТЬИ И ДОКЛАДЫ ОБ ИССЛЕДОВАНИЯХ, МАТЕРИАЛЫ

Ewa Chmielewska-Gorczyca: К ВИРТУАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ	3
Stanisława Kurek-Kokocińska: АВТОМАТИЗАЦИЯ БИБЛИОТЕК — НА ПРИМЕРЕ НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕК ГОРОДА ЛУДЗЬ	15
Maria Próchnicka: ИНТЕРФЕЙС ПОТРЕБИТЕЛЯ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВОЙ СИСТЕМЫ	25
Hanna Popowska: БАЗА ДАННЫХ JURIS CD-ROM BUNDESRECHT	35
Ewa Chmielewska-Gorczyca: ТЕЗАУРУС ПРАВА БИБЛИОТЕКИ ПОЛЬСКОГО ПАРЛАМЕНТА	51

II. РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРЫ

ДВЕ ВАЖНЫЕ КНИГИ КРАКОВСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ ПОЛЬСКОГО БИБЛИОЛОГИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА — Anna Sitarska	67
ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫЕ ЯЗЫКИ В ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ— Wiesław Babik	72

III. ХРОНИКА

БИБЛИОТЕКИ В ЕВРОПЕЙСКИХ ПОСТ-КОММУНИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ В МЕЖДУНАРОДНОМ КОНТЕКСТЕ — Sabina B. Arcisz	77
МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ОБРАЗОВАНИЮ В ОБЛАСТИ БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ И НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ — Jadwiga Woźniak ТЕХНОЛОГИЯ CD-ROM В ГУМАНИТАРНЫХ И ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУКАХ— Wiesław Babik	80
ОБЩЕСТВЕННАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ РАБОТНИКОВ — Maria Próchnicka	83
РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПОЛЬСКОЙ БИБЛИОЛОГИИ — Stanisława Kurek-Kokocińska	85
АВТОМАТИЗАЦИЯ БИБЛИОТЕК ГОРОДА ŁÓDŹ — Stanisława Kurek-Kokocińska	86
ЭЛЕКТРОНИЧЕСКОЕ БУДУЩЕЕ НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕК — Sabina B. Arcisz	89

PROTOKÓŁ

Jury konkursu na najlepsze prace magisterskie z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej wykonane w roku akademickim 1994/95

Jury powołane przez władze Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w składzie:

prof. dr hab. Janusz Kapuścik
prof. dr hab. Andrzej Kłossowski
dr hab. Elżbieta Barbara Zybert
mgr Janusz Nowicki — sekretarz

po przestudiowaniu nadesłanych prac oraz dołączonych do nich rekomendacji postanawia:

1. Przyznać I nagrodę mgr Sylwii BŁASZCZYK za pracę wykonaną pod kierunkiem prof. Bronisława Zyski w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pt. **„Ocena trwałości papieru w książkach polskich z lat 1920-1939”**.

Jury podkreśla trafny wybór problematyki dotyczącej trwałości XIX i XX-wiecznych zbiorów bibliotekarskich. Na podkreślenie zasługuje rzetelność przeprowadzonych przez Autorkę badań pozwalających Jej na sformułowanie trafnych wniosków. Problematyka ta wymaga w pierwszym rzędzie popularyzacji w środowiskach bibliotekarskich — dlatego Jury zaleca opublikowanie głównego zrebu pracy.

2. Przyznać II nagrodę mgr Katarzynie WASIAK za pracę wykonaną pod kierunkiem prof. Marcina Drzewieckiego z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego pt. **„Ogólnokrajowe standardy bibliotekarstwa w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, wydane po roku 1945”**.

Autorka zebrała i przeanalizowała wszystkie normatywy dotyczące amerykańskiego bibliotekarstwa szkolnego. Praca solidna, zawierająca oprócz dokumentacji rozważania na temat normatywów dokonane na tle sytuacji międzynarodowej w tym zakresie. Jury zaleca publikację pracy w całości lub w części.

3. Przyznać zespołowe wyróżnienie dla:

• mgr Alicji PUCIŁOWSKIEJ za pracę **„Katalog bazowy powieści historycznych dla zautomatyzowanego programu biblioteczno-wyszukiwawczego Biblio Matik”**.

• mgr Krystyny RESZCZYŃSKIEJ za pracę **„Katalog bazowy powieści podróżniczych dla zautomatyzowanego programu biblioteczno-wyszukiwawczego Biblio Matik”**.

• mgr Jolancie TANAJEWSKIEJ-RÓWNIĄK za pracę „**Katalog bazowy powieści obyczajowych dla zautomatyzowanego programu biblioteczno-wyszukiwawczego Biblio Matik**”.

Wyżej wymienione prace zostały wykonane pod kierunkiem dr Korduli Szczechury z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie.

Jury podkreśla sprawność Autorek tekstów i pożyteczność podjętego tematu — przygotowanie bazowego katalogu dla potrzeb bibliotek szkolnych. Ponieważ podjęta tematyka wymaga upowszechnienia Jury proponuje by Autorki napisały na podstawie swych prac artykuły do czasopism SBP.

Jury obradujące z udziałem Przewodniczącego SBP dr Stanisława Czajki i Dyrektora Biura ZG SBP dr Mieczysława Szyszki wyraża podziękowania tym uczestnikom i promotorom, którzy nadesłali prace na konkurs oraz postuluje pod adresem władz SBP:

- potrzebę kontynuacji konkursu w latach następnych w cyklu 2-letnim,
- zachęcenie do udziału w konkursie w s z y s t k i c h uczelni kształcących bibliotekoznawców i informatologów,
- zwiększenie puli środków przeznaczonych na nagrody.

Sekretarz Jury
mgr Janusz Nowicki